

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Οι πολιτικές της
Σοβιετικής Ένωσης και της σύγχρονης Ρωσίας
στη Μέση Ανατολή: από τις πολιτικές
του Χρυστόφοφ, του Μπρέντζιεφ
έως την πολιτική του Πούτιν σήμερα»**

Εισηγητής: Γεώργιος Ακριώτης (Α.Μ. 1215Μ201)

Επιβλέπων Καθηγητής: Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης

ΑΘΗΝΑ, Δεκέμβριος 2016

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΣΥΝΟΨΗ	
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
2. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	3
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»: Θεωρητικό Πλαίσιο και Μεθοδολογία Διεθνών Σχέσεων.	4
α. Αντιπαραθέσεις στις Διεθνείς Σχέσεις.....	4
β. Ρεαλισμός.....	8
γ. Νεοραλισμός.....	9
δ. Διεθνής Κοινωνία.....	10
ε. Κονστрукτιβισμός.....	11
στ. Ισχύς στις Διεθνείς Σχέσεις και Μεγάλες Δυνάμεις.....	12
ζ. Το Διεθνές Σύστημα.....	15
η. Πολυκεντρισμός.....	20
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»: Γεωπολιτική και Στρατηγική Αξία της Μέσης Ανατολής..	23
5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»: Μέση Ανατολή από τον Εθνικισμό και τον Ισλαμικό Φονταμενταλισμό στην Ισλαμική Τρομοκρατία.....	28
6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ» Στρατηγική Σοβιετικής Ένωσης και ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.....	33
α. Προτεραιότητες - Συμφέροντα- Στόχοι Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή.....	33
β. Συμφέροντα- Στόχοι ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή.....	35
7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε» Αναλυτική Επισκόπηση των Πολιτικών που ακολούθησαν οι Ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή	37
α. Πολιτική Λένιν (1917-1923).....	37
β. Σταλινική Περίοδος (1924-1953).....	38
(1) Πολιτική Στάλιν.....	38
(2) Πολιτική Τρούμαν (1947-1953).....	38
(3) Επισκόπηση Κυρίων Γεγονότων στη Μέση Ανατολή μέχρι το 1953.....	39

γ.	Η Χρυστοσοφική Περίοδος (1953 – 1964)	41
	(1) Πολιτική Χρυστοσόφ (1953-1964).....	41
	(2) Πολιτικές Αιζενχάουερ (1953-61) και Κένεντι(1961–64).....	42
	(3) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής από 1953 μέχρι το 1964.....	43
	(4) Επισκόπηση Κυρίων Πολιτικών Δρώμενων στη Μέση Ανατολή της Χρυστοσοφικής Περιόδου από 1953 μέχρι το 1964...	46
δ.	Η Μπρεζνιεφική Περίοδος (1964 – 1982)	50
	(1) Πολιτική Μπρέζνιεφ (1964-1982).....	50
	(2) Πολιτικές Τζόνσον (1964-1968) – Νίξον (1968-1974)- Φορντ (1974 -1977) – Κάρτερ (1977 – 1980).....	51
	(3) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής από το 1964 μέχρι το 1982.....	52
	(4) Επισκόπηση Κυρίων Πολιτικών Δρώμενων στη Μέση Ανατολή της Μπρεζνιεφικής Περιόδου από 1964 μέχρι το 1982...	57
ε.	Η Περίοδος της Στασιμότητας (1982-1985) - Γκορμπατσωφική Περίοδος (1985 – 1991)	60
	(1) Η Περίοδος της Στασιμότητας (1982-1985).....	60
	(2) Πολιτική Γκορμπατσώφ (1985 – 1991).....	60
	(3) Πολιτικές Ρέιγκαν (1980-1989) – Μπους (1989-1991).....	62
	(4) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής από 1982 μέχρι το 1991.....	63
	(5) Επισκόπηση Κυρίων Πολιτικών Δρώμενων στη Μέση Ανατο- λή από 1980 μέχρι το 1991.....	64
8.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»: Κληρονομιά της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή.....	66
9.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ζ»: Πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή στη Μετα – Ψυχροπολεμική Περίοδο.....	69
α.	Η Περίοδος Γιέλτσιν (1991-1999)	69
	(1) Η Πολιτική Γιέλτσιν στη Μέση Ανατολή.....	69
	(2) Η Πολιτική Κλίντον στη Μέση Ανατολή (1993-2001).....	71
β.	Η Περίοδος Πούτιν μέχρι την έναρξη της « Αραβικής Άνοιξης»(2000-2010)	71
	(1) Η Πολιτική Πούτιν - Μεντβεντεφ στη Μέση Ανατολή μέχρι την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης.....	71
	(2) Η Πολιτική Μπους και Ομπάμα στην Μέση Ανατολή μέχρι την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης.....	74
	(3) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής μέχρι την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης».....	76

γ.	Η Περίοδος Πούτιν από την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης» μέχρι σήμερα (2011- 2016)	81
	(1) Ρωσία και «Αραβική Άνοιξη».....	81
	(2) Η νέα πολιτική Πούτιν στη Μέση Ανατολή μετά την «Αραβική Άνοιξη».....	85
	(3) Πολιτική Ομπάμα στη Μέση Ανατολή μετά την «Αραβική Άνοιξη».....	88
	(4) Επίσκεψη Σχέσεων Ρωσίας με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής μετά την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης».....	92
	(5) Η Στρατιωτική Επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία.....	96
10.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Η»: Συσχέτιση Πολιτικών της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή του Σήμερα και του Παρελθόντος	100
	α. Περιφερειακή Ασφάλεια στη Μέση Ανατολή Σήμερα.....	100
	β. Διεθνές Πλαίσιο της Ρωσικής Στρατηγικής Σήμερα.....	101
	γ. Ρωσικές Πολιτικές στη Μέση Ανατολή Σήμερα και στο Παρελθόν.....	104
11.	ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	106
12.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	

ΣΥΝΟΨΗ

Για την πρώην Σοβιετική Ένωση και νυν Ρωσία η Μέση Ανατολή, εξαιτίας της εγγύτητάς της με τις χώρες του «Εγγύς Εξωτερικού» (Near Abroad), αποτελεί περιοχή ιδιαίτερης σημασίας, όπου υπάρχουν παραδοσιακές σχέσεις από την περίοδο της ΕΣΣΔ με κράτη, τόσο σε πολιτικό-οικονομικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο, καθόσον οι απειλές που προέρχονται από τη Μέση Ανατολή δεν αφορούν μόνο την εξωτερική της πολιτική αλλά και την εσωτερική της πολιτική. Η Χρυσσοφοική περίοδος αποτελεί τη χρυσή περίοδο της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή, καθώς οι Σοβιετικοί είχαν αναπτύξει ισχυρές σχέσεις με την Αίγυπτο του Νάσερ, με τη Συρία και το Ιράκ. Επίσης οι σχέσεις τους με το Ιράν και την Τουρκία βελτιώνονταν σταθερά. Η αποτυχία χειρισμού των αραβοισραηλινών κρίσεων, συνετέλεσε στην «εκδίωξή της» από την Αίγυπτο το 1973 επί προεδρίας Μπρέζνιεφ και την απαρχή της μείωσης της επιρροής της στη Μέση Ανατολή, η οποία ολοκληρώθηκε με τη στροφή της πολιτικής Γκορμπατσώφ στη «νέα σκέψη» και το τέλος του Ψυχρού πολέμου. Αν και στην περίοδο Γιέλτσιν απουσίαζε κάθε σκέψη προώθησης πολιτικών στόχων εκτός συνόρων της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένης και της Μέσης Ανατολής, δημιουργήθηκαν οι βάσεις για επανάκαμψη στο Διεθνές Σύστημα με τον ερχομό στην προεδρία του προέδρου Πούτιν. Ο Πούτιν προσπάθησε να αποϊδεολογικοποιήσει τη Ρωσική εξωτερική πολιτική, αντικαθιστώντας την με ένα «ψυχρό» πραγματισμό ή κατά άλλους έναν «πολιτικό ρεαλισμό». Η πολιτική Πούτιν μέχρι την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης» σημείωσε σημαντικές επιτυχίες σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο με τα περισσότερα κράτη της Μέσης Ανατολής. Αλλαγή στάσης σημειώθηκε με την χρήση στρατιωτικής δύναμης ως μέσο της «έξυπνης ισχύος» (smart power) με τη στρατιωτική επέμβαση στη Συρία, εξαιτίας της «Αραβικής Άνοιξης» και της έξαρσης του ριζοσπαστικού Ισλάμ, επενδύοντας ταυτόχρονα, σε ισχυρές συμμαχίες, συνεργασίες και θεσμούς σε όλα τα επίπεδα και προβάλλοντας μια υψηλή περιφερειακή στρατηγική, σε μία πολυκεντρική παγκόσμια τάξη, σε σχέση με τα αναδυόμενα παγκόσμια κέντρα ισχύος και τα παγκόσμια θέματα ασφάλειας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μέση Ανατολή και οι Χώρες που την αποτελούν υπήρξε από τη γέννηση των ανθρωπίνων κοινωνιών μέχρι και σήμερα, το θέατρο δράσεως των πολιτισμών, το πεδίο αναπτύξεως και επιβολής των μεγάλων φυλετικών και θρησκευτικών κινημάτων και το «μήλο της έριδος» των ισχυρών της γης. Τα περιφερειακά προβλήματα που βασανίζουν το χώρο της Μέσης Ανατολής έχουν τις ρίζες τους στο βάθος της ιστορίας. Η περιοχή αυτή αποτελεί τη μεγάλη πύλη της λεωφόρου που ενώνει την Ανατολή με τη Δύση και κατέχει το κλειδί του ενεργειακού πλούτου που τροφοδοτεί και κινεί τον τεχνοκρατικό πολιτισμό μας.

Οι ανταγωνισμοί των Μεγάλων Δυνάμεων προσδιόρισαν τις ισορροπίες στην περιοχή κατά τον 20^ο αιώνα και τις αρχές του 21ου αιώνα, κυρίως εξαιτίας της πλούσιας σε πετρέλαια περιοχής της. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όχι μόνο δεν επήλθε η ειρήνη στην περιοχή, αλλά άφησε χώρες ισχυρά εξοπλισμένες και μη ελεγχόμενες. Η στρατηγική και οικονομική σημασία της Μέσης Ανατολής συνέβαλε στην έντονη ανάμιξη των Μεγάλων Δυνάμεων.

Ο μεγάλος διανοητής και ιστορικός της Μέσης Ανατολής, Albert Hourani είχε πει: «Όποιος ελέγχει τη Μέση Ανατολή, κυβερνά τον κόσμο και όποιος ενδιαφέρεται να κυβερνήσει τον κόσμο πρέπει να ενδιαφέρεται πώς θα ελέγξει τη Μέση Ανατολή». Η Μέση Ανατολή κυριαρχεί εδώ και δεκαετίες στην διεθνή σκηνή και για τη Σοβιετική Ένωση και νυν Ρωσία αποτέλεσε και αποτελεί μείζονας σημασίας περιοχή, τόσο για την εξωτερική της πολιτική όσο και για την εσωτερική της.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια να τεθεί το μεθοδολογικό θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας, μέσω μιας συνοπτικής και περιεκτικής θεωρητικής προσέγγισης της Διεθνών Σχέσεων, διακρίνοντας τις αντιπαράθεσεις των διαφόρων θεωρητικών προσεγγίσεων κατά τη χρονική περίοδο των εξεταζόμενων πολιτικών της ΕΣΣΔ/Ρωσίας στη Μέση Ανατολή και επικεντρώνοντας στις θεωρίες που εκτιμάται ότι θα μας βοηθήσουν στην κατανόηση αυτών των πολιτικών, στην έννοια της ισχύος, στο ρόλο του Διεθνούς Συστήματος και στον πολυκεντρισμό, ο οποίος αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι Ρώσοι διεθνολόγοι σήμερα τη θέση της Ρωσίας στο Διεθνές Σύστημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η γεωπολιτική και στρατηγική αξία της Μέσης Ανατολής υπό το πρίσμα της Ευρασιατικής σκακιέρας, καθώς μια ευρύτερη προσέγγιση θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε τη σπουδαιότητα της περιοχής στο γεωπολιτικό περιβάλλον και να ερμηνεύσουμε τη βαρύτητα που έδιναν σε αυτή την περιοχή οι Ρώσοι ηγέτες.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μία σύντομη ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη του αραβικού κόσμου από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στη συνέχεια αποαποικιοποίησή της Μέσης Ανατολής μετά τον Β΄ΠΠ, προκειμένου να επισημανθεί η ανάπτυξη τόσο του εθνικισμού όσο και του ισλαμισμού, του οποίου ισλαμισμού η ριζοσπαστική πλευρά, οδήγησε στη διεθνή τρομοκρατία και στον πόλεμο που διεξάγεται σήμερα στη Μέση Ανατολή.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι γενικές στρατηγικές που εφαρμόστηκαν από τη Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή έτσι ώστε να αποκαλυφθούν οι προτεραιότητες των δύο υπερδυνάμεων και τα αντικρουόμενα συμφέροντα - στόχοι στην περιοχή, τα οποία παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες με σήμερα, όπως θα δούμε στη συνέχεια της εργασίας.

Το πέμπτο κεφάλαιο αποτελεί την επισκόπηση των πολιτικών που ακολούθησαν οι Σοβιετικοί ηγέτες στη Μέση Ανατολή. Αρχικά γίνεται μία σύντομη αναφορά στις πολιτικές Λένιν και Στάλιν προκειμένου να υπάρξει μία σύνδεση με το παρελθόν. Στη συνέχεια οι πολιτικές ακολουθούν χρονικά τις προεδρίες των Σοβιετικών ηγετών μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, πραγματοποιώντας ενδελεχή ανάλυση των πολιτικών τους, πάντα σε σχέση με τις πολιτικές των Αμερικανών προέδρων στην Μέση Ανατολή, προκειμένου να αποσαφηνιστούν τα σημεία σύγκρουσης και αλληλεπίδρασης. Ταυτόχρονα όμως σε κάθε περίοδο επιχειρείται επισκόπηση τόσο των σχέσεων της ΕΣΣΔ με τα κράτη της Μέσης Ανατολής όσο και των σημαντικότερων γεγονότων προκειμένου να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι Σοβιετικοί ηγέτες εφάρμοσαν τις πολιτικές τους στη πράξη και να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για το επόμενο κεφάλαιο.

Το έκτο κεφάλαιο αποτελεί ουσιαστικά το απότοκο των προηγούμενων κεφαλαίων καθώς αναφέρεται στα συμπεράσματα των πολιτικών των Σοβιετικών ηγετών στη Μέση Ανατολή, τα οποία και αποτελούν κατά ένα τρόπο την κληρονομιά της ΕΣΣΔ στη Ρωσία της μετα-σοβιετικής εποχής.

Στο έβδομο κεφάλαιο αναλύονται οι πολιτικές στη Μέση Ανατολή των Ρώσων προέδρων από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μέχρι σήμερα, επίσης σε αντιδιαστολή με τις πολιτικές των Αμερικανών προέδρων, σε συνδυασμό επίσης με τις σχέσεις της νέας Ρωσίας με τα κράτη της Μέσης Ανατολής, με σημείο καμπής την «Αραβική Άνοιξη», αναδεικνύοντας σημαντικές πτυχές της ρωσικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή, η οποία παρουσιάζει ομοιότητες αλλά και διαφορές με αυτή της σοβιετικής πολιτικής.

Το όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο αποτελεί το συγκριτικό εργαλείο της συσχέτισης των πολιτικών της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή του σήμερα και του παρελθόντος, αφού αρχικά μέσω μιας σύντομης επισκόπησης της σημερινής περιφερειακής ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και παρουσίασης του διεθνούς πλαισίου

της παγκόσμιας Ρωσικής Στρατηγικής σήμερα, συσχετίζονται οι Ρωσικές πολιτικές στη Μέση Ανατολή στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο της εργασίας.

2. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Οι προϋποθέσεις που τίθενται για την σύνταξη της εργασίας, είναι:

α. Επειδή ο όρος Μέση Ανατολή ερμηνεύεται με διάφορες παραλλαγές στη βιβλιογραφία, για λόγους κυρίως που αφορούν στα σημερινά σημαντικά γεγονότα που διαδραματίζονται στην περιοχή, στην παρούσα διατριβή ως Μέση Ανατολή θα θεωρείται ότι ανήκουν οι χώρες: Συρία, Λίβανος, Κύπρος, Ιορδανία, Παλαιστινιακά Εδάφη, Ισραήλ, Αίγυπτος, Σαουδική Αραβία, Υεμένη, Κατάρ, Ομάν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μπαχρέιν, Κουβέιτ, Ιράκ, Ιράν, και Τουρκία. (Βλέπε Εικόνα 1.).

Εικόνα 1: Μέση Ανατολή

β. Επειδή η εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ και νυν Ρωσίας στη Μέση Ανατολή δεν είναι ανεξάρτητη αλλά επηρεάζει και επηρεάζεται από το διπολικό σύστημα του Ψυχρού Πολέμου, το μονοπολικό Σύστημα της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, το πολυπολικό Σύστημα σήμερα, αλλά και από τις αραβο-ισραηλινές διαμάχες, οι πολιτικές των Σοβιετικών/Ρώσων προέδρων θα εξετασθούν σε σχέση με τις πολιτικές των Αμερικανών προέδρων στη Μέση Ανατολή, σε επίπεδο σχέσεων με τα κράτη της Μέσης Ανατολής και σε συσχέτιση με τα κύρια γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην υπόψη περιοχή.

γ. Ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία θα συνεχίζεται όπως και η παρουσία/δράση Ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή και για λόγους χρονικών περιορισμών υποβολής της παρούσας εργασίας, η ανάλυση της Ρωσικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή σήμερα αναφέρεται μέχρι και την 01 Δεκ 2016.

3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»: Θεωρητικό Πλαίσιο και Μεθοδολογία Διεθνών Σχέσεων

Οι θεωρίες στις Διεθνείς Σχέσεις μας επιτρέπουν να διακρίνουμε ποια στοιχεία είναι χρήσιμα για την κατανόηση της πραγματικότητας και ποια στοιχεία απλώς αποσπούν την προσοχή μας από την ουσία των γεγονότων. Με άλλα λόγια, οι θεωρίες μας επιτρέπουν να συγκροτήσουμε μια εικόνα του κόσμου στον οποίο ζούμε. Βασίζονται σε κάποιες αξίες και συχνά μας προτείνουν το όραμά τους για έναν ιδανικό κόσμο.¹ Υπάρχουν τέσσερις βασικές θεωρητικές παραδόσεις των Διεθνών Σχέσεων: ο ρεαλισμός, ο φιλελευθερισμός, η διεθνής κοινωνία και η διεθνής πολιτική οικονομία. Επιπρόσθετα, έχουν αναπτυχθεί ποικίλες άλλες εναλλακτικές προσεγγίσεις που έχουν γνωρίσει ευρύτερη απήχηση και αναγνώριση τα τελευταία χρόνια.²

α. Αντιπαραθέσεις στις Διεθνείς Σχέσεις

Η επιστήμη των Διεθνών σχέσεων αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια μιας σειράς διακριτών περιόδων, κάθε μια από τις οποίες χαρακτηρίζεται και από μια κεντρική ιδεολογική αντιπαράθεση ανάμεσα στους διεθνολόγους. Στις περισσότερες φάσεις του 20ου αιώνα υπήρχε πάντα ένας κυρίαρχος τρόπος σκέψης στις Διεθνείς σχέσεις, καθώς επίσης και μία εναλλακτική θεωρία που τον αμφισβητούσε. Επίσης οι Διεθνείς Σχέσεις ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των καιρών και συνδέονται με τις εκάστοτε ιστορικές εξελίξεις.³

Από τα τέλη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε άρχισε να αναπτύσσεται η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων μέχρι σήμερα, έχουν υπάρξει τρεις μεγάλες θεωρητικές αντιπαραθέσεις, ενώ σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη μία τέταρτη.

Η πρώτη από αυτές τις αντιπαραθέσεις ήταν μεταξύ του ουτοπικού φιλελευθερισμού και του ρεαλισμού.

Η δεύτερη, μεταξύ των παραδοσιακών προσεγγίσεων και του συμπεριφορισμού.

Στην τρίτη, διασταύρωσαν τα ξίφη τους οι υποστηρικτές του νεορεαλισμού – νεοφιλελευθερισμού από τη μία και του νεομαρξισμού από την άλλη.

Η τέταρτη δε αντιπαράθεση που είναι σε εξέλιξη σήμερα, αφορά στην αμφισβήτηση ανάμεσα στις καθιερωμένες παραδόσεις και τις μεταθεωρητικές εναλλακτικές προσεγγίσεις.⁴

¹ Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, Εκδόσεις GUTENBERG, 2006, σελ. 102-103.

² Στο ίδιο σελ. 62.

³ Στο ίδιο σελ. 62.

⁴ Στο ίδιο σελ. 64.

(1) Αντιπαράθεση μεταξύ του ουτοπικού φιλελευθερισμού και του ρεαλισμού.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, ο ρεαλισμός αποτέλεσε τον κυρίαρχο τρόπο ερμηνείας των διεθνών σχέσεων όχι μόνο για τους διεθνολόγους, αλλά και για τους πολιτικούς, τους διπλωμάτες, ακόμη και για τον απλό κόσμο.⁵ Την περίοδο αυτή η επιστήμη των Διεθνών σχέσεων άρχισε να μιλά τη γλώσσα των κλασικών ρεαλιστών, του Θουκυδίδη, του Machiavelli και του Hobbs, μια γλώσσα όπου κεντρικό ρόλο στη γραμματική και το λεξιλόγιό της έπαιζε η ισχύς.⁶ Επιπλέον οι κύριοι εκφραστές του κλασσικού ρεαλισμού Carr και Morgenthau, διατυπώνοντας το περίγραμμα των θέσεων του, έδειξαν ότι ο ρεαλισμός στην έναρξη του Ψυχρού Πολέμου είναι η πιο κατάλληλη προσέγγιση για την κατανόηση των γεγονότων. Οι ρεαλιστές επιβλήθηκαν στην πρώτη μεγάλη αντιπαράθεση έναντι του ουτοπικού φιλελευθερισμού.⁷

Άλλωστε ο φιλελευθερισμός, η κυρίαρχη εναλλακτική στον ρεαλισμό προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις, παρουσίαζε και παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα στη Μέση Ανατολή λόγω έλλειψης δημοκρατίας, αναπτυγμένων εμπορικών ανταλλαγών αλλά και θεσμών διεθνούς συνεργασίας, καθιστώντας τη Μέση Ανατολή μερικώς απροσπέλαστη στον Καντιανό φιλελευθερισμό και όλων των εκδοχών του (δημοκρατικός φιλελευθερισμός, εμπορικός φιλελευθερισμός, θεσμικός φιλελευθερισμός κ.ο.κ.).⁸

(2) Αντιπαράθεση μεταξύ των παραδοσιακών προσεγγίσεων και του συμπεριφορισμού.

Η δεύτερη μεγάλη αντιπαράθεση αφορούσε στη μεθοδολογία. Οι παραδοσιακοί και οι συμπεριφοριστές αποτελούσαν τα δύο αντίπαλα μέρη. Οι πρώτοι προσπαθούν να κατανοήσουν τον περίπλοκο κόσμο αξιακά, ενώ οι δεύτεροι με τη διατύπωση νόμων, όπως σε άλλες επιστήμες. Οι συμπεριφοριστές φάνηκε να θριαμβεύουν για κάποιο διάστημα χωρίς τελικό νικητή. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου παρουσιάσθηκε μία τάση επιστροφής προς τις παραδοσιακές προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων.⁹

Οι συμπεριφοριστές υπήρξαν πρωτοπόροι στη διαμόρφωση μιας ερευνητικής ατζέντας που εστίαζε στο ρόλο των δύο υπερδυνάμεων στο Διεθνές Σύστημα, προετοιμάζοντας το έδαφος για σύγχρονες διατυπώσεις

⁵ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 106.

⁶ Στο ίδιο, σελ. 73.

⁷ Στο ίδιο, σελ. 78.

⁸ “*Η Ελλάδα, η Μέση Ανατολή, οι Διεθνείς Σχέσεις και η Πολιτειολογία της Γνώσης*”, Καιρίδης Δημήτριος, βλ. users.uom.gr/~keridis/files/article/article16.doc, accessed in 14 Oct 2016

⁹ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 106.

των ιδεών του ρεαλισμού και του φιλελευθερισμού, όπως ο νεορεαλισμός και ο νεοφιλελευθερισμός.

Οι διαφορετικές μορφές του νεοφιλελευθερισμού διατυπώνοντας μια ολοκληρωμένη και συνεκτική επιχειρηματολογία υπέρ της ύπαρξης των διεθνών σχέσεων βασισμένων στην ειρήνη και τη συνεργασία είχαν μεγάλη απήχηση τη δεκαετία του 1970 αμφισβητώντας ανοιχτά τη ρεαλιστική ανάλυση των Διεθνών Σχέσεων.

Η επαναδιατύπωση όμως των βασικών αρχών του ρεαλισμού από τον Kenneth Waltz (1979) έκανε ιδιαίτερη αίσθηση αφού θεμελίωσε μια διαφορετική ρεαλιστική θεωρία εστιάζοντας στη δομή του διεθνούς συστήματος και στις συνέπειες της δομής αυτής, στην ισχύ, στις σφαίρες επιρροής των Μεγάλων Δυνάμεων και στην ισορροπία δυνάμεων¹⁰. Τα χαρακτηριστικά του νεορεαλισμού αποτέλεσαν κατεξοχήν τα κύρια χαρακτηριστικά των πολιτικών των ΕΣΣΔ και ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αλλά παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες και στην μεταψυχροπολεμική περίοδο.

Η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου στην Ευρώπη, παρουσιάζει τόσο ρεαλιστικά στοιχεία (σύγκρουση) όσο και φιλελεύθερα (συνεργασία), και είναι μια προσέγγιση που ασχολείται με ένα κόσμο που αποτελείται από κυρίαρχα κράτη όπου συνυπάρχουν η ισχύς και το δίκαιο.¹¹ Αυτά τα χαρακτηριστικά εκτιμάται ότι αν και είναι προβληματικά για την ανάλυση των πολιτικών και εξελίξεων στην Μέση Ανατολή, θα μας βοηθήσουν στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας στην κατανόηση συγκεκριμένων πολιτικών της ΕΣΣΔ και της Ρωσίας σε συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα της Μέσης Ανατολής.

(3) Αντιπαράθεση νεορεαλισμού – νεοφιλελευθερισμού από τη μία και του νεομαρξισμού από την άλλη.

Η τρίτη αντιπαράθεση χαρακτηρίζεται από μια νεομαρξιστική επίθεση στις κατεστημένες θέσεις του ρεαλισμού - νεορεαλισμού και του φιλελευθερισμού – νεοφιλελευθερισμού, διευρύνοντας τους ορίζοντες των Διεθνών Σχέσεων σε επιπλέον πεδία έρευνας, όπως τα οικονομικά ζητήματα, αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στα προβλήματα των χωρών του Τρίτου Κόσμου. Η συγκεκριμένη αντιπαράθεση μέσω της θεωρίας της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας μεταφέρει το κέντρο της προσοχής από τα πολιτικοστρατιωτικά ζητήματα στα οικονομικοκοινωνικά επειδή εισάγει την οικονομική κατάσταση του Τρίτου Κόσμου, ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης¹² και εκτιμάται ότι από μόνη της δεν έχει πλήρη εφαρμογή στο ιδιαίτερο περιβάλλον της Μέσης Ανατολής.

¹⁰ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 87-102.

¹¹ Στο ίδιο, σελ. 94-107.

¹² Στο ίδιο, σελ. 99.

(4) Αντιπαράθεση ανάμεσα στις καθιερωμένες παραδόσεις και τις μεταθετιστικές εναλλακτικές προσεγγίσεις.

Η τέταρτη αντιπαράθεση που βρίσκεται σε εξέλιξη σήμερα, αφορά στην ευθεία αμφισβήτηση των επιστημονικών ευρημάτων του νεοραλισμού και του νεοφιλελευθερισμού, παρουσιάζοντας εναλλακτικές προσεγγίσεις, οι οποίες ενίοτε αποκαλούνται «μεταθετιστικές εναλλακτικές απόψεις». Τούτη η αντιπαράθεση θέτει τόσο ζητήματα μεθοδολογίας (π.χ. τον τρόπο προσέγγισης του προβλήματος ενός ζητήματος), όσο και θέματα ουσίας (π.χ. ποια ζητήματα πρέπει να θεωρούνται πιο σημαντικά).

Η εξέλιξη αυτή αποδίδεται σε δύο παράγοντες. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ανέδειξε, στη θέση της πάλαι ποτέ διαμάχης μεταξύ των δύο ανταγωνιστικών υπερδυνάμεων, μια σειρά από άλλα ζητήματα όπως για παράδειγμα οι διχοτομήσεις ή η πλήρης αποσύνθεση κρατών σε μικρότερες μονάδες, οι εμφύλιοι πόλεμοι, η τρομοκρατία, ο εκδημοκρατισμός, οι επεμβάσεις ανθρωπιστικού χαρακτήρα, οι μαζικές μεταναστεύσεις κ.ο.κ., ζητήματα τα οποία κυριαρχούν αυτήν την περίοδο στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Αντιμέτωποι με τη νέα πραγματικότητα αρκετοί διεθνολόγοι θεώρησαν πως η κυρίαρχη θεωρητική προσέγγιση της ύστερης ψυχροπολεμικής περιόδου, ο νεοραλισμός του Kenneth Waltz, δεν επαρκούσε πλέον καθώς ο τόσο περίπλοκος κόσμος σήμερα δεν μπορεί να περιγραφεί με βάση μερικούς λακωνικούς επιστημονικούς «νόμους» που διέπουν τη δομή του διεθνούς συστήματος και την ισορροπία ισχύος.¹³ Αυτές οι μεταθετιστικές προσεγγίσεις, όπως ο κονστρουκτιβισμός, θα μας δώσουν χρήσιμα στοιχεία για την ανάλυση της κατάστασης σήμερα στη Μέση Ανατολή (συριακός εμφύλιος – ισλαμικό κράτος).

Από την άλλη πλευρά όμως οι μεγάλες δυνάμεις αλλά και περιφερειακές δυνάμεις, δε σταματούν να εκσυγχρονίζουν το στρατό τους και να προβάλλουν την ισχύ τους στη μέση ανατολής συνηγορώντας στην άποψη ότι η ρεαλιστική σχολή έχει ακόμα πολύ μέλλον.¹⁴

Όπως παρατηρήσαμε, αυτές οι αντιπαράθεσεις δεν έλαβαν χώρα στο κενό, αποστασιοποιημένες από την ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα. Αντίθετα, διαμορφώθηκαν και επηρεάστηκαν έντονα από τα ιστορικά γεγονότα και τα μεγάλα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα της εποχής τους. Καμία θεωρητική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων δεν επικράτησε οριστικά. Η ύπαρξη άλλωστε διαφορετικών προσεγγίσεων δίνουν τη δυνατότητα να συλλάβουμε μια πλήρη εικόνα της πολύπλοκης ιστορικής και πολιτικής πραγματικότητας. Αυτός ο πλουραλισμός αντικατοπτρίζει τις προσωπικές προτιμήσεις των διάφορων μελετητών αλλά και τα τεκταινόμενα στις διεθνείς σχέσεις.¹⁵ Η παρουσίαση των θεωριών των

¹³ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 99-105.

¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 58.

¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 105.

Διεθνών Σχέσεων μας οδηγεί αναπόφευκτα στην κλασσική ερώτηση: ποια θεωρία είναι η σωστότερη;

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας καταλληλότερα εργαλεία ερμηνείας των πολιτικών της πρώην ΕΣΣΔ και νυν Ρωσίας στη Μέση Ανατολή σε συνδυασμό με τις πολιτικές των ΗΠΑ, προκρίνονται ο ρεαλισμός, ο νεορεαλισμός και διάφορες πτυχές των μεταθετιστικών προσεγγίσεων όπως ο κονστρουκτιβισμός.

Στη βάση αυτού του θεωρητικού πλαισίου θα παρουσιασθούν επιγραμματικά στη συνέχεια, τα κύρια στοιχεία αυτών των θεωριών, η έννοια της ισχύος, μια γενική περιγραφή του Διεθνούς Συστήματος, όπως επίσης του πολυκεντρισμού που όπως φαίνεται αποτελεί το στόχο των Ρώσων διεθνολόγων σήμερα, προκειμένου να τα συνδέσουμε στη συνέχεια της εργασίας με τις πολιτικές της πρώην ΕΣΣΔ και νυν Ρωσίας αλλά και των ΗΠΑ, στη Μέση Ανατολή.

β. Ρεαλισμός

Οι βασικές θεωρητικές ιδέες και παραδοχές του ρεαλισμού είναι οι παρακάτω:¹⁶

Η διεθνής πολιτική δεν είναι τίποτε άλλο από μια πολιτική ισχύος (power politics): μια αρένα αντιπαραθέσεων, συγκρούσεων και πολέμων ανάμεσα σε κράτη, όπου κυριαρχεί το ζήτημα της υπεράσπισης του εθνικού συμφέροντος.

Στον αξιακό πυρήνα του ρεαλισμού βρίσκεται η εθνική ασφάλεια και η επιβίωση του κράτους. Αυτές είναι οι αξίες που καθορίζουν τη ρεαλιστική εξωτερική πολιτική.

Οι διεθνείς συμφωνίες είναι προσωρινές και οι διεθνείς σχέσεις αποτελούν μια αρένα μεγάλης αναταραχής, έντασης, διαφωνιών και συγκρούσεων, όπου οι μεγάλες δυνάμεις έχουν τον πρώτο λόγο.

Οι ρεαλιστές αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην ισορροπία δυνάμεων, η οποία αποτελεί τόσο εμπειρική όσο και αξιακή έννοια: αποτελεί θεμιτό στόχο και δείγμα συνετής πολιτικής πρακτικής εκ μέρους των ηγετών των μεγάλων δυνάμεων, καθώς υπεραμύνεται των δύο βασικών αξιών, της ειρήνης και της ασφάλειας

Όλα τα κράτη, μικρά και μεγάλα, πρέπει να συμβιβαστούν και να προσαρμόζονται στη δεδομένη άνιση κατανομή ισχύος και να συμπεριφερθούν ανάλογα. Αν το πράξουν θα επιβιώσουν και ίσως μάλιστα ευημερήσουν. Αν όμως αποτύχουν θα εκτεθούν σε κίνδυνο και ίσως τελικά καταστραφούν.

Η άνιση κατανομή ισχύος προκαλεί διλήμματα ασφαλείας στη διεθνή πολιτική ως επακόλουθο της εξασφάλισης της προσωπικής και εσωτερικής

¹⁶ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 109-162.

ασφάλειας από μια εθνική και διεθνή ανασφάλεια, που οφείλεται στην άναρχη φύση του παγκοσμίου συστήματος.

γ. Νεορεαλισμός

Ο Kenneth Waltz με το βιβλίο του *Theory of International Politics* (1979) θεμελίωσε το νεορεαλισμό εστιάζοντας την ανάλυσή του στη δομή του Διεθνούς Συστήματος και στις συνέπειες αυτής τη δομής για τις Διεθνείς Σχέσεις. Για τον Waltz τα κράτη επιδιώκουν ισχύ και προβληματίζονται για την ασφάλειά τους, όχι λόγω της ανθρωπίνης φύσης, αλλά απλά γιατί η δομή του Διεθνούς Συστήματος τα αναγκάζει να συμπεριφέρονται με αυτόν τον τρόπο.¹⁷

Ο Waltz διακρίνει δύο τύπους συστημάτων: τα διπολικά συστήματα, όπως αυτό υπήρξε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ και τα πολυπολικά συστήματα, όπως αυτά υπήρξαν πριν και μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.¹⁸ Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός συστήματος με πολύ ισχυρές δυνάμεις και με τις ΗΠΑ να αποτελούν την αδιαμφισβήτητη υπερδύναμη.¹⁹

Ο Waltz υποστηρίζει ότι τα διπολικά συστήματα είναι σταθερότερα και λιγότερο υποκείμενα σε απότομες μεταβολές αφού παρέχουν καλύτερες εγγυήσεις ειρήνης και ασφάλειας από ότι τα πολυπολικά συστήματα, αναφέροντας ότι ο Ψυχρός Πόλεμος ήταν μια περίοδος διεθνούς σταθερότητας και ειρήνης.²⁰ Με αυτή την άποψη συμφωνεί και ο Mearshheimer αναπτύσσοντας μία επιχειρηματολογία σταθερότητας των διπολικών συστημάτων σε σχέση με τα πολυπολικά συστήματα.²¹

Από την άλλη ο Gilpin (2004) υποστηρίζει ότι η πόλωση ενός πολυπολικού διεθνούς συστήματος σε δύο εχθρικά μεταξύ τους μπλοκ είναι εξαιρετικά επικίνδυνη καθώς δημιουργεί συνθήκες παιχνιδιού μηδενικού αθροίσματος. Αυτό το φαινόμενο της πόλωσης σε μπλοκ, στα οποία η μία ή η άλλη πλευρά θα πρέπει να εξέλθει ηττημένη από κάθε αντιπαράθεση, έχει αποτελέσει το προοίμιο των μεγάλων πολέμων της ιστορίας. Επίσης παράγοντας αναταραχής σε ένα διπολικό σύστημα είναι η είσοδος στο σύστημα ενός κράτους που πρόσφατα ισχυροποιήθηκε για παράδειγμα λόγω κάποιας εξέλιξης στις συγκοινωνίες. Σε αυτή την περίπτωση είναι ευκολότερο για ένα πολυπολικό σύστημα να προβεί στην απαιτούμενη προσαρμογή.²²

¹⁷ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 88.

¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 134.

¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 88.

²⁰ Στο ίδιο, σελ. 138.

²¹ Στο ίδιο, σελ. 140.

²² Gilpin Robert, “*Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*”, μετάφραση Κολιόπουλος Κ., Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2004, σελ. 151-170.

Συνοψίζοντας τόσο οι διπολικές όσο και οι πολυπολικές δομές περιέχουν στοιχεία αστάθειας και οι προσπάθειες ενός ή περισσοτέρων κρατών να βελτιώσουν τη σχετική τους θέση μπορούν να θέσουν σε κίνηση με ανεξέλεγκτη σειρά γεγονότων που μπορεί να οδηγήσουν σε διεθνή σύγκρουση και πόλεμο. Εάν ο πόλεμος αυτός είναι αρκετά μεγάλος σε μέγεθος θα προκαλέσει μεταλλαγή στο Διεθνές Σύστημα.²³

δ. Διεθνής Κοινωνία

Η Διεθνής Κοινωνία προτείνει έναν εναλλακτικό τρόπο ιδεολογικού προσδιορισμού των Διεθνών Σχέσεων, μέσα από τις έννοιες του ρεαλισμού, του ορθολογισμού και του επαναστατισμού (Wight, 1991).

Για τον Hendley Bull (1995) η διεθνής κοινωνική κατάσταση συνοψίζεται στη φράση «αναρχική κοινωνία»: υπάρχει μια παγκόσμια κοινωνική τάξη πραγμάτων ανάμεσα στα ανεξάρτητα κράτη. Ο Bull κάνει μία σημαντική διάκριση ανάμεσα στο «διεθνές σύστημα» και στη «διεθνή κοινωνία», ότι το μεν πρώτο στηρίζεται στη συμπεριφορά μεταξύ των κρατών ενώ η δεύτερη στην επίγνωση μεταξύ των κρατών κάποιων κοινών συμφερόντων και αξιών που τους δεσμεύουν με κοινούς κανόνες και θεσμούς.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου η Διεθνής Κοινωνία ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ είχε περιοριστεί σε ένα σύστημα όπου η εξωτερική πολιτική της κάθε χώρας βασιζόταν στις εκτιμήσεις της για τις προθέσεις και τις δυνατότητες της άλλης πλευράς.

Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο όμως η Ρωσία εντάχθηκε στο δυτικοκεντρικό κόσμο των διεθνών οργανισμών, όπως το G-8, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) κλπ.. Για να συμβεί αυτό, η Ρωσία χρειάστηκε να συμμεριστεί τα συμφέροντα και να σεβαστεί τις κοινωνικές αξίες και υποχρεώσεις αυτών των διεθνών οργανισμών, εν ολίγοις η Ρωσία έπρεπε να καταστεί ένα φερέγγυος πολίτης της δυτικοκεντρικής διεθνούς κοινωνίας.²⁴

Ο Bull επίσης απέδωσε ιδιαίτερο βάρος στη διεθνή πολιτική στην ισορροπία δυνάμεων για τη διατήρηση της διεθνούς τάξης. Ο Bull υποστήριξε ότι κατά τη δεκαετία του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ έκαναν κάποιες προσπάθειες για να δράσουν ως υπεύθυνοι διαχειριστές των ζητημάτων της διεθνούς κοινωνίας στο σύνολό τους. Ο Ψυχρός Πόλεμος συνετέλεσε στη σταθερότητα της παγκόσμιας τάξης. Υπήρξαν όμως και στιγμές του Ψυχρού Πολέμου και ιδιαίτερα στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές του 1980 όπου οι δύο υπερδυνάμεις συμπεριφέρονταν ως «οι μεγάλοι ανεύθυνοι».

Η θέση του Bull για την ισορροπία δυνάμεων προσεγγίζει εκείνη των μετριοπαθών ρεαλιστών κάνοντας τη διάκριση μεταξύ της γενικής ισορ-

²³ Οπ. π. Gilpin Robert, *“Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική”*, σελ. 151-170.

²⁴ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., *“Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων”*, σελ. 216-217

ροπίας δυνάμεων και της τοπικής ισορροπίας δυνάμεων. Η γενική ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ κατά την ψυχροπολεμική περίοδο ήταν διακριτή από την τοπική ισορροπία δυνάμεων μεταξύ του Ισραήλ και των Αραβικών κρατών στη Μέση Ανατολή.²⁵

ε. Κονστρουκτιβισμός

Ο κονστρουκτιβισμός είναι μια προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις που ορίζει πως:²⁶

(1) Οι ανθρώπινες σχέσεις, περιλαμβανομένων και των Διεθνών Σχέσεων, αποτελούνται ουσιαστικά από σκέψεις και ιδέες και όχι από υλικές συνθήκες ή δυνάμεις.

(2) Το βασικό ιδεολογικό στοιχείο είναι οι διυποκειμενικές απόψεις (ιδέες, αντιλήψεις, εικασίες κλπ) που συμμερίζονται πολλοί άνθρωποι.

(3) Αυτές οι κοινές απόψεις συναποτελούν και εκφράζουν τα συμφέροντα και τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονται και εκφράζονται οι σχέσεις αυτές, όπως κοινωνικοί θεσμοί και εθνική κυριαρχία που δεν έχουν υλική υπόσταση, μα υφίστανται μόνο επειδή όλοι οι άνθρωποι πιστεύουν στην ύπαρξή τους και λειτουργούν αναλόγως.

Σύμφωνα με τον Wednt για παράδειγμα ένα δίλημμα ασφαλείας αποτελεί μια κοινωνική δομή που αποτελείται από διυποκειμενικές συνεννοήσεις στις οποίες τα κράτη είναι τόσο καχύποπτα, που κάνουν τις χειρότερες των υποθέσεων για τις προθέσεις των αντιπάλων τους και ως εκ τούτου, ορίζουν τα συμφέροντά τους με όρους αυτοβοήθειας.²⁷

Το κεντρικό ιδεολογικό στοιχείο των κονστρουκτιβιστών είναι οι διυποκειμενικές απόψεις (και ιδέες, αντιλήψεις και παραδοχές) που συμμερίζονται οι άνθρωποι. Στις Διεθνείς Σχέσεις, τέτοιες απόψεις περιλαμβάνουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ένα σύνολο ανθρώπων ως ένα έθνος ή μια εθνότητα, της χώρας του ως κράτος, της πολιτισμικής, θρησκευτικής και ιστορικής ιδιαιτερότητάς του σε σχέση με άλλους λαούς κ.ο.κ. Το να είναι κανείς Αμερικάνος σημαίνει διαφορετικά πράγματα από το να είναι Ρώσος ή ακόμα και Βρετανός.²⁸

Η αντιπαράθεση, για τους κονστρουκτιβιστές, λογίζεται όχι ως μια σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων ή κρατικών μονάδων, αλλά περισσότερο ως μια

²⁵ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 232.

²⁶ Στο ίδιο, σελ. 371.

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 372.

²⁸ Στο ίδιο, σελ. 374.

διαφωνία ή μια διαμάχη ή παρανόηση ή κακή επικοινωνία ή κάποια άλλη έριδα μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών.²⁹

Οι κονστρουκτιβιστές υποστηρίζουν ότι οι διεθνείς σχέσεις είναι πολύ πιο σύνθετες και επικεντρώνουν την προσοχή στα πολιτισμικά, θεσμικά και αξιακά στοιχεία. Όλοι αυτοί οι παράγοντες όπως η κουλτούρα, η εθνική ταυτότητα, οι αρχές οι θεσμοί, αποτελούν παραδείγματα τεχνητού διυποκειμενικού κόσμου, παρά ενός αντικειμενικού κόσμου που ανακαλύπτουμε μέρα με τη μέρα.³⁰

Ο Wednt (1992) συνοψίζοντας την ουσία του κονστρουκτιβισμού των Διεθνών Σχέσεων ανέφερε ότι «είναι η συμπεριφορά των κρατών που δίνει νόημα στην αναρχία» για να συμπληρώσει ότι «η αυτοβοήθεια και οι πολιτικές ισχύος είναι θεσμοί, μα όχι απαραίτητα στοιχεία της αναρχίας». Αυτό σημαίνει πως δεν υπάρχει ένα αναπόφευκτο «δίλημμα ασφαλείας» μεταξύ κυρίαρχων κρατών, γιατί κάθε κατάσταση στην οποία εμπλέκονται τα κράτη είναι μια κατάσταση που τα ίδια δημιούργησαν και εν ολίγοις ο πολιτικός κόσμος και οι διεθνείς σχέσεις αποτελούν αποκλειστικό δημιούργημα των ανθρώπων.³¹

στ. Ισχύς στις Διεθνείς Σχέσεις και Μεγάλες Δυνάμεις

Η έννοια της ισχύος είναι στενά συνδεδεμένη με εκείνη του εθνικού συμφέροντος. Αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές περιβάλλον και επομένως βασικό στοιχείο των διεθνών σχέσεων. Τα κράτη προκειμένου να επιβιώσουν, να υλοποιήσουν τους στόχους τους και να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους, μέσα σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, επιδίδονται στη συνεχή αναζήτηση και απόκτηση ισχύος ενώ παράλληλα προσπαθούν να ελέγχουν την ισχύ των άλλων κρατών. Τί είναι όμως η ισχύς; Μπορούμε να δώσουμε έναν σαφή και περιεκτικό ορισμό; Σε ένα γενικό πλαίσιο η ισχύς είναι η ικανότητα να εξασφαλίζει κάποιος τα αποτελέσματα που επιδιώκει. Ειδικότερα, ισχύς σημαίνει να έχεις την ικανότητα να επηρεάζεις τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να πραγματοποιούνται αυτά που επιθυμείς.³²

Υπάρχουν τρεις τύποι ισχύος σύμφωνα με τον καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Nye.³³:

(1) Η «σκληρή ισχύς» (hard power), δηλαδή η δυνατότητα εξαναγκασμού με στρατηγικές που εστιάζουν σε στρατιωτική επέμβαση, διπλωματία εξαναγκασμού και οικονομικές κυρώσεις για εξυπηρέτηση των εθνικών συμφε-

²⁹ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “*Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 374.

³⁰ Στο ίδιο, σελ. 376.

³¹ Στο ίδιο, σελ. 377.

³² Nye S. Joseph, “*ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*”, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 2005, σελ.28.

³³ Στο ίδιο, σελ 33-35.

ρόντων. Η «σκληρή ισχύς» ως έννοια των διεθνών σχέσεων ταυτίζεται με την ικανότητα ενός κρατικού δρώντα να επιβάλλει μία δραστηριότητα ή έναν τρόπο δράσης κατά τρόπο άμεσο ή έμμεσο σε ένα άλλο κράτος και εφαρμόζεται κυρίως μέσω της στρατιωτικής ισχύος και της οικονομικής ισχύος, η οποία ασκείται από έναν κρατικό δρώντα ή μια συμμαχία κρατών επί ενός ή/και περισσοτέρων κρατών.

(2) Η «ήπια ισχύς» (soft power), έγκειται στην ικανότητα να ελκύεις τους άλλους και να τους επηρεάζεις προκειμένου να κάνουν αυτό που επιθυμείς, όχι, όμως εξαναγκάζοντάς τους αλλά με το να σε θαυμάζουν.

(3) Η «έξυπνη ισχύς» (smart power), δηλαδή ο έντεχνος συνδυασμός δυναμικής και ήπιας ισχύος, υπογραμμίζοντας την αναγκαιότητα ισχυρής στρατιωτικής δύναμης, αλλά επενδύοντας ταυτόχρονα, σε ισχυρές συμμαχίες, συνεργασίες και θεσμούς σε όλα τα επίπεδα για επέκταση της κρατικής επιρροής και εγκαθίδρυση της νομιμότητας στην κρατική δράση.

Όπως ισχυρίζεται ο Nye υπάρχει μία διαφορά μεταξύ της «σκληρής ισχύος» η οποία στηρίζεται στη δύναμη της διαταγής, που με τη σειρά της στηρίζεται στη δύναμη της οικονομικής και στρατιωτικής υπεροχής, και της «ήπιας ισχύος» που είναι η ικανότητα ενός κράτους να «κάνει άλλες χώρες να θελήσουν αυτό που θέλει το ίδιο» με το να επικαλείται λόγους κουλτούρας και ιδεολογίας. Όπως παραδέχεται και ο Nye, υπάρχει μια ευρεία διασπορά αυτής της «σκληρής ισχύος» στον κόσμο και τα ισχυρά κράτη είναι «ολοένα και λιγότερο ικανά να χρησιμοποιήσουν την παραδοσιακή τους δύναμη για να πετύχουν τους στόχους τους. Ο Nye συνεχίζει λέγοντας ότι «αν η κουλτούρα και η ιδεολογία ενός κράτους είναι ελκυστικές, τότε είναι πιθανό ότι και άλλα κράτη θα ακολουθήσουν την ηγεσία αυτού του κράτους» και επομένως η «ήπια ισχύς» είναι «εξίσου σημαντική με τη σκληρή δύναμη». Η κουλτούρα όμως και η ιδεολογία γίνονται ελκυστικές όταν φαίνεται ότι είναι συνυφασμένες με την υλική επιτυχία και επιρροή. **Η ήπια ισχύ είναι ισχύς μόνο όταν στηρίζεται στη σκληρή ισχύς.** Η ανάπτυξη της σκληρής οικονομικής και στρατιωτικής δύναμης δημιουργεί μεγάλη αυτοπεποίθηση, αλαζονεία, και πίστη στην ανωτερότητα της κουλτούρας ή της «ήπιας ισχύος» κάποιου κράτους έναντι των άλλων λαών και συνεπώς αυξάνεται η ιδιαίτερα η έλξη που ασκούν αυτά στους λαούς. Μείωση της οικονομικής και στρατιωτικής δύναμης οδηγεί σε αυτο – αμφισβήτηση, σε κρίση ταυτότητας, σε αναζήτηση του κλειδιού της οικονομικής και στρατιωτικής επιτυχίας σε άλλα είδη κουλτούρας.³⁴

Η κομμουνιστική ιδεολογία υπήρξε ελκυστική σε πολλούς ανθρώπους σε όλο τον κόσμο στη διάρκεια των δεκαετιών 1950 και 1960, γιατί ήταν συνδεδεμένη με την οικονομική επιτυχία και στρατιωτική δύναμη της Σοβιετικής

³⁴ Huntington S. “Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης”, Εκδόσεις TERZO BOOKS, Αθήνα 1999, σελ.101.

Ένωσης. Αυτή όμως η έλξη εξαφανίστηκε όταν η σοβιετική οικονομία αδυνατούσε να διατηρήσει τη σοβιετική στρατιωτική δύναμη.³⁵

Ο αμερικανικός τρόπος ζωής είναι ελκυστικός για πληθυσμούς πολλών χωρών του κόσμου. Το γεγονός αυτό προσδίδει στις ΗΠΑ ένα σημαντικό κεφάλαιο «ήπιας ισχύος», που σημαίνει δηλαδή την ικανότητα ενός έθνους «να δημιουργήσει μια κατάσταση, όπου τα άλλα έθνη αναπτύσσουν προτιμήσεις ή ορίζουν τα συμφέροντά τους με έναν τρόπο που ταυτίζεται με τα δικά του συμφέροντα» (Nye, 1990, σελ. 191).³⁶

Οι Μεγάλες Δυνάμεις επικεντρώνονται στην επίτευξη τεσσάρων βασικών αντικειμενικών σκοπών:

(1) Επιδιώκουν περιφερειακή ηγεμονία.

(2) Αποσκοπούν στην μεγιστοποίηση της ποσότητας του παγκόσμιου πλούτου την οποία επιθυμούν να κατέχουν τον πλήρη έλεγχο. Τα κράτη ενδιαφέρονται για τον σχετικό πλούτο διότι η οικονομική δύναμη είναι ο θεμέλιος λίθος της στρατιωτικής ισχύος.

(3) Προσβλέπουν στην κατοχή της κυρίαρχης θέσης στην ισορροπία χερσαίας ισχύος, καθότι αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για να μεγιστοποιήσουν το μερίδιό τους επί της παγκόσμιας στρατιωτικής δύναμης. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι τα κράτη οικοδομούν ισχυρούς στρατούς καθώς και αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις που δύναται να υποστηρίξουν τις χερσαίες αυτές δυνάμεις.

(4) Επιδιώκουν την τεχνολογική και την πυρηνική υπεροχή έναντι των αντιπάλων τους.

Ο πόλεμος είναι η κυριότερη στρατηγική που χρησιμοποιούν τα κράτη για την απόκτηση και διατήρηση μιας σχετικής ισχύος, αλλά ταυτόχρονα αυτό συνεπάγεται θάνατο και καταστροφή.

Ο εκβιασμός είναι μια ελκυστικότερη εναλλακτική επιλογή, διότι βασίζεται στην απειλή για χρήση βίας και όχι στη χρήση βίας προκειμένου να επιφέρει τα ίδια αποτελέσματα.

Μια άλλη στρατηγική για απόκτηση ισχύος είναι η σκόπιμη πρόκληση μακροχρόνιων συρράξεων και πολέμων ή τα εκλεκτικά χτυπήματα με ή χωρίς την κάλυψη του ΟΗΕ, με απώτερο σκοπό την καταστροφή τρίτων, σύμφωνα με την οποία ένα κράτος προσπαθεί να εξασθενήσει τους αντιπάλους του προκαλώ-

³⁵ Οπ. π. Huntington S. “Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης”, σελ. 102.

³⁶ Οπ. π. Jackson R. & Sorensen G., “Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων”, σελ. 296.

ντας ένα μακροχρόνιο και δαπανηρό πόλεμο μεταξύ τους. Όμως και αυτό το σχέδιο είναι δύσκολο να λειτουργήσει.

Μια περισσότερο υποσχόμενη παραλλαγή αυτής της στρατηγικής είναι η κατατριβή τρίτων, στην οποία ένα κράτος λαμβάνει μέτρα ώστε να εξασφαλίσει ότι οποιαδήποτε αντιπαράθεση ή πόλεμος, στον οποίο εμπλακεί ένας αντίπαλος, θα είναι παρατεταμένος και καταστροφικός και θα οδηγήσει σε μακροχρόνια κατατριβή και αποδυνάμωση, ή και το αντίστροφο, με συγκεκριμένο και προσεκτικά υπολογισμένο τρόπο.

Η εξισορρόπηση και η μεταφορά των βαρών, είναι οι κυριότερες στρατηγικές που προτιμούν να χρησιμοποιούν οι Μεγάλες Δυνάμεις προκειμένου να εμποδίσουν τους αντιπάλους να ανατρέψουν την ισορροπία ισχύος.

Η διαχείριση των λιγότερο ισχυρών κρατών εκ μέρους των ηγεμονικών κρατών ανάλογα με τις περιστάσεις συμβαδίζει με την ρευστότητα των στρατηγικών αναγκών κάθε συγκυρίας του διαχρονικά εξίσου ρευστού ηγεμονικού ανταγωνισμού. Οι σχέσεις στα πεδία της αισθητικής, της ιδεολογίας και των διαπροσωπικών σχέσεων δεν έχουν την παραμικρή αξία λόγου ή πολιτική σημασία για τον αδύναμο. Οι ηγεμονικές δυνάμεις, όπως εξάλλου δείχνει η ορατή πλέον με γυμνό οφθαλμό καθημερινή πρακτική στη διεθνή πολιτική, χαράσσουν ψυχρά και υπολογιστικά συγκροτημένα στρατηγικά σχέδια, για να εκπληρώσουν τους σκοπούς τους, οι στρατηγικές τους οφείλουν να είναι σχεδόν μαθηματικά προκαθορισμένες. «Διαλέξτε και πάρτε» ή εάν είστε το θύμα προστατευθείτε και δεν βλέπουν εχθρούς και φίλους αλλά συνομιλητές στην πλάστιγγα κόστους και οφέλους. Ένα αδύναμο κράτος ή μια κοινωνία που δεν προσκολλάται στην εθνική ανεξαρτησία είναι αναλώσιμο και ευκαιρίας δοθείσης κατακρεουργείται πάνω στην ανελέητη κλίνη του Προκρούστη των στρατηγικών παιγνίων. Το αντίθετο συμβαίνει για ένα συγκροτημένο κράτος με κρατική ισχύ επαρκή για αυτοσυντήρηση και εξεζητημένες διπλωματικές δεξιότητες.³⁷

ζ. Το Διεθνές Σύστημα

Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκε το θεωρητικό πλαίσιο, πάνω στο οποίο θα βασιστεί η εργασία. Πριν όμως περάσουμε στην ανάλυση και την επιχειρηματολογία με σκοπό τον εντοπισμό της εφαρμογής ορισμένων αρχών των Διεθνών Σχέσεων, θεωρείται χρήσιμο και σκόπιμο, εφόσον υιοθετήσαμε και την θεώρηση του νεορεαλισμού για την ανάλυση αυτή, να γίνει μια συνοπτική παρουσίαση του Διεθνούς Συστήματος, της «τρίτης εικόνας» δηλαδή, σύμφωνα με τον Kenneth Waltz.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου σε ένα αναμφισβήτητα Διπολικό Σύστημα, η Μέση Ανατολή ήταν ένα θέατρο πολιτικής ισχύος μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και των συμμάχων τους: το NATO και τις Ηνωμένες Πολιτείες

³⁷ «Η μη θεσπισμένη ισχύς στην διεθνή πολιτική», Ηφαιστος Παναγιώτης 01 Ιουλ 2015. <http://ifestos.edu.gr>, accessed in 14 Sep 2016.

από τη μία πλευρά, και τη Σοβιετική Ένωση και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, από την άλλη, αγωνίστηκαν για την εξασφάλιση της επιρροής τους στις περιφερειακές συμμαχίες. Φυσικά, εκτός από τους πολιτικούς λόγους υπήρχε και η «ιδεολογική σύγκρουση» μεταξύ των δύο συστημάτων, αλλά η Μέση Ανατολή δεν αποτέλεσε γόνιμο έδαφος για διείσδυση του μαρξισμού – λενινισμού. Μόνο στη Νότια Υεμένη και το Αφγανιστάν υπήρξαν μαρξιστικά καθεστώτα.³⁸

Με επίκεντρο το Παλαιστινιακό Ζήτημα και τους αραβο-ισραηλινούς πολέμους, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, το διεθνές διακύβευμα υπήρξε η διατήρηση και η αύξηση της επιρροής των δύο πόλων, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ στον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής, διχάζοντας τα αραβικά κράτη σε φίλα προσκείμενα στην ΕΣΣΔ, ένα από αυτά ήταν και η Συρία, και σε φίλα προσκείμενα στις ΗΠΑ, όπως η Σαουδική Αραβία.

Μεταξύ των πολλών σημαντικών τομέων της έριδος, ήταν πρώτον οι επιθυμίες των υπερδυνάμεων να αποκτήσουν στρατηγικό πλεονέκτημα στην περιοχή, δεύτερον το γεγονός ότι η περιοχή αυτή περιείχε περίπου τα δύο τρίτα των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου σε μια περίοδο, όπου το πετρέλαιο γινόταν όλο και πιο ζωτικής σημασίας για την οικονομία του δυτικού κόσμου. Μέσα σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο, από τη μία οι Ηνωμένες Πολιτείες επιδίωξαν να αποτρέψουν τον αραβικό κόσμο από τη σοβιετική επιρροή και από την άλλη ο βασικός παράγοντας της Σοβιετικής πολιτικής στην περιοχή αποτελούσε η επιδίωξη της ΕΣΣΔ να καταστεί ισότιμη με τις ΗΠΑ.³⁹

Μετά το 1989, η κατάρρευση της ΕΣΣΔ δημιούργησε ένα κενό ισχύος στο διεθνές σύστημα και επέτρεψε να αναδειχθούν οι ΗΠΑ ως η μοναδική υπερδύναμη του πλανήτη. Οι ΗΠΑ, σε συνεργασία με τους Ευρωπαίους, κάλυψαν τα κενά ισχύος που άφησε η ΕΣΣΔ και δημιούργησαν τη «νέα» δική τους παγκόσμια τάξη. Οι ΗΠΑ με το ΝΑΤΟ ή σε συνεργασία με δυτικοευρωπαϊκούς φορείς ολοκλήρωσης (Ευρωπαϊκή Ένωση) και διεθνούς συνεργασίας (ΟΑΣΕ) επιχείρησαν αρχικά να συσπειρώσουν τα κράτη του βόρειου ημισφαιρίου και να σταθεροποιήσουν τα πολιτικά συστήματα των πρώην Ανατολικών κρατών και τις μεταξύ τους σχέσεις.⁴⁰

Η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης μπορεί να ήταν το τελικό αποτέλεσμα ενός ολοκληρωτικού ανταγωνισμού ισχύος μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, αλλά σε καμία περίπτωση δεν προέκυψε εξαιτίας μιας άμεσης πολεμικής αντιπαράθεσης. Η απουσία ενός συστημικού ή και ηγεμονικού πολέμου επέτρεψε ταυτόχρονα, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, την επιβίωση και τη συνέχιση ορισμένων θεμελιωδών διαρθρώσεων και καθεστώτων της διπολικής δομής, συμ-

³⁸ “Soviet policy toward Middle East” *CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis*, 1986, βλ. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, accessed in 14 Sep 2016.

³⁹ Οπ. π.

⁴⁰ Κουσκουβέλης Η., Λίτσας Σ., Ραπτόπουλος Ν., Κυριακίδης Κ., “Η Αραβική Άνοιξη-Μελέτες Διεθνών Σχέσεων”, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2012.

βάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην συνέχιση και επέκταση της κυριαρχίας των Ηνωμένων Πολιτειών στη νέα εποχή του διεθνούς συστήματος.⁴¹

Στο πλαίσιο αυτό, η πρωτοκαθεδρία των Η.Π.Α. δίνει την εικόνα ενός μονοπολικού διεθνούς συστήματος. Η άποψη αυτή όμως επικρίθηκε από ένα σημαντικό αριθμό ακαδημαϊκών και αναλυτών με επιρροές σε μεγάλο βαθμό από την ρεαλιστική σχολή. Ιδιαίτερα οι νεορεαλιστές θεωρούσαν ότι η μονοπολικότητα συνιστούσε απλά μια μεταβατική περίοδο κατά την διάρκεια της οποίας εκκινούνται αργά αλλά σταθερά οι μηχανισμοί της ισορροπίας της ισχύος. Η διαδικασία αυτή είναι μονόδρομος καθώς σε διαφορετική περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με ένα σχεδόν «ιεραρχικό» δομημένο σύστημα, γεγονός που έρχεται σε σύγκρουση τόσο με τις θεμελιώδεις αρχές της νεορεαλιστικής θεώρησης των διεθνών σχέσεων, όσο και με τις βασικές παραδοχές της θεωρίας της ισορροπίας της ισχύος.⁴² Προς ενίσχυση των ανωτέρω, είναι χαρακτηριστική η άποψη που διατύπωσε σε άρθρο του ο Kenneth Waltz, ο διαμορφωτής της νεορεαλιστικής θεώρησης, ότι η δομή του υφιστάμενου διεθνούς συστήματος εξακολουθεί να είναι διπολική, εξαιτίας της επιβίωσης των πυρηνικών οπλοστασίων των δύο ψυχροπολεμικών αντιπάλων. Το σημαντικότερο στοιχείο των παραπάνω θεωρητικών προσεγγίσεων είναι ότι όλες διαθέτουν ένα κοινό σημείο ταύτισης, το οποίο είναι η παραδοχή της υπεροχής των Η.Π.Α.

Μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την ολική μετάλλαξη του διεθνούς συστήματος καθώς και την ανάδειξη των ΗΠΑ σε μοναδική ηγεμονική δύναμη, οι ΗΠΑ προσπάθησαν με το λεγόμενο δόγμα των ανθρωπιστικών επεμβάσεων να αναδιαμορφώσουν νέες ισορροπίες στα παραγμένα υπό-συστήματα της Νότιο-Ανατολικής Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής.

Στο παραπάνω πλαίσιο οι ΗΠΑ θα διεξάγουν δύο πολέμους. Ο πρώτος κατά του Ιράκ με στόχο την απομάκρυνσή του από το Κουβέιτ, την αποκατάσταση της στρατιωτικής ισορροπίας στην περιοχή του Περσικού και την διασφάλιση της ροής του μαύρου χρυσού προς τη Δύση. Το νικηφόρο πόλεμο των ΗΠΑ ακολουθούν σοβαρές κυρώσεις κατά του Ιράκ, όπως και διευθετήσεις στο Παλαιστινιακό, χωρίς ωστόσο να επέλθει και οριστική επίλυση του πλέον σοβαρού και χρονίζοντος προβλήματος στη Μέση Ανατολή. Ο δεύτερος κατά της Γιουγκοσλαβίας του Μιλόσεβιτς, καθώς πρωταρχική μέριμνα των ΗΠΑ μετά το 1989 είναι ο «εκδημοκρατισμός» και η σταθεροποίηση της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, των Βαλκανίων και του χώρου της πρώην ΕΣΣΔ.⁴³ Η νέα Ρωσία ήταν πολύ αδύναμη και απύσχα την υπόψη περίοδο.

Το 2001, στις ΗΠΑ, επανήλθαν στην εξουσία οι Ρεπουμπλικάνοι με Πρόεδρο τον Τζορτζ Μπους, τον νεότερο. Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ

⁴¹ Σπυρόπουλος Γ, *“Μονοπολικότητα, Ηγεμονία και Στρατηγικές των Μεγάλων Δυνάμεων στον Μεταδιπολικό Κόσμο”*, Αθήνα, 2007., σελ 3

⁴² Στο ίδιο, σελ 3

⁴³ Οπ. π. Κουσκουβέλης Η., *“Η Αραβική Άνοιξη-Μελέτες Διεθνών Σχέσεων”*, σελ. 10.

άρχισε τότε να διαφαίνεται ως λιγότερο παρεμβατική στον τομέα της δημιουργίας νέων εθνών (“nation building”), χωρίς όμως, σύμφωνα με τότε δηλώσεις, να αποκλείονται οι επεμβάσεις, όταν θα το απαιτούσαν τα συμφέροντα ασφαλείας. Όπως επίσης αναμενόταν, η προσέγγιση με τη Ρωσία είχε δρομολογηθεί, ενώ παράλληλα ήταν έκδηλη η έμφαση που έδινε η νέα κυβέρνηση στο θέμα των διαστημικών εξοπλισμών.

Αυτή περίπου ήταν η εικόνα τού διεθνούς συστήματος και του ρόλου της μοναδικής υπερδύναμης μετά το τέλος τού ψυχρού πολέμου, όταν στις 11 Σεπ 2001 έλαβε χώρα η τρομοκρατική επίθεση εναντίον των ΗΠΑ. Το πλήγμα αυτό προκάλεσε αλλαγή προτεραιοτήτων των ΗΠΑ και οδήγησε σε δύο ακόμη πολέμους: στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ. υιοθετώντας το δόγμα των προληπτικών πολέμων, το οποίο όμως, αντίθετα επέφερε περισσότερη ανασφάλεια και ρευστότητα. Με τον πρώτο πόλεμο οι ΗΠΑ διασφαλίζουν την παρουσία τους στην Κεντρική Ασία. Με τον δεύτερο και την ανατροπή τού Σαντάμ, οι ΗΠΑ ενισχύουν την παρουσία τους στη νευραλγική περιοχή της Μέσης Ανατολής: βρίσκονται σε χερσαία πλέον επαφή με τη Συρία και το Ιράν, διασφαλίζουν τους πιστούς τους συμμάχους Ιορδανία και Ισραήλ, εξασφαλίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τη σταθερή ροή των ενεργειακών πόρων της περιοχής, μειώνουν τη στρατηγική και επιχειρησιακή τους εξάρτηση από τη Σαουδική Αραβία και την Τουρκία και δημιουργούν ένα προγεφύρωμα προς την Κεντρική Ασία.⁴⁴

Στην πρώτη δεκαετία τού 21^{ου} αιώνα η εξωτερική πολιτική και δράση των ΗΠΑ ουσιαστικά κυριαρχείται από τέσσερα ζητήματα: τη σταθεροποίηση της κατάστασης στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, την αποχώρηση ή μη των στρατευμάτων τους από τις δύο χώρες, τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας και την εξάρθρωση της Αλ Κάιντα, καθώς και τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων, ιδιαίτερα σε συνάρτηση με τις προσπάθειες της Βόρειας Κορέας και του Ιράν. Σε αυτήν τη φάση προκύπτει κυβερνητική αλλαγή στις ΗΠΑ, με το Δημοκρατικό Κόμμα και τον Μπαράκ Ομπάμα ως Πρόεδρο να αναλαμβάνουν την εξουσία το 2009.⁴⁵

Στην πρώτη δεκαετία τού 21^{ου} αιώνα παρατηρείται επίσης και μία σταδιακή επανεμφάνιση της Ρωσίας στο διεθνές σύστημα. η οποία αναζητεί τον νέο της ρόλο. Η επανεμφάνιση δεν συνεπάγεται επιστροφή σε μία διπολική εκδοχή τού διεθνούς συστήματος, αφού η επιρροή και η επεμβατική της ικανότητα εκτός του εγγύς εξωτερικού είναι περιορισμένες. Ωστόσο, το πυρηνικό της οπλοστάσιο, η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από αυτήν και οι σαφείς ενδείξεις για τον ηγεμονικό ρόλο που επιδιώκει να διαδραματίσει στην περιοχή, καθιστούν τη Ρωσία έναν ισχυρό παίκτη,⁴⁶ υπό την προεδρία του προέδρου Πούτιν.

⁴⁴ Οπ. π. Κουσκουβέλης Η., “*Η Αραβική Άνοιξη-Μελέτες Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 10.

⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 11.

⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 12.

Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτή παραμένει ένας εμπορικός «γίγας» και πολιτικά ή, κυρίως, στρατιωτικά «νάνος». Οι Ευρωπαϊκές δυνάμεις έχουν περιορισμένες επιχειρησιακές δυνατότητες εκτός της περιοχής συμφερόντων τους και συνήθως ακολουθούν ή συνεργάζονται σε μεγάλα διεθνή ζητήματα με τις ΗΠΑ. Τέλος, η Κίνα και η Ινδία, σε διαφορετικό βαθμό, προβάλλουν ανοδικά στον εμπορικό τομέα, καταβάλλουν προσπάθειες για να ενισχύσουν το διεθνές προφίλ τους, οι πολιτικές και στρατιωτικές τους, όμως, δυνατότητες παραμένουν εξαιρετικά περιορισμένες σε σχέση με τις απαιτήσεις τού διεθνούς συστήματος.⁴⁷

Τη στιγμή της εμφάνισης της Αραβικής Άνοιξης, από πλευράς μονάδων και κατανομής ισχύος το διεθνές σύστημα παρουσιάζει: μία, σύμφωνα με όλα τα κριτήρια, υπερδύναμη· μία άλλη, στρατιωτική μόνο, λόγω των πυρηνικών της, υπερδύναμη, τη Ρωσία· δύο πιθανώς αναδυόμενες μεγάλες δυνάμεις, την Κίνα και την Ινδία· και μία οικονομική «υπερδύναμη», την ΕΕ. Με δεδομένα τη στενή σχέση ΗΠΑ – ΕΕ, την αδυναμία αντισυσπείρωσης των υπολοίπων δυνάμεων, το γεγονός ότι μόνο ένας παράγων μπορεί να αναλαμβάνει την όποια πρωτοβουλία, καθώς και το ότι οι ΗΠΑ δεν μπορούν να απορροφήσουν ή να αποκλείσουν το ρόλο των υπολοίπων μεγάλων μονάδων και την αποτρεπτική τους έναντι των ΗΠΑ ικανότητα, το διεθνές σύστημα δύναται να χαρακτηριστεί μεν ως πολυπολικό, με μία, όμως, και μοναδική ηγεμονεύουσα δύναμη.⁴⁸

Με την έναρξη του εμφυλίου στη Συρία, την εμφάνιση της Τουρκίας ως περιφερειακή δύναμη και με αποκορύφωμα τη στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή η κατάσταση πλέον στο Διεθνές Σύστημα κρίνεται ιδιαίτερα πολύπλοκη το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί πλέον πολυπολικό, αμφισβητώντας τις ΗΠΑ ως ηγεμονεύουσα δύναμη. Οι ζυμώσεις είναι σε εξέλιξη και είναι πρόκληση για τους διεθνείς δρώντες, όπως τις ΗΠΑ και τη Ρωσία, πρωτίστως, οι οποίοι αναγκάζονται να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους, να απεγκλωβιστούν από μια Ψυχροπολεμική λογική και να ισορροπήσουν τις επιδιώξεις τους για διατήρηση της επιρροής τους στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο μέσα σε ένα περιβάλλον ανταγωνιστικά πολυπολικό. Με αφορμή τη συριακή κρίση οι μεγάλες και αναδυόμενες διεθνείς δυνάμεις καλούνται όχι μόνο να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους, επαναφέροντας για τους περισσότερους, μνήμες του διπολικού παρελθόντος, αλλά και να αποδεχθούν κατά το δυνατόν την αλλαγή συσχετισμών δυνάμεων διεθνώς αποδεχόμενες ένα πολυπολικό σύστημα.

Ο Κίσιγκερ⁴⁹ σήμερα έχει την άποψη ότι «στη διαμορφούμενη πολυπολική παγκόσμια τάξη, η Ρωσία πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα σημαντι-

⁴⁷ Οπ. π. Κουσκουβέλης Η., “*Η Αραβική Άνοιξη-Μελέτες Διεθνών Σχέσεων*”, σελ. 12.

⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 10.

⁴⁹ Kissinger, “H. Kissinger’s Vision for U.S.-Russia Relations” *The National Interest*, February 4 2016, βλ. <http://nationalinterest.org/feature/kissingers-vision-us-russiarelations-15111?page=show>, accessed in 24 Nov 2016.

κό στοιχείο της νέας παγκόσμιας ισορροπίας και όχι ως η πρωταρχική απειλή των ΗΠΑ», άποψη με την οποία φαίνεται, σύμφωνα με δηλώσεις του, να συμφωνεί και ο νεοεκλεγείς πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ. Το γεγονός ότι, αν και οι ΗΠΑ παραμένουν ακόμα η ισχυρότερη παγκόσμια δύναμη, ξεπροβάλουν νέα κέντρα ισχύος στο παγκόσμιο σκηνικό μας οδηγούν να αναθεωρήσουμε τις αρχές λειτουργίας του διεθνούς συστήματος. Στην επόμενη παράγραφο θα αναφερθεί ο τρόπος με τον οποίο οι Ρώσοι διεθνολόγοι αντιλαμβάνονται το διεθνές σύστημα σήμερα.

η. Πολυκεντρισμός

Σύμφωνα με την Ρωσίδα διεθνολόγο Ivanova N.,⁵⁰ η εποχή της διπολικής αντίθεσης και της ιδεολογικής αντιπαράθεσης σήμερα αποτελεί παρελθόν και μία νέα παγκόσμια τάξη σχηματίζεται, στην οποία μεγάλα αναπτυσσόμενα κράτη και μη διεθνείς δρώντες άρχισαν να παίζουν σημαντικό ρόλο. Ριζικές αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία και στο σύστημα των διεθνών σχέσεων επιδρούν σημαντικά στις σημερινές παγκόσμιες κουλτούρες και πολιτισμούς. Αυτές οι σημαντικές αλλαγές απαιτούν μία διεπιστημονική προσέγγιση, η οποία συνδυάζει μεθόδους οικονομικής ανάλυσης, κοινωνιολογίας και πολιτικής επιστήμης, οικονομικής ιστορίας και γεωγραφίας. Μόνο μία τέτοια προσέγγιση μας επιτρέπει να αναλύσουμε την παρούσα κατάσταση ανάπτυξης ενός πολυκεντρικού κόσμου, ο σχηματισμός του οποίου άρχισε με την αλλαγή του 20^{ου} στον 21^ο αιώνα. Ο πολυκεντρισμός είναι ένα φαινόμενο, ως ένα ιδιαίτερο στάδιο και μία καινοτόμος κατάσταση στην οικονομική σφαίρα, στο σύστημα ασφάλειας και στις διεθνείς σχέσεις, όπου δίνει μία διαφορετική ποιότητα στις Διεθνείς Σχέσεις.

Σύμφωνα με το Ρώσο διεθνολόγο Primakov⁵¹ ο σημερινός κόσμος είναι πολυκεντρικός. Όπως υποστηρίζει, πολλοί πολιτικοί επιστήμονες δεν ήρθαν σε αυτό το συμπέρασμα αμέσως μετά την κατάρρευση της διπολικής παγκόσμιας τάξης, ως αποτέλεσμα του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, αφού υποστήριξαν ότι έγινε μία μετάβαση σε ένα μονοπολικό κόσμο, αφού πλέον η ΕΣΣΔ δεν υφίστατο, ενώ οι ΗΠΑ παρέμειναν στη διεθνή αρένα ως το δυνατότερο έθνος στον κόσμο και το NATO διατηρούσε και ακόμα ενίσχυσε τις δυνατότητές του. Αν και όλα αυτά ήταν πραγματικά αληθή, νέα κέντρα στο κόσμο άρχισαν να αναπτύσσονται ταυτόχρονα και με γρήγορο ρυθμό. Στην μεταψυχροπολεμική περίοδο μέχρι το 2008 όπου εμφανίσθηκε η παγκόσμια οικονομική κρίση, το ΑΕΠ της Κίνας ήταν έξη φορές μεγαλύτερο από αυτό των ΗΠΑ, ενώ οι οικονομίες της Ινδίας, Βραζιλίας και της Ρωσίας αναπτυσσόταν ταχύτερα από αυτήν των ΗΠΑ.

Η οικονομική κρίση της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα επιβεβαί-

⁵⁰ Ivanova N. I. "Introduction" στο Dynkin A & Ivanova N. I. "Russia in a Polycentric World", Vas Mir Publishers, 2012.

⁵¹ Primakov Yevgeni "Foreword" στο Dynkin A & Ivanova N. I. "Russia in a Polycentric World", Vas Mir Publishers, 2012.

ωσε την απόγνωση της μονοπολικής παγκόσμιας τάξης. Η κρίση και οι συνέπειές της, οι οποίες ακόμα δεν έχουν ξεπεραστεί, κατάδειξε την ανικανότητα του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος να ελεγχθεί από ένα μόνο κέντρο. Αν και η θέση του αμερικανικού δολαρίου ήταν κυρίαρχη, η αδυναμία των εφεδρικών νομισμάτων αποκάλυψε την αποσταθεροποίηση του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Το μέλλον βασίζεται στη δημιουργία περιφερειακών οικονομικών συστημάτων τα οποία μπορούν να δημιουργηθούν από την Κίνα και τη Ρωσία. Με αυτόν τον τρόπο θα μετριασθεί η ζήτηση του Αμερικανικού δολαρίου από τα άλλα κράτη.⁵²

Η πραγματικότητα της μετάβασης σε έναν πολυκεντρικό κόσμο επίσης βασίζεται από τη μία πλευρά στο γεγονός ότι η νέα παγκόσμια τάξη είναι μία εξελισσόμενη διαδικασία και από την άλλη πλευρά ότι είναι αποτέλεσμα προσπαθειών διαφορετικών εθνών που έχουν ως στόχο να ικανοποιήσουν την ανάγκη της παγκόσμιας κοινότητας για σταθερότητα και ασφάλεια στη διεθνή σκηνή. Βέβαια στα επιχειρήματα αυτών που υποστήριζαν τον μονοπολικό Διεθνές Σύστημα, ήταν αυτό της απέχθειάς τους προς τους νοσταλγούς τους πολυπολικού Διεθνούς Συστήματος πριν των Α΄ και Β΄ Παγκοσμίων Πολέμων. Στην πραγματικότητα όμως δεν πρέπει να αγνοήσουμε το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η παρούσα αλλαγή στο Διεθνές Σύστημα και μετατροπή του σε ένα πολυπολικό, πραγματοποιείται κάτω από νέες συνθήκες. Οι νέες συνθήκες σε αυτό το στάδιο της παγκοσμιοποίησης, αφορούν σε μία ισχυρή αλληλεξάρτηση των διαφορετικών παγκοσμίων κέντρων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του πολυκεντρισμού, όπου η φύση των οικονομικών σχέσεων γίνεται διεθνική. Η πολυπολικότητα του 21^{ου} αιώνα δεν πρέπει να μας οδηγήσει σε μία *volte face* του παρελθόντος, αφού δεν πρέπει να οδηγήσει σε μία αντιπαλότητα μεταξύ των εθνών και στη δημιουργία εχθρικών μεταξύ τους στρατιωτικών συμμαχιών. Τα έθνη ενσωματώνονται σε ομάδες, ειδικά στη σφαίρα της οικονομίας, μέσω πολιτικών συμφωνιών με σκοπό τη σταθεροποίηση της περιφερειακής ασφάλειας.⁵³

Συνεπώς ενώ η ιστορία του 20^{ου} αιώνα μας διδάσκει την ανικανότητα των διαφόρων εθνών να διαδώσουν την ιδεολογία τους σε παγκόσμια κλίμακα, ο 21^{ος} αιώνα μας δείχνει ότι το πολυπολικό Διεθνές Σύστημα δεν μπορεί να το εκμεταλλευθεί μόνο μία παγκόσμια δύναμη, ακόμα και αν είναι το ισχυρότερο έθνος στον κόσμο.⁵⁴

Βέβαια ο πολυκεντρισμός στην παγκόσμια τάξη δεν θα απαλλάξει τη Διεθνή Κοινότητα από συγκρούσεις. Η μετάβαση στο σημερινό πολυπολικό σύστημα δεν είναι μία διαδικασία άμεση, αλλά το αναπτυσσόμενο Διεθνές Σύστημα εξελίσσεται μέσω μίας συνεχούς διαδικασίας στην οποία διάφορες συγκρούσεις μπορεί να εμφανισθούν και μάλιστα σε οξεία μορφή. Αυτό οφείλεται στην ανισότη-

⁵² Οπ. π. Primakov Yevgeni "Foreword" στο Dynkin A & Ivanova N. I. "Russia in a Polycentric World", 2012.

⁵³ Στο ίδιο

⁵⁴ Στο ίδιο

τα μεταξύ των κρατών και στην επιτυχία ή αποτυχία ενσωμάτωσής τους σε συμμαχίες. Η ασταθής αυτή «επανεκκίνηση» των σχέσεων μεταξύ των κρατών έχει τις ρίζες της στις πολιτικές τους κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και στις επιθυμίες τους να ιδρύσουνε δια της βίας καθεστώτα στην Ασία και στην Αφρική βασισμένα στο παρελθόν.⁵⁵ Για να καταλήξει ο Ρώσος διεθνολόγος ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες ο διεθνής έλεγχος αποτελεί ζωτικό στοιχείο. Ένας τέτοιος μηχανισμός ελέγχου είναι ο ΟΗΕ, ο οποίος όμως όπως έδειξε η κρίση στη Λιβύη, έγινε υποχείριο του ΝΑΤΟ και συνεπώς αυτές οι πρακτικές δεν πρέπει να αποτελέσουν χαρακτηριστικά ενός πολυκεντρικού κόσμου.

⁵⁵ Οπ. π. Primakov Yevgeni “Foreword” στο Dynkin A & Ivanova N. I. “Russia in a Polycentric World”, 2012.

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»: Γεωπολιτική και Στρατηγική Αξία της Μέσης Ανατολής

Η γεωπολιτική σπουδαιότητα της περιοχής της Μέσης Ανατολής είναι τεράστια. Το 1902 ο Ναύαρχος Alfred Thayer Mahan είχε επισημάνει “*Η Μεσόγειος είναι από μόνη της κυρίαρχη, κάτω από την ηγεμονία μιας δεσπότησσας δύναμης η οποία προωθεί τα πλεονεκτήματά της σε όλες τις κατευθύνσεις ή βρίσκεται σε μια συνεχή και διαρκή κατάσταση ανταγωνισμού*”.⁵⁶

Ο Mackinder δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο δεύτερο σημείο της παρατήρησης του Mahan «απάντησε» με τη θεωρία της «ευρωασιαστικής ενδοχώρας» (hinterland), που μετέθετε τον κεντρικό ρόλο, στην ηπειρωτική δύναμη που μπορεί να ελέγξει αυτή την «ενδοχώρα» και υποστήριζε πως όποιος ελέγχει το κέντρο της Ευρασίας, ελέγχει τρεις ηπείρους (Ευρώπη, Ασία, Αφρική) και επομένως ελέγχει τον κόσμο⁵⁷.

Ο Ολλανδό-αμερικανός Nicholas John Spykman, στη συνέχεια ανέδειξε την έννοια της «γεωπολιτικής στεφάνης» (Rimland). Μαθητής του Mahan ο Spykman, προσπάθησε να «γεφυρώσει» και να υπερβεί τις δύο θεωρήσεις: Υποστήριξε ότι δεν είναι η Ευρωασιαστική ενδοχώρα το «κέντρο βάρους» της διεθνούς ισχύος, αλλά η «στεφάνη» της: κυρίως η ευρωπαϊκή ακτή προς τον Ατλαντικό και η Αραβική «στεφάνη της ερήμου» (από το Βόρειο Αφρική ως την Αραβική έρημο): Όποιος ελέγχει αυτές τις «στεφάνες» (κυρίως την Ευρωπαϊκή) μπορεί να ελέγξει την Ευρασία ολόκληρη. Κι όποιος ελέγχει την Ευρασία, μπορεί να κυριαρχήσει σε όλο τον κόσμο ελέγχοντας τις δύο «στεφάνες»⁵⁸

Για τον Brzezinski⁵⁹, ως συνεχιστής του Mackinder, η Ευρασία είναι η μεγαλύτερη ήπειρος της υδρογείου και αποτελεί άξονα από γεωπολιτική άποψη. Ο έλεγχος της Ευρασίας συνεπάγεται σχεδόν αυτόματα την υποταγή της Αφρικής, καθιστώντας το δυτικό ημισφαίριο και την Ωκεανία, περιφερειακές γεωπολιτικά σε σχέση με την κεντρική ήπειρο του κόσμου.

⁵⁶ Hahn Peter L., “*Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East since 1945*”, Potomacbooks, Inc. Issues in the history of American foreign relations, 2005.

⁵⁷ Πουκαμισάς Γεώργιος, “*Περιγραφή και κριτική στο βιβλίο «Η Μεγάλη Σκακιέρα»*”, Το Βήμα, 07/06/1998, βλ. <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=100112>, accessed in 18 Sep 2016.

⁵⁸ Λαζαρίδης Χρυσάνθος, “*Χώρες «μεταιχμίου» και χώρες «ιστορικού βάθους»*”, 08 Φεβρουαρίου 2010, βλ. <http://www.antifono.gr>, accessed in 14 Sep 2016.

⁵⁹ Ο Zbigniew Brzezinski είναι πολιτικός επιστήμονας και ειδικός σε θέματα γεωστρατηγικής. Αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους σύγχρονους μελετητές της γεωπολιτικής και των διεθνών σχέσεων. Το έργο «Η Μεγάλη Σκακιέρα» κυκλοφόρησε το 1997, αποτελεί μια αξιόλογη προσπάθεια ανάλυσης και ερμηνείας του διεθνούς συστήματος. Στόχος του βιβλίου είναι να παρουσιάσει μια συνεκτική και ολοκληρωμένη ευρασιατική στρατηγική. Προσπαθεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα: ποια θα όφειλε να είναι η παγκόσμια αμερικανική στρατηγική ώστε να διατηρήσουν οι ΗΠΑ την εξέχουσα θέση τους στον κόσμο. Ο τίτλος του έργου ανταποκρίνεται πλήρως στο περιεχόμενό του. Ο συγγραφέας, μεταχειρίζεται το χάρτη της Ευρασίας ως μία ζωντανή σκακιέρα. Τα κράτη αποτελούν τα πιόνια του. Βλ. Brzezinski Z, “*Η Μεγάλη Σκακιέρα*”, Εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1997.

Η Ευρασία είναι η σκακιέρα πάνω στην οποία συνεχίζει να παίζεται ο αγώνας για την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία. Η γεωστρατηγική - στρατηγική διαχείριση των γεωπολιτικών συμφερόντων – μπορεί να συγκριθεί με σκάκι, όπου στην κάπως ελλειψοειδή ευρασιατική σκακιέρα δεν παίζουν μόνο δύο, αλλά αρκετοί παίκτες, από τους οποίους ο καθένας διαθέτει διαφορετική δύναμη. Οι κύριοι παίκτες είναι τοποθετημένοι στο δυτικό (Δ. Ευρώπη), στο ανατολικό (Κίνα και Ιαπωνία), στο νότιο (Μέση Ανατολή μέχρι Ινδία) και στο κέντρο (παλαιά Σοβιετική Ένωση) της σκακιέρας. (Βλέπε Εικόνα 2).

Εικόνα 2: Η Ευρασιατική Σκακιέρα

Στο νότιο αυτού του μεγάλου κεντρικού ευρασιατικού υψιπέδου βρίσκεται η Μέση Ανατολή, μια πολιτικά αναρχούμενη, αλλά πλούσια σε πηγές ενέργειας περιοχή, η οποία έχει δυνητικά μεγάλη σημασία τόσο για τα δυτικά, όσο και για τα ανατολικά ευρασιατικά κράτη. Η πρωτοκαθεδρία στην Ευρασία επηρεάζεται σημαντικά, αν η νότια περιοχή υποταχθεί στην κυριαρχία ενός μόνο παίχτη.⁶⁰ Ειδικότερα, η Τουρκία και το Ιράν παίζουν το ρόλο κρίσιμων γεωπολιτικών αξόνων, καθώς η σημασία τους δεν προέρχεται από τη δύναμή τους ή τα κίνητρά τους, αλλά από την ευαίσθητη θέση τους και από τις συνέπειες τις οποίες έχει η δυνητικά ευάλωτη κατάστασή τους στη συμπεριφορά των γεωστρατηγικών παικτών.⁶¹

Η ασταθής περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτελεί την εξωτερική ζώνη των Ευρασιατικών Βαλκανίων τα οποία αποτελούνται από τις χώρες που δημιουργήθηκαν με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και συνορεύουν με τη Ρωσία και τα οποία είναι σημαντικά από άποψη ασφαλείας και ιστορικών φιλοδοξιών, τριών τουλάχιστον από τους ισχυρότερους γείτονές τους, συγκεκριμένα της Ρωσίας, της Τουρκίας και του Ιράν.⁶²

Εικόνα 3: Ευρασιατικά Βαλκάνια

Η Μέση Ανατολή βρίσκεται ανάμεσα στη Μεσόγειο, τον Ινδικό Ωκεανό και τον Περσικό Κόλπο. Αποτελεί πρόσβαση εισόδου στην Αφρική από Ευρώπη και Ασία και αντίστροφα έναν από τους πλέον στρατηγικούς κόμβους της υφής, διότι όποιος την κατέχει ή την ελέγχει, ελέγχει ολόκληρο το χώρο της Αφρικής, της νότιας Ασίας και του Ινδικού Ωκεανού και τις θαλάσσιες περιοχές της Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, του Εύξεινου Πόντου, της Κασπίας Θάλασσας,

⁶⁰ Οπ. π. Brzezinski Z, “Η Μεγάλη Σκακιέρα”, σελ. 63-69

⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 79-80

⁶² Στο ίδιο, σελ. 215-217.

του Περσικού Κόλπου και της Ερυθράς Θάλασσας. Είναι η γέφυρα που συνδέει τρεις Ηπείρους: Ευρώπη-Ασία-Αφρική. Από το χώρο της Μέσης Ανατολής περνούν σε μορφή σταυροδρομίου οι κυριότερες χερσαίες, θαλάσσιες και εναέριας συγκοινωνίες που συνδέουν μεταξύ τους τις τρεις Ηπείρους. Επίσης εξασφαλίζει την ελεύθερη προσπέλαση προς τα ανατολικά μέσω της διώρυγας του Σουέζ, η οποία επιτρέπει την απρόσκοπτη διέλευση των πολεμικών και εμπορικών πλοίων από τη Μεσόγειο προς την Ερυθρά Θάλασσα και αντίστροφα, και επομένως τη μεταφορά πρώτων υλών και κυρίως του πετρελαίου που ρέει άφθονο στις χώρες του Κόλπου.⁶³

Ο ακριβής καθορισμός της περιοχής της Μέσης Ανατολής αποτελεί μάλλον ένα δύσκολο εγχείρημα, καθώς πρόκειται για μια γεωγραφική έννοια, που διαφοροποιείται κατά καιρούς, ανάλογα με τις πολιτικές και ιστορικές συνθήκες που επικρατούν κάθε φορά. Έτσι μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι όροι που χρησιμοποιούνται αφορούν σχετικά μικρές περιοχές, όπως ο Λεβάντες (Levan ή Mackrek) ή Εγγύς Ανατολή (Proche Orient/Near East) ή η Βόρειος Αφρική (Maghreb), δηλαδή περιοχές που βρίσκονται στις ακτές της Μεσογείου.

Ο όρος *Μέση Ανατολή* (Moyen Orient/Middle East) αρχίζει να χρησιμοποιείται κυρίως μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο και υποδεικνύει μια τεράστια περιοχή, που προσδιορίζεται από Βορρά προς Νότο από τα στενά του Βοσπόρου και φθάνει μέχρι το απώτατο άκρο τα Σαουδικής Αραβίας στον Ινδικό Ωκεανό, ενώ από την Δύση προς την Ανατολή ξεκινά από την Αίγυπτο και φθάνει μέχρι τα σύνορα του Αφγανιστάν και του Πακιστάν.⁶⁴

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, ένας νέος όρος, ακόμα ευρύτερος, κάνει την εμφάνισή του. Πρόκειται για την *Ευρύτερη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική* (Broader Middle East and North Africa). Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τον Νοέμβριο του 2003 από τον Αμερικανό Πρόεδρο George Bush και υιοθετήθηκε κατά την διάρκεια της συνόδου των οκτώ πιο αναπτυγμένων κρατών (G8) στο Σή Αιλαντ των Η.Π.Α. τον Ιούνιο του 2004. Έτσι η ευρύτερη Μέση Ανατολή περιλαμβάνει πλέον όχι μόνο το Ιράν, αλλά και το Αφγανιστάν και το Πακιστάν.⁶⁵ Η προσπάθεια διεύρυνσης του όρου Μέση Ανατολή, ταυτίστηκε με τους κεφαλαιώδους σημασίας στόχους της αμερικανικής πολιτικής, όπως διαμορφώθηκαν μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, δηλαδή τον εκδημοκρατισμό των χωρών της ευρύτατης και ετερογενούς αυτής περιοχής, πράγμα που θεωρείται από την Ουάσιγκτον ως προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ για την επιτυχή έκβαση του πολέμου κατά της τρομοκρατίας

⁶³ Κούτσος Α., “Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη” Τόμος Α΄, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 1992.

⁶⁴ Lacoste Y, *Dictionnaire de Geopolitique*, Flammarion, Paris, 1995.

⁶⁵ Satloff R., “*The Greater Middle East Partnership, A Work Still Very Much in Progress*, Policywatch#836”, *Washington Institute for Near East Policy*, February 25, 2004 βλ. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-greater-middle-east-partnership-a-work-still-very-much-in-progress>, βλ. *accessed in 02 Oct 2016*.

Το υποσύστημα, λοιπόν της Μέσης Ανατολής αποτελεί πεδίο έλξης και ανταγωνισμού για τις κατά καιρούς μεγάλες δυνάμεις, διότι:

α. Διατρέχεται από στρατηγικής σημασίας οδούς μεταφορών και επικοινωνιών, όπως για παράδειγμα η Διώρυγα του Σουέζ, ο έλεγχος της οποίας ήταν απαραίτητος για τον έλεγχο του «*δρόμου των Ινδιών*» ή ο έλεγχος των Στενών του Βοσπόρου, τα οποία αποτελούν εμπόδια για την απρόσκοπτη κάθοδο των ρωσικών πλοίων προς τις θερμές θάλασσες.

β. Διαθέτει τα μεγαλύτερα γνωστά αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, με το χαμηλότερο κόστος εξόρυξης.

Η σημασία της Μέσης Ανατολής για την διεθνή πολιτική ήταν ιδιαίτερα μεγάλη καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τόσο εξαιτίας της ενεργειακής εξάρτησης της Δύσης από το πετρέλαιο του κόλπου, όσο και εξαιτίας του οικουμενικού ανταγωνισμού των δύο υπερδυνάμεων. Η διπολική αμερικανο – σοβιετική διαμάχη για παγκόσμια ηγεμονία κυριάρχησε για περίπου πενήντα χρόνια με κύριο γεωπολιτικό λάφυρο για τις ΗΠΑ την Ευρασία.⁶⁶

Η εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ στο συγκεκριμένο υποσύστημα, (α) ακολουθούσε τις διακυμάνσεις του διεθνούς συστήματος (το οποίο επηρεάζει και από το οποίο επηρεάζεται, (β) οι στόχοι της στη Μέση Ανατολή –περιφερειακά παίγνια – εξαρτώνταν από το μείζον παίγνιο, το οποίο διέπει το διεθνές σύστημα και το οποίο μπορεί απλουστευτικά να συνοψισθεί ως ο διεθνής ανταγωνισμός για τον έλεγχο στρατηγικών περιοχών (οδοί επικοινωνίας, πλουτοπαραγωγικές πηγές, αγορές) και την πολιτικο – ιδεολογική επικράτηση, και (γ) αποτελούσε συνέπεια της τομής των στόχων, αναγκών και επιδιώξεων εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.⁶⁷

Το τέλος του διπολισμού όμως δεν σήμανε το τέλος της σημασίας της Μέσης Ανατολής. Αντίθετα, οι αλλαγές που επήλθαν στην διεθνή σκηνή αλλά και οι δραματικές αλλαγές που προκάλεσε στην περιφέρεια η επίθεση εναντίον του Ιράκ το 1991, αύξησαν το βάρος της περιοχής αυτής, η οποία μετά την τρομοκρατική επίθεση εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών, μετατράπηκε από τη μία σε απόλυτη προτεραιότητα της αμερικανικής πολιτικής αλλά και της Ρωσικής πολιτικής μετά την εκδήλωση της Αραβικής Άνοιξης όπως θα εξετάσουμε στη συνέχεια της εργασίας.

Αν το βασικό μέτωπο του Ψυχρού Πολέμου ήταν η κεντρική Ευρώπη και η ενδο-γερμανική μεθόριος, τότε, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, μετά το 1989, ανέ-

⁶⁶Οπ. π. Brzezinski Z, “*Η Μεγάλη Σκακιέρα*”, Αθήνα 1997.

⁶⁷Κεφαλά Βιβή: “*Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή*”, στο Γιαλουρίδης Χ.-Γσαρδανίδης Χ., “*Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση*”, Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993.

δειξε τη Μέση Ανατολή, συχνά με τρόπο δραματικό, ως την κεντρική αρένα της αντιπαράθεσης των δυνάμεων που διαμορφώνουν τον 21^ο αιώνα.⁶⁸

⁶⁸ “*Η Ελλάδα, η Μέση Ανατολή, οι Διεθνείς Σχέσεις και η Πολιτειολογία της Γνώσης*”, Καιρίδης Δημήτριος, βλ. users.uom.gr/~keridis/files/article/article16.doc, accessed in 14 Oct 2016.

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»: Μέση Ανατολή από τον Εθνικισμό και Ισλαμικό Φονταμενταλισμό στην Ισλαμική Τρομοκρατία

Η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο χώρο της Ασίας το 1918, προσέφερε στους υποδουλωμένους αραβικούς πληθυσμούς μία καλύτερη προοπτική από αυτήν που είχαν οι ανομοιογενείς εθνοτικά και γλωσσικά πληθυσμοί της Ευρώπης μετά την αποχώρηση των Οθωμανών από τα ευρωπαϊκά εδάφη.

Το 1919 όμως οι Άραβες αντιμετώπισαν μία μεγάλη απογοήτευση. Οι κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας, με την υποστήριξη και την σύμφωνη γνώμη της Ρωσίας υπέγραψαν την μυστική συμφωνία Sykes-Picot με σκοπό τον διαχωρισμό των εδαφών της Μέσης Ανατολής σε ζώνες ελέγχου και επιρροής. Ο διαμελισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που περιλάμβανε μεγάλα τμήματα του αραβικού κόσμου δεν οδήγησε σε ανεξαρτητοποίηση, αντίθετα τα αραβικά εδάφη διαμοιράστηκαν μεταξύ των Βρετανών και των Γάλλων. Συνέπεια αυτών των εξελίξεων ήταν η βαλκανοποίηση της Μέσης Ανατολής και ο κατακερματισμός της σε μικρότερα αραβικά κράτη, στα οποία αναπτύχθηκαν οι επιμέρους αραβικοί εθνικισμοί (Συρία, Ιράκ, Ιορδανία), αλλά και οι διαμάχες μεταξύ των Αράβων ηγετών που έβλαψαν σοβαρά την ενότητα του αραβικού κόσμου.⁶⁹

Το κύριο αναδυόμενο ρεύμα μετά τον Β΄ΠΠ στη Μέση Ανατολή ήταν ο εθνικισμός που στρεφόταν κατά της αποικιοκρατίας, κατά των ευρωπαϊκών σφαιρών επιρροής και κατά του Ισραήλ. Ο εθνικισμός των κοινωνιών της Μέσης Ανατολής ήταν αντιμαρξιστικός σε αντιδιαστολή με το Βιετνάμ. Ήταν όμως ταυτόχρονα αντιδυτικός στο μέτρο που η Δύση ταυτιζόταν με το Ισραήλ και με την αποικιοκρατία. Επομένως τη Σοβιετική Ένωση τη συνέφερε να ασπασθεί την αντιδυτική διάσταση του περιφερειακού εθνικισμού και να αποποιηθεί κάθε βλέψη προώθησης της κομμουνιστικής της ιδεολογίας. Τις ΗΠΑ συνέφερε να τονίσουν την αντιμαρξιστική διάσταση του περιφερειακού εθνικισμού και να αποφύγουν την ταύτισή τους με την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία.⁷⁰ Τα περισσότερα κράτη της Μέσης Ανατολής που συνεργάστηκαν με τη Σοβιετική Ένωση, την έβλεπαν περισσότερο σαν ένα χρήσιμο μοχλό, με τη βοήθεια του οποίου μπορούσαν να αποσπούν αυτά που ήθελαν από τη Δύση, παρά σαν απειλή για την ανεξαρτησία τους.⁷¹

Η ανακήρυξη του κράτους του Ισραήλ το 1948 και ο αραβό-ισραηλινός πόλεμος που ακολούθησε αμέσως μετά, δημιούργησε το γνωστό «παλαιστινιακό πρόβλημα», το οποίο απασχολεί την περιοχή μέχρι την σημερινή εποχή. Οι επαναστάσεις που ακολούθησαν, έφεραν στην εξουσία αντί-δυτικά καθεστώτα, τα οποία απέκτησαν καθολική λαϊκή υποστήριξη μέσα από υποσχέσεις

⁶⁹ Calvocoressi Peter, «Διεθνής Πολιτική 1945-2000», Εκδόσεις ΤΟΥΡΙΚΗ, Αθήνα 2004, σελ. 545.

⁷⁰ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Δ΄ Έκδοση, Αθήνα 2009, σελ. 137.

⁷¹ Kissinger Henry, «ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ», Διεύθυνση – Επιμέλεια Σειράς: Νίκος Κοτζιάς, Εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1995, σελ. 586.

τους για την καταστροφή του κράτους του Ισραήλ, την ήττα των ΗΠΑ και των άλλων «δυτικών ιμπεριαλιστών δυνάμεων» και την ευημερία του αραβικού κόσμου.⁷² Ο επόμενος πόλεμος των Έξι Ημερών του 1967 αποτέλεσε ένα βασικό σημείο καμπής για το Ισλάμ, καθόσον μετά την αποτυχία του αραβικού σοσιαλισμού «το θεμελιώδες και μαχητικό Ισλάμ άρχισε να γεμίζει το πολιτικό κενό που δημιουργήθηκε».

Ο Αιγύπτιος Σαγίν Κουτμπ, ο σπουδαιότερος σουνίτης θεωρητικός του ριζοσπαστικού ισλαμισμού, ο οποίος εκτελέστηκε από το καθεστώς Νάσερ το 1966, είχε διαγνώσει «μία προσπάθεια εξόντωσης της θρησκείας» του Ισλάμ, την οποία επιδίωκαν «ο παγκόσμιος σιωνισμός και οι σταυροφορούσες εκκλησίες καθώς και ο παγκόσμιος κομμουνισμός».⁷³ Οι ιδέες του αποτελούν τις ρίζες της ισλαμικής αναβίωσης και στη συνέχεια της τρομοκρατίας και άρχισαν να διαδίδονται μετά την αποτυχία του αραβικού εθνικισμού, αφού αντί της οραματισμένης άνθησης και της ενοποίησης, ο αραβικός κόσμος κατέληξε να εξουσιάζεται από αυταρχικά και διεφθαρμένα καθεστώτα. Αισθήματα αποτυχίας, οργής και ταπείνωσης στον αραβικό κόσμο προέρχονταν επίσης από την υπεροχή του Ισραήλ σε κάθε συμβατική πολεμική αναμέτρηση που είχε με αραβικά κράτη.⁷⁴

Η αναβίωση του Ισλάμ και ο εκ νέου «εξιλαμισμός» αποτελούσαν και αποτελούν τα κεντρικά θέματα των μουσουλμανικών κοινωνιών και είναι η προσπάθεια των μουσουλμάνων να εκσυγχρονιστούνε αλλά όχι απαραίτητα να δυτικοποιηθούνε. Είναι ένα ευρύ πνευματικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και πολιτικό κίνημα, που επικρατεί σε όλο τον ισλαμικό κόσμο, καθώς γι' αυτές τις κοινωνίες το Ισλάμ δεν είναι θρησκεία αλλά τρόπος ζωής. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός, ή αλλιώς το πολιτικό Ισλάμ, είναι ένα μόνο συστατικό της πολύ πιο εκτεταμένης αναβίωσης των ισλαμικών ιδεών, πρακτικών και ρητορικής των μουσουλμανικών πληθυσμών του Ισλάμ.⁷⁵

Η ισλαμική αναβίωση ωφελήθηκε από την έκρηξη του πετρελαίου στη δεκαετία του 1970, που αύξησε τον πλούτο και τη δύναμη πολλών μουσουλμανικών κρατών και σ' αυτά επέτρεψε να αντιστρέψουν τις σχέσεις κυριαρχίας υποταγής που είχαν με τη Δύση. Εκείνη την εποχή ο Κέλυ παρατήρησε: «Για τους Σαουδάραβες, η ικανοποίηση είναι αναμφίβολα διπλή από την επιβολή ταπεινωτικών κυρώσεων στους Δυτικούς. Αυτές οι κυρώσεις δεν αποτελούν μόνο έκφραση δύναμης αλλά δείχνουν και την περιφρόνησή τους για τον χριστιανισμό και την υπεροχή του Ισλάμ».⁷⁶

⁷² Kirk George Eden, *"A short history of the Middle East: from the rise of Islam to modern times"*, Methuen, 1964.

⁷³ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *«Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα»*, Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Αθήνα 2008, σελ. 20.

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 178-185.

⁷⁵ Οπ. π. Huntington S. *«Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης»*, σελ.123.

⁷⁶ Στο ίδιο, σελ.130-131.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980 και 1990, τα ισλαμικά κινήματα κυριαρχούσαν και συχνά μονοπωλούσαν την αντιπολίτευση στις μουσουλμανικές χώρες. Εν μέρει η δύναμή τους οφείλονταν στην αδυναμία των εναλλακτικών πηγών αντιπολίτευσης. Τα αριστερά και κομμουνιστικά κινήματα τέθηκαν υπό αμφισβήτηση και υπονομεύθηκαν από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και του διεθνούς κομμουνισμού. Οι φιλελεύθεροι δημοκράτες, με περιστασιακές εξαιρέσεις απέτυχαν στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν λαϊκή υποστήριξη στις μουσουλμανικές κοινωνίες. Η επιτυχία των ισλαμικών κινήματων να κυριαρχήσουν στην αντιπολίτευση και να επιβληθούν, ως η μόνη βιώσιμη εναλλακτική λύση στα υπάρχοντα καθεστώτα, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πολιτική των καθεστώτων. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, πολλές κυβερνήσεις στην Αλγερία, την Ιορδανία, την Αίγυπτο και το Ισραήλ ενθάρρυναν τους ισλαμιστές ως αντιστάθμισμα στα κομμουνιστικά ή τα εχθρικά εθνικιστικά κινήματα.⁷⁷

Η πρώτη επιτυχία των ισλαμιστών, ήταν η νίκη των Αφγανών μουτζαχεντίν επί της Σοβιετικής Ένωσης στον πόλεμο του Αφγανιστάν τη δεκαετία του 1980, όπου πήρε τη μορφή του ιερού πολέμου (τζιχάντ) και είχε την πλήρη υποστήριξη των ΗΠΑ. Όταν η Σοβιετική Ένωση αποχώρησε από το Αφγανιστάν, οι ξένοι ισλαμιστές πολεμιστές είχαν κάθε λόγο να αισθάνονται ήρωες του Ισλάμ. Είχαν νικήσει μία υπερδύναμη, που εντός ολίγου κατέρρευσε και διαλύθηκε. Αντί όμως να γίνουν δεκτοί στις χώρες τους ως ήρωες, βρέθηκαν να είναι ανεπιθύμητοι. Τα κράτη από τα οποία προήλθαν, δεν ήθελαν στο εσωτερικό τους τέτοιους ικανούς και φανατικούς ισλαμιστές πολεμιστές, που ενδεχομένως θα δημιουργούσαν προβλήματα εσωτερικής ασφάλειας. Πολλοί όταν επέστρεψαν στις χώρες τους, προσχώρησαν σε ριζοσπαστικές ισλαμιστικές οργανώσεις, όπως η αλ Κάιντα που δημιουργήθηκε το 1988 στα πλαίσια του ανταρτοπόλεμου στο Αφγανιστάν.⁷⁸

Στα τέλη του 20^{ου} και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, το πρόβλημα της διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας απέκτησε τις διαστάσεις μιας σοβαρής εξωστρατηγικής απειλής ενάντια στο βεσφαλιανό σύστημα των κυρίαρχων κρατών. Η Γαλλία υπέστη κύμα ισλαμικής τρομοκρατίας στα μέσα της δεκαετίας του 90' και η Ρωσία έγινε στόχος της διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας λόγω Τσετσενίας το 1999. Οι ΗΠΑ με την 11^η Σεπτεμβρίου κατέστησαν το κυριότερο θύμα της διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας, με αποτέλεσμα να ηγηθούν του επείγοντος διεθνούς αγώνα που οδήγησε στην ανατροπή του καθεστώτος Σαντάμ στο Ιράκ και στην εισβολή στο Αφγανιστάν.⁷⁹ Μετά την 11η Σεπτεμβρίου ο Ρώσος πρόεδρος Πούτιν ήταν από τους πρώτους ηγέτες που τηλεφώνησε στον πρόεδρο Μπους για να

⁷⁷Οπ. π. Huntington S. “Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης”, σελ. 128.

⁷⁸ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα», σελ. 178-185.

⁷⁹ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 409.

βοηθήσει την Αμερική ενάντια στην τρομοκρατία. Βέβαια δεν υποστήριξε την στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ στο Ιράκ.⁸⁰

Τον Δεκέμβριο του 2010 εξεγέρσεις συγκλόνισαν τον αραβικό κόσμο, η επανομαζόμενη «Αραβική Άνοιξη», σηματοδοτώντας την πιο ιστορική γεωπολιτική ανατροπή από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Το επαναστατικό κύμα διαδηλώσεων και διαμαρτυριών έλαβε χώρα στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική με μεγάλες εξεγέρσεις στην Τυνησία και την Αίγυπτο, εμφύλια σύρραξη στη Λιβύη, εξεγέρσεις στο Μπαχρέιν, τη Συρία και την Υεμένη. Μεγάλες διαδηλώσεις έγιναν επίσης στην Αλγερία, το Ιράν, το Ιράκ, την Ιορδανία, το Μαρόκο και το Ομάν. Μικρότερες οργανωμένες διαμαρτυρίες έγιναν στο Τζιμπουτί, το Κουβέιτ, τον Λίβανο, τη Μαυριτανία, τη Σαουδική Αραβία, και το Σουδάν. Για την περιοχή συγκεκριμένα της Μέσης Ανατολής που εξετάζουμε, η «Αραβική Άνοιξη» σηματοδότησε την αρχή μιας ταραχώδους περιόδου η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Στην Αίγυπτο, η ταχεία μετάβαση από ένα αυταρχικό καθεστώς σε μια ειρηνική δημοκρατία δεν ήταν εφικτή αφού στις 3 Ιουλίου 2013, ο Χαλίλ αλ Σίσι εκμεταλλευόμενος την κοινωνική δυσαρέσκεια και τα λάθη της κυβέρνησης Μόρσι, προέβη σε πραξικόπημα, εγκαινιάζοντας μια νέα περίοδο για την Αίγυπτο.

Στη Συρία εδώ και 5 χρόνια μαίνεται ο εμφύλιος πόλεμος για την ανατροπή του καθεστώτος Άσαντ από τους αντικαθεστωτικούς με την φανερή υποστήριξη της Δύσης, έχοντας ως προπομπό την Τουρκία. Η αντοχή όμως του καθεστώτος Άσαντ, οδήγησε στη στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας υπέρ του, με αποτέλεσμα να υπάρχει μία φοβερή ανακατανομή ισχύος στην περιοχή όπως θα δούμε στη συνέχεια της παρούσας διατριβής.

Η Τουρκία με όραμα και σχεδιασμό το νέο-οθωμανικό δόγμα, συμμετέχει ενεργά στην όλη διεργασία στην περιοχή, φθάνοντας σε σημείο αρχικά να έρθει σε ανοιχτή σύγκρουση με τη Ρωσία, μετά από την κατάρριψη του Ρωσικού αεροσκάφους ενώ παράλληλα προσπαθεί να αντιμετωπίσει το κουρδικό πρόβλημα. Βέβαια τη περίοδο που διανύουμε υπάρχει επαναπροσέγγιση της Τουρκίας με τη Ρωσία δημιουργώντας νέα δεδομένα στην περιοχή.

Το Ισλαμικό Κράτος (ISIS), το οποίο δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα των εσφαλμένων πολιτικών της Δύσης, συνεχίζει τον έλεγχό του σε τμήματα του Ιράκ και της Συρίας, πρωτοστατώντας στη διεθνή τρομοκρατία, ιδιαίτερα μετά τις

⁸⁰ Tsygankov Andrei P., “Change and Continuity in Russia’s Foreign Policy” San Francisco State University RUSSIAN ANALYTICAL DIGEST No. 109, 8 March 2012, βλ. <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-109-9-11.pdf> accessed in 07 Nov 2016.

δολοφονικές επιθέσεις στο Παρίσι, στις Βρυξέλες, στο Βερολίνο και αλλού, αναγκάζοντας τη Δύση να επαναπροσδιορίσει την πολιτική της στη Μέση Ανατολή.

Η προαιώνια αντιμαχία σουνιτών και σιιτών έχει δημιουργήσει στη Μέση Ανατολή τον σιιτικό άξονα Συρία-Ιράν-Ιράκ από τη μία και τον σουνιτικό, με επικεφαλής τη Σαουδική Αραβία, από την άλλη.

Οπουδήποτε και αν κοιτάξει κανείς στην περίμετρο του Ισλάμ, θα δει ότι οι μουσουλμάνοι έχουν πρόβλημα ειρηνικής συμβίωσης με τους γείτονές τους.⁸¹

Ως αποτέλεσμα αυτή της έκρυθμης κατάστασης στην περιοχή έχει προκύψει τεράστια προσφυγική κρίση της τραγικές συνέπειες της οποίας βιώνει η Ελλάδα σήμερα.

⁸¹ Οπ. π. Huntington S. “Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης”, σελ. 298.

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ» Στρατηγική Σοβιετικής Ένωσης και ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή στην Περίοδο του Ψυχρού Πολέμου

α. Προτεραιότητες - Συμφέροντα- Στόχοι Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή

Οι προτεραιότητες της Σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν οι κάτωθι⁸²:

Ως πρωταρχικής σημασίας έθετε τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ, τις οποίες θεωρούσε ως την σημαντικότερη απειλή για την εθνική της ασφάλεια.

Ως δεύτερη προτεραιότητα έθετε τις σχέσεις της με την Ανατολική Ευρώπη (τα άλλα μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας) και τη Δυτική Ευρώπη (τα μέλη του ΝΑΤΟ).

Για τους σοβιετικούς, τρίτη προτεραιότητα στην εξωτερική τους πολιτική ήταν τα παράκτια κράτη κατά μήκος των νοτίων συνόρων της ΕΣΣΔ: Τουρκία (μέλος του ΝΑΤΟ), Ιράν, Αφγανιστάν, Κίνα, Κορέα, Μογγολία και Ιαπωνία.

Περιοχές που δε συνορεύαν αλλά βρίσκονταν κοντά στην ΕΣΣΔ ήταν σε τέταρτη προτεραιότητα για την ΕΣΣΔ, όπως η Μέση Ανατολή, η Βόρεια Αφρική, η Νότια Ασία και η Νοτιοανατολική Ασία.

Η Υποσαχάρια Αφρική, τα νησιά του Ειρηνικού και Ινδικού Ωκεανού και η Λατινική Αμερική ήταν η τελευταία προτεραιότητα στην εξωτερική τους πολιτική.

Σε γενικές γραμμές η σοβιετική εξωτερική πολιτική ήταν περισσότερο επικεντρωμένη στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων (πιο ευρύτερα στις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου της Βαρσοβίας). Στις υπόλοιπες περιοχές η πολιτική τους επικεντρωνόταν στο βαθμό που υπήρχαν ευκαιρίες για εγκατάσταση στρατηγικών βάσεων, συμμαχίες με στρατηγικούς γείτονες και έλεγχο στρατηγικών στενών και θαλασσίων γραμμών. Η Μέση Ανατολή όμως, αν και σε τέταρτη προτεραιότητα, ήταν για την Σοβιετική εξωτερική πολιτική η σπουδαιότερη περιοχή ανάμεσα στις χώρες του Τρίτου Κόσμου όσο αφορά τα θέματα εθνικής ασφαλείας.⁸³

⁸² Zickel Raymond E., "Soviet Union a country study" Federal Research Division, Library of Congress, Chapter 10, May 1989.

⁸³ Στο ίδιο, σελ. 33-44.

Οι Σοβιετικοί διαχωρίζανε την Μέση Ανατολή σε τρεις περιοχές:⁸⁴

(1) Χαρακτηρίζανε ως «Μέση Ανατολή» την Τουρκία, το Ιράν και το Αφγανιστάν , οι οποίες είναι τρεις χώρες που συνορεύουν με την ΕΣΣΔ.

(2) Χαρακτηρίζανε ως Εγγύς Ανατολή (Near East) τις χώρες του Levant (Συρία, Λίβανος, Ιορδανία και Ισραήλ) και την Αραβική Χερσόνησο με το Ιράκ, Αίγυπτο και Σουδάν.

(3) Τις υπόλοιπες χώρες της Βόρειας Αφρική δυτικά της Αιγύπτου ως «Βόρεια Αφρική».

Στο Σοβιετικό Υπουργείο Εξωτερικών αντίστοιχα υπήρχαν δύο τμήματα υπεύθυνα για τις παραπάνω περιοχές, ένα για τη «Μέση Ανατολή» και ένα για την «Εγγύς Ανατολή» και «Βόρεια Αφρική».

Τα Σοβιετικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή πηγάζανε από την εγγύτητά της, αφού σύμφωνα με δηλώσεις Σοβιετικών επισήμων: «για τη Μόσχα η Μέση Ανατολή είναι ότι η Λατινική Αμερική για τις ΗΠΑ». Οι Σοβιετικοί επανειλημμένα έκαναν δημόσιες δηλώσεις για τα ζωτικά τους συμφέροντα στη Μέση Ανατολή από το 1955, αφού θεωρούσαν ότι η περιοχή έχει άμεση σχέση με την ασφάλεια της ΕΣΣΔ λόγω εγγύτητας με τα σύνορά της. Ο βασικός στόχος της Σοβιετικής πολιτικής στην περιοχή αποτελούσε η επιδίωξη να καταστεί ισότιμη με τις ΗΠΑ.⁸⁵ Η Μέση Ανατολή ήταν για τους Σοβιετικούς η πιο ασταθής περιοχή κοντά στα σύνορά της και μια πιθανή ανάφλεξη της, αποτελούσε σημαντικό κίνδυνο για την ασφάλειά της, λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων τους με τις ΗΠΑ στην περιοχή καθώς η Μόσχα θεωρούσε ότι πιθανά εκτός ελέγχου γεγονότα, θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μία στρατιωτική σύγκρουση μεταξύ τους. Ταυτόχρονα η αστάθεια που επικρατούσε στην περιοχή εμπόδιζε την επέκταση της επιρροής της πέρα από τα σύνορά της.⁸⁶

⁸⁴ Οπ. π. "Soviet policy toward Middle East" CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf , accessed in 14 Sep 2016.

⁸⁵ Στο ίδιο

⁸⁶ Στο ίδιο

Άλλοι παράγοντες για τους οποίους η ΕΣΣΔ είχε ζωτικά συμφέροντα⁸⁷ στη Μέση Ανατολή ήταν οι παρακάτω: ⁸⁸

(1) Ενέργεια: Η ΕΣΣΔ ήταν μεν αυτάρκης σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, αλλά συχνά θεωρούσε οικονομικότερο να αγοράζει τέτοια προϊόντα από τη Μέση Ανατολή ή να δέχεται πετρέλαιο ως πληρωμή από την πώληση σοβιετικών όπλων στις χώρες της Μέσης Ανατολής.

(2) Σκληρό Νόμισμα: Η πώληση Σοβιετικών όπλων στην περιοχή είχε επιφέρει στην ΕΣΣΔ σημαντικά κέρδη στο σκληρό τους νόμισμα, αν λάβει κανείς υπόψη την κυριαρχία του δολαρίου στην παγκόσμια αγορά. Περίπου το 70% του σοβιετικού οπλισμού πωλούνταν σε μη κομμουνιστικές χώρες του Τρίτου Κόσμου.

(3) Ισλάμ: Η ΕΣΣΔ ήταν ιδιαίτερα ανήσυχη από το γεγονός ότι η Μέση Ανατολή περιλάμβανε τις ίδιες θρησκευτικές και εθνικές ομάδες που κατοικούσαν στα σύνορα της επικράτειάς της. Περίπου 45 εκατομμύρια μέλη ισλαμικών ομάδων βρίσκονταν στην ΕΣΣΔ (16% περίπου του πληθυσμού της). Στα τέλη του 1970, υπήρχαν σημάδια αύξησης θρησκευτικών ανησυχιών μεταξύ των σοβιετικών μουσουλμάνων, παρακινούμενων ίσως από τον ισλαμικό φονταμελισμό του Ιράν, με αποτέλεσμα η Μόσχα να δώσει περισσότερη προσοχή στον ισλαμικό παράγοντα και να αυξήσει την αντι – ισλαμική προπαγάνδα.

(4) Δυτική ανάμιξη: Η Μέση Ανατολή αποτελούσε την πιο σημαντική περιοχή του Τρίτου κόσμου λόγω των μακροπρόθεσμων συμφερόντων της Δύσης στην περιοχή. Οι δυτικές αποικιοκρατικές δυνάμεις κυριαρχούσαν στην περιοχή μέχρι τον Β ΠΠ, και μετά τον πόλεμο κυριαρχούσαν οι ΗΠΑ. Η Τουρκία αντιπροσωπεύει το νοτιοανατολικό πλευρό του ΝΑΤΟ και η Levant μαζί με τη Βόρεια Αφρική το νότιο πλευρό. Επίσης η Δύση ενδιαφερόταν για τα σημαντικά ενεργειακά αποθέματα της περιοχής.

(5) Επιπλέον στο συνολικό πλαίσιο της Σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, η Μέση Ανατολή ήταν το πίσω κάθισμα για τον έλεγχο της Ανατολικής Ευρώπης, για το στρατηγικό ανταγωνισμό με τις ΗΠΑ, και για τις σχέσεις με Κίνα και Δυτική Ευρώπη.

⁸⁷ Σημ. σπουδαστή: τα περισσότερα ζωτικά συμφέροντα της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή θα δούμε ότι ταυτίζονται με τα σημερινά όταν θα εξετάσουμε την πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.

⁸⁸ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analsis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf , accessed in 14 Sep 2016.

β. Συμφέροντα- Στόχοι ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή

Η γεωπολιτική και γεωοικονομική σημασία της Μέσης Ανατολής προσείλκυσε το ενδιαφέρον της Ουάσιγκτον, μια και στην περιοχή αυτή διακυβευόνταν σημαντικά αμερικανικά συμφέροντα όπως η αναχαίτιση και η εξουδετέρωση της σοβιετικής επιρροής, η απόκτηση στρατιωτικών βάσεων για τη θωράκιση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, η προβολή της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος, η ομαλή διακίνηση των ενεργειακών πόρων από τον Κόλπο στη Δύση μέσω της διώρυγας του Σουέζ και της Μεσογείου και η εγκαθίδρυση φιλικών καθεστώτων.⁸⁹

Ο πρωταρχικός στόχος της Ουάσιγκτον ήταν η Μέση Ανατολή να αποτελεί μέρος της γενικότερης στρατηγικής ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης. Ο συγκεκριμένος σχεδιασμός προέβλεπε τη δημιουργία ενός αντισοβιετικού αναχώματος από το Βόσπορο μέχρι τον Ινδό Ποταμό. Ήταν η επονομαζόμενη «Βόρεια Πτέρυγα» (North Tier), στην οποία επρόκειτο να συμμετέχει η Τουρκία, το Πακιστάν και το Ιράκ.⁹⁰

⁸⁹ Tareq YIsmael, "Russian-Iraqi Relations: A Historical and Political analysis", (2001), βλ. <http://findarticles.com/> accessed in 22 Oct 2016.

⁹⁰ Οπ. π. Calvocoressi Peter, "Διεθνής Πολιτική 1945-2000", σελ. 547.

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε» Αναλυτική Επισκόπηση των Πολιτικών που ακολούθησαν οι Ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή

α. Πολιτική Λένιν (1917-1923)

Σύμφωνα με τους σοβιετικούς θεωρητικούς, ο βασικός χαρακτήρας της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής τέθηκε από τον Λένιν το 1917 και ήταν διπλής φύσης, η οποία περιλάμβανε τον διεθνισμό του προλεταριάτου και την ειρηνική συνύπαρξη. Ο διεθνισμός του προλεταριάτου αναφερόταν στην επανάσταση της εργατικής τάξης σε όλα τα κράτη και την εγκαθίδρυση κομμουνιστικών καθεστώτων. Από την άλλη πλευρά η ειρηνική συνύπαρξη αναφερόταν σε μέτρα προκειμένου να επιτευχθούν ειρηνικές σχέσεις με τις κυβερνήσεις των καπιταλιστικών κρατών. Και οι δύο πολιτικές μπορούσαν να συνυπάρχουν. Η ειρηνική συνύπαρξη, δεν απέκλειε την υποστήριξη των επαναστατικών ομάδων που αντιτίθενται στον ιμπεριαλισμό των καπιταλιστικών κρατών.⁹¹

Σε αντίθεση με την ως τότε τσαρική πολιτική, η «νέου τύπου» εξωτερική πολιτική του Λένιν για τους λαούς της «Ανατολής», απέβλεπε στην υποβοήθηση του αγώνα των εξαρτημένων εθνών (αποικίες, ημιαποικίες κλπ) για την αυτοδιάθεση και την ανόρθωση της πολιτικής και οικονομικής τους κυριαρχίας.⁹²

Στην λενινιστική ή την περίοδο του «θερμού μεσιανισμού» για τη νεαρή Σοβιετική Ένωση, όπου κυριαρχούσαν οι ιδεολογικοί παράγοντες στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής, όσο αφορά τις μη ανεπτυγμένες χώρες, οι γενικές κατευθύνσεις εξειδικεύονταν στην ενίσχυση του αντι-ιμπεριαλιστικού αγώνα και στο δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση. Στο παραπάνω πλαίσιο γίνονται προσπάθειες σύσφιξης των σχέσεων με την Τουρκία και το Ιράν, όπου φαίνεται να υπάρχουν επαναστατικές συνθήκες λόγω της αντίδρασης στο βρετανικό έλεγχο, οι οποίες όμως τελικά δεν επέφεραν αποτέλεσμα, καθώς η Κεμαλική Τουρκία κηρύσσει εκτός νόμου το ΚΚΤ(1921) και στρέφεται προς τη Δύση, ενώ και η περίπτωση του Ιράν παρουσιάζει εκπληκτικές ομοιότητες. Στη σημαντική περίοδο 1917-1923 για τον αραβικό κόσμο της ημιεπίσημης ανάδειξης του Παλαιστινιακού προβλήματος η ΕΣΣΔ ήταν απύσχα.⁹³

⁹¹ Curtis Glenn, "Russia a Country Study" Federal Research Division, Library of Congress, July 1996. Chapter 10.

⁹² Κεφαλά Βιβή: "Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή", στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., "Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση", Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993, σελ. 289.

⁹³ Στο ίδιο, σελ. 290.

β. Σταλινική Περίοδος 1924-1953

(1) Πολιτική Στάλιν

Η σταλινική περίοδος, ή περίοδος του «ψυχρού μεσοσιανισμού» χαρακτηρίζεται από το δόγμα της «οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μία μόνο χώρα», από την εκδηλωμένη απειλή εναντίον του σοσιαλισμού και άρα προέχει η υπεράσπιση της «ακρόπολης του σοσιαλισμού». Οι θέσεις αυτές επηρέασαν αρνητικότερα την εμβέλεια της δράσης και την επιρροή των Κ.Κ. της Μέσης Ανατολής, κυρίως των αραβικών χωρών, καθώς θεωρήθηκαν από τις αραβικές μάζες ως συμπορευόμενα με το σιωνισμό.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και οι συμφωνίες της Γιάλτας συνιστούν την αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ από το τέλος της επανάστασης, στη λειτουργία με βάση το περίφημο *raison d'Etat*, δηλαδή το κρατικό συμφέρον.

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, την εγκαθίδρυση της ισορροπίας του τρόμου, την εντεινόμενη περικύκλωση της ΕΣΣΔ, την εκφρασμένη αλλαγή στην αντίληψη της ΕΣΣΔ – κρατικές προτεραιότητες – καθώς και με τις συμφωνίες διαχωρισμού των σφαιρών επιρροής στην Ευρώπη, αναγκάζουν την ΕΣΣΔ να προσπαθήσει να καλύψει ανάγκες γεωπολιτικής φύσης, να τη στρέψουν δηλαδή στην εγγύς και θερμή περιοχή της Μέσης Ανατολής. Βρισκόμαστε στην απαρχή της εποχής του διπολισμού και η ΕΣΣΔ προσπαθεί να αποσταθεροποιήσει τη δυτική παρουσία στη Μέση Ανατολή.⁹⁴

(2) Πολιτική Τρούμαν 1947-1953

Στη Μέση Ανατολή η εμπλοκή των ΗΠΑ μέχρι το 1953 αποσκοπούσε στη σθεναρή απόκρουση «ανύπαρκτων» σοβιετικών βλέψεων. Η περιοχή είχε πραγματική γεωπολιτική σημασία για τη Δύση, με ρεαλιστικά κριτήρια ως πηγή πετρελαίου. Επιπλέον η Μέση Ανατολή γειτνίαζε με τη Σοβιετική Ένωση. Ο συνδυασμός της υψηλής εγγενούς γεωπολιτικής σημασίας με την εγγύτητα του εχθρού, οδήγησε την αμερικανική ηγεσία να θεωρήσει ως δεδομένες τις σοβιετικές επιβουλές στη Μέση Ανατολή, προτού να εκδηλωθεί ουσιαστική προσπάθεια σοβιετικής διείσδυσης. Η επακόλουθη λανθάνουσα αντισοβιετική δραστηριοποίηση των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή, προκάλεσε αρκετές αντιπάθειες στις τοπικές κοινωνίες, ώστε μετά το 1955 να διευκολύνει τη διείσδυση της σοβιετικής επιρροής.⁹⁵

Ο Τρούμαν από το 1947 μέχρι το 1950 υιοθέτησε την πρώτη φάση της στρατηγικής της ανάσχεσης της ΕΣΣΔ, εμπνευστής της οποίας ήταν ο Τζωρτζ Κέναν, σύμφωνα με την οποία, στην ιεράρχηση των ζωνών υψί-

⁹⁴ Οπ. π. Κεφαλά Βιβή: «*Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή*», στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., «*Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση*», σελ. 186

⁹⁵ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «*Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002*», σελ. 137-138.

στης προτεραιότητας, τοποθετούνταν τα πέντε μεγάλα βιομηχανικά κέντρα του κόσμου: ΗΠΑ, Σοβιετική Ένωση, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία και Ιαπωνία. Στη δεύτερη ζώνη προτεραιότητας συμπεριλαμβανόταν η Μέση Ανατολή μέχρι και το Ιράν, το βόρειο μισό του Ατλαντικού, η Μεσόγειος και οι Φιλιππίνες με την Ιαπωνία στην Άπω Ανατολή. Πέραν από αυτές τις δύο ζώνες υψηλής προτεραιότητας δεν υπήρχε λόγος οι ΗΠΑ να εμπλέκονται βαθιά. Κύρια μέσα αυτής της στρατηγικής ήταν πολιτικά, οικονομικά, ψυχολογικά και όχι στρατιωτικά.

Με αφορμή συγκεκριμένες ενέργειες από πλευράς ΕΣ-ΣΔ, η στρατηγική της ανάσχεσης από το 1950 έως το 1953 μετατράπηκε σε παγκόσμια ιδεολογική σταυροφορία. Ο Τρούμαν αποποιήθηκε την ιεράρχηση των πολιτικών στόχων στη βάση του κειμένου NSC-68 του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΠΑ, το οποίο οδηγούσε στην αυτόματη αμερικανική αντίδραση, με στρατιωτικά πλέον μέσα, σε κάθε σοβιετική πρωτοβουλία οπουδήποτε στην υφήλιο, ανεξάρτητα από τις τοπικές συνθήκες και την εγγενή γεωπολιτική σημασία της διακυβευόμενης περιοχής.⁹⁶

(3) Επισκόπηση Κυρίων Γεγονότων στη Μέση Ανατολή μέχρι το 1953

Κατά τη διάρκεια του Β΄ ΠΠ, η Βρετανία και η Σοβιετική Ένωση κατέλαβαν το Ιράν, παρουσιάζοντας την ενέργεια αυτή ως στρατηγική ανάγκη (οι Ιρανοί αντιστάθηκαν για τρεις ημέρες). Η ιστορία και η γεωγραφία είχαν ως συνέπεια να αναπτύξουν οι Ιρανοί εχθρικά αισθήματα απέναντι σε Βρετανούς και Ρώσους, ενώ τα κοιτάσματα πετρελαίου τους κατέστησαν ιδιαίτερα καχύποπτους με τους Ρώσους. Τα βρετανικά και σοβιετικά στρατεύματα τελικά αποσύρθηκαν το 1946 κατόπιν διμερών και διεθνών πιέσεων.⁹⁷

Από τα τέλη του 1944, ο Στάλιν υιοθέτησε μια φιλοσιωτιστική εξωτερική πολιτική, πιστεύοντας ότι το κράτος που επρόκειτο να ιδρυθεί θα ήταν σοσιαλιστικό και θα επιτάχυνε την εξάλειψη της Βρετανικής επιρροής στη Μέση Ανατολή.⁹⁸ Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΣΣΔ μέχρι το 1948 υποστηρίζει άμεσα ή έμμεσα τις επιχειρήσεις παράνομης μετανάστευσης που οργανώνει η Εβραϊκή Αντιπροσωπεία από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, ιδιαίτερα τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Τα δύο τρίτα των Εβραίων που φθάνουν στην Παλαιστίνη μεταξύ 1946 και 1948 προέρχονται από τις δύο αυτές χώρες.⁹⁹

⁹⁶ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 113-119.

⁹⁷ Οπ. π. Calvocoressi Peter, «Διεθνής Πολιτική 1945-2000», σελ 645.

⁹⁸ Οπ. π. "Soviet policy toward Middle East" CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, accessed in 14 Sep 2016.

⁹⁹ Réal Michel, (μτφ. Λογοθέτης Χάρης), «Όταν η Σοβιετική Ένωση προστάτευε το Ισραήλ», Le Monde Diplomatique, 27.09.2014, βλ. [http://archives.monde-diplomatique.gr/spip.php?article589%](http://archives.monde-diplomatique.gr/spip.php?article589%20), accessed in 14 Sep 2016.

Η Σοβιετική Ένωση ήταν από τα πρώτα κράτη που αναγνώρισαν το Ισραήλ το 1948. Η άμεση αναγνώριση του Ισραήλ από τη Σοβιετική Ένωση ήταν αναμενόμενη, καθώς αυτή η στρατηγική επιλογή είχε θεωρηθεί από το Κρεμλίνο μονόδρομος.¹⁰⁰ Η αναγνώριση ανησύχησε του αμερικανικό ΥΠΕΞ, καθώς το Ισραήλ είχε αξιόλογο κομμουνιστικό κόμμα, στο οποίο ο Στάλιν εναπέθετε ελπίδες σύμφωνα με τα σοβιετικά αρχεία. Ιδεολογικά η κοινωνία του Ισραήλ είχε όντως ισχυρότερες αριστερές τάσεις ευρωπαϊκού τύπου από οποιαδήποτε άλλη χώρα στη Μέση Ανατολή. Το Ισραήλ ωστόσο δεν μπορούσε να σταθεί μακροπρόθεσμα χωρίς τη δυτική υποστήριξη, προκαλώντας εθνικιστικά αντιδυτικά ρεύματα στον αραβικό κόσμο, που η Σοβιετική Ένωση άρχισε να εκμεταλλεύεται μονάχα επί Χρουστσόφ.¹⁰¹

Στο στρατιωτικό πεδίο, η ΕΣΣΔ προσφέρει βοήθεια στη σιωνιστική υπόθεση πριν καν από την ίδρυση του Ισραήλ. Από τον Μάιο του 1947, η αγορά όπλων γίνεται προτεραιότητα για τον πρόεδρο του Ισραήλ Μπεν Γκουριόν. Μετά από σοβιετικές πιέσεις, η Τσεχοσλοβακία γίνεται ο κύριος προμηθευτής οπλισμού του Ισραήλ. Μεταξύ 1948 και 1951, η Πράγα πουλά στο Ισραήλ ελαφρύ και βαρύ οπλισμό, όπως τεθωρακισμένα και πολεμικά αεροσκάφη, ενώ αναλαμβάνει και την εκπαίδευση του στρατιωτικού προσωπικού στη χρήση τους. Επομένως, κατά τη διάρκεια της πρώτης αυτής φάσης, η οποία καλύπτει τη δεκαετία 1941-1951, το Ισραήλ απολαμβάνει σε όλους τους τομείς μια υποστήριξη από την ΕΣΣΔ που ξεπερνά τις προσδοκίες του. Δεν αποκόπτεται, όμως, από τα δυτικά στηρίγματά του, πρώτα απ' όλα από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στη συνέχεια, ωστόσο, αρκετά επεισόδια θα φέρουν διαφωνίες μεταξύ Ισραήλ και ΕΣΣΔ, μέχρι την οριστική διακοπή των διπλωματικών σχέσεων, τον Φεβρουάριο του 1953. Κατ' αρχάς, διακόπτεται πλήρως η μετανάστευση των Εβραίων από την ανατολική Ευρώπη, όπου οι αντισημιτικές εκστρατείες κάνουν θραύση. Κατόπιν, έρχεται η δίκη της Πράγας, τον Νοέμβριο του 1952, όπου ο γενικός γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ρούντολφ Σλάνσκι, κατηγορείται ότι είχε οργανώσει "σιωνιστική ιμπεριαλιστική" συνωμοσία.¹⁰² Στις 9 Φεβρουαρίου 1953, η ΕΣΣΔ διέκοψε τις σχέσεις με το Ισραήλ, με αφορμή ένα περιστατικό που συνέβη στην Σοβιετική πρεσβεία στο Τελ Αβίβ και το οποίο για τον Στάλιν εντάσσονταν στη γενικότερη καχυποψία που υπήρχε την περίοδο 1952 – 1953 σχετικά με σιωνιστικές συνωμοσίες, σύμφωνα με τις οποίες ρωσο - εβραίοι γιατροί σχεδίαζανε να δολοφονήσουν σοβιετικούς ηγέτες (Doctors' Plot). Λίγες μόνο εβδομάδες μετά το θάνατο του Στάλιν ο Χρουστσόφ δήλωσε ότι λόγω έλλειψης στοιχείων η υπόθεση έκλεισε.¹⁰³

¹⁰⁰ Οπ. π. Calvocoressi Peter, "Διεθνής Πολιτική 1945-2000", σελ. 545-707.

¹⁰¹ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 138.

¹⁰² Οπ. π. Réal Michel, (μτφ. Λογοθέτης Χάρης), *Le Monde Diplomatique*, 27.09.2014, <http://archives.monde-diplomatique.gr/spip.php?article589%>.

¹⁰³ Govrin, Yosef. "Israeli-Soviet Relations, 1953-67: From Confrontation to Disruption", 1st ed. Portland: Frank Cass, 1998. Pages 3-58, 221-324.

Η διακοπή των σχέσεων με το Ισραήλ και η υποστήριξή του από τις ΗΠΑ αποτέλεσε ευκαιρία για του Σοβιετικούς να ενισχύσουν την επιρροή τους στον αραβικό κόσμο.¹⁰⁴

γ. Η Χρουντσοφική Περίοδος 1953 – 1964

(1) Πολιτική Χρουντσοφ 1953-1964

Ο Νικήτα Χρουντσοφ προσπάθησε να πλήξει τον Στάλιν ως προσωπικότητα και ως σύμβολο.¹⁰⁵ Η νέα σοβιετική πολιτική του Χρουντσοφ στη Μέση Ανατολή υπερέβη τις αυστηρές γεωπολιτικές προτεραιότητες του Στάλιν και οδήγησε τη Σοβιετική Ένωση στη δική της εκδοχή μίας παγκόσμιας πολιτικής. Ο Χρουντσοφ δεν απαρνήθηκε την παγκόσμια επανάσταση του προλεταριάτου ως τον απώτερο σοβιετικό οραματισμό, ήταν διατεθειμένος όμως να υποστηρίξει μη μαρξιστικούς αντιδυτικούς εθνικισμούς στον Τρίτο Κόσμο.¹⁰⁶

Η κατακόρυφη άνοδος του αντιαμερικανισμού στη Μέση Ανατολή, που απέρρευε από τη βίαιη προσπάθεια των ΗΠΑ να καθυποτάξουν τους εθνικούς οραματισμούς των τοπικών κοινωνιών, στην κατεπείγουσα επιταγή της συσπείρωσης και οργάνωσής τους ενάντια σε μία μέχρι εκείνη τη στιγμή ανύπαρκτη σοβιετική απειλή, συνέλαβε στη διαμόρφωση το 1955 της νέας σοβιετικής πολιτικής του εναγκαλισμού των αντιδυτικών εθνικισμών της περιοχής, έστω και αν ήταν ασύμβατοι με τη μαρξιστική ιδεολογία.

Το κύριο αναδυόμενο ρεύμα στη μεταπολεμική Μέση Ανατολή ήταν ο εθνικισμός που στρεφόταν κατά της αποικιοκρατίας, κατά των ευρωπαϊκών σφαιρών επιρροής και κατά του Ισραήλ. Ο εθνικισμός των κοινωνιών της Μέσης Ανατολής ήταν αντιμαρξιστικός σε αντιδιαστολή με το Βιετνάμ. Ήταν όμως ταυτόχρονα αντιδυτικός στο μέτρο που η Δύση ταυτιζόταν με το Ισραήλ και με την αποικιοκρατία. Επομένως τη Σοβιετική Ένωση τη συνέφερε να ασπασθεί την αντιδυτική διάσταση του περιφερειακού εθνικισμού και να αποποιηθεί κάθε βλέψη προώθησης της κομμουνιστικής της ιδεολογίας.¹⁰⁷

Σε λόγο του ο σοβιετικός ηγέτης θεωρούσε ότι ξεκινούσε νέα εποχή σοσιαλιστικών και εθνικοαπελευθερωτικών επαναστάσεων στον Τρίτο Κόσμο: «Οι κομμουνιστές υποστηρίζουν ολόψυχα τέτοιους δίκαιους πολέμους και πορεύονται στην πρώτη γραμμή με τους λαούς που διεξάγουν απελευθερωτικούς αγώνες».¹⁰⁸

¹⁰⁴ Οπ. π. Calvocoressi Peter, “*Διεθνής Πολιτική 1945-2000*”, σελ. 545-707.

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 57.

¹⁰⁶ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, “*Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002*», σελ. 139.

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 139.

¹⁰⁸ Gaddis John Lewis, “*We Now Know: Rethinking Cold war History*”, New York, Oxford University Press, 1997, σελ. 183.

(2) Πολιτικές Αιζενχάουερ (1953- 1961) και Κένεντι (1961 – 1964)

Ο Αιζενχάουερ για να περιορίσει τις αμυντικές δαπάνες επιδίωξε να μεγιστοποιήσει την πυρηνική αποτροπή με αποτέλεσμα τη σύλληψη της μαζικής ανταπόδοσης σε κάθε σοβιετική κίνηση στρατιωτικού επεκτατισμού.¹⁰⁹ Όσο αφορά την ανάσχεση της σοβιετικής επιρροής στον Τρίτο Κόσμο, όπου η μαζική ανταπόδοση δεν είχε αξιόπιστη αποτρεπτική αξία, η διαφοροποίηση του Αιζενχάουερ από το NSC-68, το οποίο είχε στρατιωτικοποιήσει και παγκοσμιοποιήσει τη στρατηγική της ανάσχεσης, απέρρεε επίσης από την πρόθεσή του να περιορίσει τις αμυντικές δαπάνες. Ο Αιζενχάουερ διατήρησε τον παγκόσμιο χαρακτήρα της ανάσχεσης, επεδίωξε όμως να ανακόψει την επέκταση της σοβιετικής επιρροής και να εμποδίσει την άνοδο κομμουνιστικών κινημάτων στην εξουσία σε χώρες του Τρίτου Κόσμου με μη στρατιωτικά μέσα. Αυτό σήμαινε οικονομική βοήθεια και πολιτική στήριξη σε αντικομμουνιστικά καθεστώτα. Σήμαινε επίσης επεμβάσεις της CIA στην εσωτερική πολιτική τριτοκοσμικών κρατών, που αποτέλεσαν μακροπρόθεσμα το αρνητικότερο κληροδότημα του Αιζενχάουερ στη διεθνή εικόνα και επιρροή των ΗΠΑ.¹¹⁰ Με το δόγμα Αιζενχάουερ¹¹¹ το 1957, η Μέση Ανατολή κηρύσσεται περιοχή ζωτικών αμερικανικών συμφερόντων και υψηλής γεωπολιτικής αξίας. Στη νέα κατάσταση που διαμορφώνεται, οι ΗΠΑ ενισχύουν οικονομικά και στρατιωτικά το Ισραήλ και φίλα προσκείμενα σ' αυτές αραβικά κράτη,

Ο Κένεντι αντικατέστησε τη μαζική ανταπόδοση του Αιζενχάουερ με την ευέλικτη ανταπόδοση, η οποία είχε μεγάλες ομοιότητες με την προσέγγιση του NSC-68 της προεδρίας Τρούμαν, με παράλληλη αύξηση των συμβατικών ένοπλων δυνάμεων και απόκρουση περιφερειακών απειλών με συμβατικά μέσα.¹¹² Ο Κένεντι θεωρούσε ότι το επίκεντρο του ανταγωνισμού των δύο υπερδυνάμεων μετατοπιζόταν από την Ευρώπη, όπου το μεταπολεμικό status quo είχε σταθεροποιηθεί, στον Τρίτο Κόσμο, όπου οι διαδικασίες αποαποικιοποίησης και του εκσυγχρονισμού των παραδοσιακών κοινωνιών αποτελούσαν εύφορο έδαφος για την κομμουνιστική διείσδυση. Η κυβέρνηση Κένεντι αν και υποστήριζε την πολιτική και κοινωνικοοικονομική πρόοδο στα κράτη του Τρίτου Κόσμου πα-

¹⁰⁹ Όπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 121.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 126-127.

¹¹¹ Η αμερικανική εμπλοκή στα ζητήματα της Μέσης Ανατολής έγινε πιο έντονη μετά την κρίση του Σουέζ. Το Μάρτιο του 1957 ο πρόεδρος Eisenhower (Αιζενχάουερ) εξήγγειλε το δόγμα για την οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση των φιλοδυτικών χωρών στη Μέση Ανατολή. Βασική συνιστώσα του δόγματος ήταν η ειδική σχέση των ΗΠΑ με χώρες όπως η Τουρκία, το Ιράν και ιδιαίτερα το Ισραήλ. Βλ. Chase R., Hill.Em., Kennedy P.(επιμ.), *Τα κομβικά κράτη και η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2001, σελ. 685-688

¹¹² Όπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 182-183.

ρασύρθηκε σε έντονες ψυχροπολεμικές αναμετρήσεις που επισκίασαν τις προοδευτικές του προθέσεις.¹¹³

(3) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής από 1953 μέχρι το 1964

Ο Χρουστσόφ εκμεταλλεύτηκε μετά το 1955 το πλεονέκτημα της πιο σημαντικής κληρονομιάς του Β ΠΠ στη Μέση Ανατολή, που ήταν η εξασθένιση των κυριότερων αποικιακών δυνάμεων στην περιοχή, της Βρετανίας και της Γαλλίας. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε σε άμεση ανεξαρτησία ισχυρών εθνικιστικών καθεστώτων στον αραβικό κόσμο, τα οποία ήταν δύσπιστα με τη Δύση και πρόθυμα να συνεργασθούν με την ΕΣΣΔ όπως η Αίγυπτος, η Συρία και το Ιράκ.¹¹⁴

(α) Σχέσεις με Αίγυπτο

Οι σχέσεις της Ρωσίας με την Αίγυπτο έχουν μακρά ιστορία από το παρελθόν, ιδιαίτερα ανάμεσα στη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία και την Εκκλησία της Αλεξάνδρειας. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου σε επίπεδο διπλωματίας η Αίγυπτος ήταν από τους πιο στενούς συμμάχους της ΕΣΣΔ.¹¹⁵

Το 1954 ο Αιγύπτιος στρατιωτικός Γκαμάλ Άμπντελ Νάσερ, ανέτρεψε τον πρώτο Πρόεδρο της Αιγυπτιακής Δημοκρατίας Συναταγματάρχη Μοχάμεντ Ναγκίμπ και ανέλαβε την προεδρία, κατόπιν ανελεύθερων εκλογών το 1956 υπό την «αφανή» διπλωματική προστασία της Σοβιετικής Ένωσης.¹¹⁶

Το 1955 οι Αιγύπτιοι έκαναν συμφωνία αγοράς όπλων από την Τσεχοσλοβακία, η οποία αποτελούσε τεχνικά, συμφωνία μεταξύ Αιγύπτου και Σοβιετικής Ένωσης, αφού οι Τσεχοσλοβάκοι είχαν σοβιετικό οπλισμό. Σε εκείνη την περίοδο η Αίγυπτος ήταν ουδέτερη έναντι της ΕΣΣΔ και έκανε τη συμφωνία για να χειραγωγήσει οικονομική βοήθεια από τις ΗΠΑ. Για την ΕΣΣΔ η συμφωνία πώλησης οπλισμού στην Αίγυπτο ήταν το πρώτο βήμα δημιουργίας σχέσεων και με άλλα αραβικά κράτη, κερδίζοντας ένα βήμα εξάπλωσης και κυριαρχίας στη Μέση Ανατολή.¹¹⁷

¹¹³ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 186-191.

¹¹⁴ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, accessed in 14 Sep 2016.

¹¹⁵ Borshchevskaya Anna, “Russia in the Middle East”, The Washington Institute for Near East Policy, February 26, 2016, βλ. <http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya>, accessed in 18 Oct 2016, σελ.20.

¹¹⁶ Οπ. π. Calvocoressi Peter, “Διεθνής Πολιτική 1945-2000”, σελ 557.

¹¹⁷ Primakov, E M, and Paul M Gould. “Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present”, New York: Basic Books, 2009. Σελ. 60–113.

Ο Νάσερ με την ανεξάρτητη και αντι-ιμπεριαλιστική πολιτική του, υποστήριξε στη συνέχεια με ενθουσιώδη τρόπο την ΕΣΣΔ. Κατά την διάρκεια επίσκεψης στην Αίγυπτο το 1964, του Νικίτα Χρουστσόφ, απονεμηθεί στον Νάσερ το αστέρι του «Ήρωα της Σοβιετικής Ένωσης» με τη «Διάταξη του Λένιν», το οποίο αποτελεί και το αποκορύφωμα των καλών διμερών σχέσεων των δύο κρατών. Κατά τη διάρκεια των χρόνων του Νάσερ, πολλοί νέοι Αιγύπτιοι είχαν σπουδάσει σε πανεπιστήμια και στρατιωτικές σχολές της Σοβιετικής Ένωσης. Ανάμεσά τους ήταν ο μελλοντικός πρόεδρος, Χόσνι Μουμπάρακ, ο οποίος εκπαιδεύτηκε σε στρατιωτικό πιλοτικό σχολείο στην Κιργιζία.¹¹⁸

(β) Σχέσεις με Συρία

Ο Χρουστσόφ ξεκίνησε μια ιστορικά ισχυρή, σταθερή και φιλική σχέση με τη Συρία η οποία διατηρήθηκε καθόλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου όπως θα δούμε στην εξιστόρηση των γεγονότων παρακάτω. Οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από την πρακτική του Quid Pro Quo (δούναι και λαβείν). Η Συρία αποτέλεσε τον καλύτερο πελάτη αγοράς οπλισμού των σοβιετικών όχι μόνο στη Μέση Ανατολή αλλά και σε ολόκληρο τον Τρίτο Κόσμο.¹¹⁹

Η άνοδος του Κινήματος Μπάαθ στη διακυβέρνηση της Συρίας το 1954 σήμανε συναγερό στην Ουάσιγκτον, η οποία έβλεπε με ανησυχία την αύξηση της κομμουνιστικής επιρροής στο Λεβάντε και την Μεσοποταμία, καθώς άρχισε η περίοδος διαρκώς αυξανόμενων φιλικών σχέσεων μεταξύ της Συρίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Τον Νοέμβριο του 1955, η ΕΣΣΔ και Συρία υπέγραψαν εμπορική συμφωνία και τον Αύγουστο του 1957 πολιτιστική συμφωνία. Ο Σύρος Υπουργός Άμυνας επισκέφθηκε τη Μόσχα τον Ιούλιο και στις αρχές Αυγούστου 1957 και συμφώνησε την αγορά σοβιετικών όπλων ευρέος φάσματος.¹²⁰

(γ) Σχέσεις με Ιράκ

Οι σχέσεις ΕΣΣΔ και Ιράκ ξεκίνησαν το 1958 με το θάνατο του βασιλιά Φαισάλ II, ο οποίος ήταν αντικομμουνιστής και την άνοδο του Στρατηγού Κασίμ¹²¹. Ο Κασίμ όμως δεν ήταν οπαδός της κομμουνιστικής ιδεολογίας και οι κομμουνιστές στο Ιράκ απέτυχαν να ενισχύσουν τη θέση τους. Οι Σοβιετικοί που είχαν προσεκτικά αποφύγει να προκαλέσουν τους εθνικιστικούς κύ-

¹¹⁸ Οπ.π. Primakov, E M, and Paul M Gould. "Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present", σελ. 60–113.

¹¹⁹ Οπ. π. "Soviet policy toward Middle East" CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, accessed in 14 Sep 2016.

¹²⁰ Βενέτης Ενάγγελος, "Η τουρκοσυριακή κρίση του 1957" Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14.09.2014, βλ. <http://www.kathimerini.gr/783773/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkosyriakh-krish-toy-1957>, accessed in 07 Nov 2016.

¹²¹ Tareq YIsmael, "Russian-Iraqi Relations: A Historical and Political analysis", 2001, βλ. <http://findarticles.com/> accessed in 22 Oct 2016.

κλους στο Ιράκ και δεν επεφύλαξαν ιδιαίτερη μεταχείριση στους κομμουνιστές, αισθάνθηκαν απογοήτευση από την εξέλιξη των πραγμάτων, αλλά δεν διαμαρτυρήθηκαν και προσπάθησαν να διατηρήσουν καλές σχέσεις με το Ιράκ μέχρι τη δεκαετία του 80΄ και στράφηκαν σε πεδία τα οποία προσφέρονταν περισσότερο για δράση όπως η οικονομία.¹²²

(δ) Σχέσεις με Ισραήλ

Ο Χρουστσόφ μετά το θάνατο του Στάλιν το 1953, παρουσίασε μία νέα πολιτική ειλικρίνειας και ειρήνης έναντι του Ισραήλ. Αυτή η νέα πολιτική οδήγησε το Ισραήλ να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με την ΕΣΣΔ και πάλι, με την προϋπόθεση ότι το Ισραήλ δεν θα επικρίνει δημοσίως την ΕΣΣΔ, ιδίως όσον αφορά τους σοβιετικούς Εβραίους.¹²³

Στα επόμενα, όμως, χρόνια, η πρόσδεση του Ισραήλ στο άρμα των ΗΠΑ, η στροφή της Αιγύπτου στη Σοβιετική Ένωση με την κρίση του Σουέζ (1955) και ο Αραβο-ισραηλινός πόλεμος του 1967, έδωσαν τέλος στις σοβιετικο-ισραηλινές σχέσεις. Επιπλέον το θέμα της παρουσίας δύο περίπου εκατομμυρίων Εβραίων στη Σοβιετική Ένωση, πολλοί από τους οποίους επιθυμούσαν να μεταναστεύσουν στο Ισραήλ, παρέμεινε άλυτο καθόλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και αποτέλεσε ένα επιπλέον αγκάθι στις σχέσεις των δύο χωρών.¹²⁴

(ε) Σχέσεις με Ιράν

Για τους Σοβιετικούς το Ιράν έχει τόση μεγάλη σημασία στο Northern Tie όπως και η Αίγυπτος στον αραβικό κόσμο. Η εγγύτητά του με την ΕΣΣΔ αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη Σοβιετική στρατηγική.¹²⁵ Σοβιετική όμως καθυστέρηση στην εκμετάλλευση των αντιδυτικών τάσεων στη Μέση Ανατολή εκδηλώθηκε στο Ιράν, όπου το εθνικιστικό καθεστώς του Μοσαντέκ εθνικοποίησε το 1951 τις βρετανικές πετρελαϊκές εγκαταστάσεις. Οι σοβιετικές υπηρεσίες πληροφοριών, γνώριζαν εκ των προτέρων για τη μυστική διοργάνωση από τη CIA, του πραξικοπήματος από το Σάχη το 1953, που ανέτρεψε τον Μοσαντέκ και έχασαν την ευκαιρία να τον προειδοποιήσουν, με αποτέλεσμα οι ΗΠΑ να προσδέσουν το Ιράν στο άρμα τους μέχρι την πτώση του Σάχη το 1978. Το 1955 στην πρώτη του τηλεοπτική συνέντευξη ο Αϊζενχάουερ ανέφερε την ήττα του κομμουνισμού στο Ιράν ως μία από σημαντικότερες επιτυχίες της προεδρίας του.¹²⁶

¹²² Οπ. π. Calvocoressi Peter, “*Διεθνής Πολιτική 1945-2000*”, σελ. 578

¹²³ Govrin, Yosef. “*Israeli-Soviet Relations, 1953-67: From Confrontation to Disruption.*” 1st ed. Portland: Frank Cass, 1998. σελ. 3-58, 221-324.

¹²⁴ Οπ. π. “*Soviet policy toward Middle East*” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, σελ. 52

¹²⁵ Στο ίδιο, σελ. 55

¹²⁶ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «*Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002*», σελ. 138.

(στ) **Σχέσεις με Τουρκία**¹²⁷

Για τη Μόσχα η Τουρκία είναι η πιο σημαντική χώρα της Μέσης Ανατολής στρατηγικά, επειδή είναι το μόνο κράτος της περιοχής που είναι μέλος του ΝΑΤΟ, καθώς επίσης επειδή παρέχει μόνιμα πρόσβαση σε βάσεις στις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις. Επιπλέον οι Τουρκικές ένοπλες δυνάμεις είναι κατά πολύ οι μεγαλύτερες από κάθε άλλο κράτος της Μέσης Ανατολής και ακόμη η Τουρκία ελέγχει το πέρασμα στη Μαύρη Θάλασσα.

Σοβιετικές μελέτες αναφέρουν ότι οι ΗΠΑ έχουν δώσει στην Τουρκία το ρόλο του «φραγμού», απομονώνοντας την εδαφική συνέχεια της ΕΣΣΔ για άμεση πρόσβαση στην αραβική ανατολή και το ρόλο του «φύλακα» ελέγχοντας την είσοδο από τη Μαύρη θάλασσα στη Μεσόγειο.

Παρά τη σκληρή κριτική που ασκούσε η ΕΣΣΔ κατά καιρούς στην Άγκυρα για τη συνεργασία της με τις ΗΠΑ, ο Χρουστσόφ ξεκίνησε κα πέτυχε να διατηρήσει μία σταθερή σχέση με τα κατά καιρούς καθεστώτα στην Άγκυρα τη δεκαετία 60', η οποία συνεχίστηκε και από τον διάδοχό του τη δεκαετία 70', αλλά σε ένα περιορισμένο βαθμό καθώς η Μόσχα επίσης καλλιεργούσε σχέσεις και με την Ελλάδα.

(4) Επισκόπηση Κυρίων Πολιτικών Δρώμενων στη Μέση Ανατολή της Χρουστσοφικής Περιόδου από 1953 μέχρι το 1964

(α) Σύμφωνο Βαγδάτης

Η αμερικανική ηγεσία προώθησε στη Μέση Ανατολή κατά το πρότυπο του ΝΑΤΟ, την ίδρυση του Συμφώνου της Βαγδάτης (Οργανισμός του Κεντρικού Συμφώνου - ΣΕΝΤΟ) στις 24 Φεβρουαρίου 1955, με σκοπό τον περιορισμό της σοβιετικής επέκτασης στη Μέση Ανατολή, τον Περσικό Κόλπο και τον Ινδικό Ωκεανό. Το Σύμφωνο περιελάμβανε την Τουρκία, το Ιράκ, το Ιράν και το Πακιστάν, με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες ως συνδεδεμένα μέλη. Επίσης ιδιαίτερος ήταν ο ρόλος της Κύπρου καθώς φιλοξενούσε τις βρετανικές βάσεις και τις συνέδεε επιχειρησιακά με τη Μέση Ανατολή.¹²⁸

Στην πρωτοβουλία της Δύσης να περιορίσει την επέκταση της ΕΣΣΔ, αυτή αντέταξε την προσέγγιση της Συρίας και της Αιγύπτου σε μία εποχή άκρατου αραβικού εθνικισμού. Αυτός ήταν ο εγκάρσιος άξονας επί

¹²⁷ Οπ. π. "Soviet policy toward Middle East" CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, σελ. 65.

¹²⁸ Βενέτης Ευάγγελος, "Το Σύμφωνο της Βαγδάτης", Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 08.12.2013, βλ. <http://www.kathimerini.gr/505791/article/epikairothta/kosmos/to-symfwno-ths-vagdaths>, accessed in 07 Nov 2016.

του οποίου η Μόσχα προσπάθησε να δομήσει γεωπολιτική επιρροή και να εξισορροπήσει την αμερικανική επιρροή του Συμφώνου της Βαγδάτης.¹²⁹ Σε αυτή την περίπτωση παρουσιάστηκε ταύτιση συμφερόντων μεταξύ ΕΣΣΔ, Αιγύπτου και Συρίας, οι οποίες προσπάθησαν να υπονομεύσουν το Σύμφωνο της Βαγδάτης. Ο Νάσερ ήταν αντίθετος με το Σύμφωνο διότι είδε ότι σκόπευε να διαιρέσει τους Άραβες στην περιοχή και να απομονώσει το καθεστώς του. Οι Σοβιετικοί από την άλλη το είδαν ως μία άλλη Δυτική συμμαχία στα σύνορά τους που θα εμπόδιζε την επέκτασή της επιρροής τους στον Αραβικό κόσμο. Ο Χρουστσόφ ήταν αρκετά ρεαλιστής για να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία και να αναπτύξει δεσμούς με την Αίγυπτο και τη Συρία.¹³⁰

(β) Η κρίση στο Σουέζ

Στις αρχές του 1955 η Αίγυπτος κατέστη στόχος μιας σφοδρής Ισραηλινής επίθεσης στη λωρίδα της Γάζας και ως συνέπεια ο Νάσερ άρχισε και εκείνος να εξοπλίζεται. Οι Δυτικοί όμως αρνήθηκαν να προμηθεύσουν την Αίγυπτο ή τη Συρία με τα οπτικά συστήματα που ζήτησαν. Μετά την εξέλιξη αυτή, η Συρία στράφηκε προς τη Σοβιετική Ένωση που είχε ενδιαφερθεί να διαδραματίσει έναν περισσότερο ενεργό ρόλο στη Μέση Ανατολή, καθώς η Ισραηλινή επιδρομή στη Λωρίδα της Γάζας κατέδειξε τις αδυναμίες των Αιγυπτίων. Ο Νάσερ από την άλλη όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το Σεπτέμβριο του 1955 ανακοίνωσε ότι επρόκειτο να εξοπλίσει τη χώρα του με όπλα από την Τσεχοσλοβακία, γεγονός που ανησύχησε του Ισραηλινούς καθώς διέθεταν κατώτερα από αυτά των Σοβιετικών.¹³¹

Αν και η κυβέρνηση Αιζενχάουερ πίστευε ότι ο Νάσερ ήταν ένα απερίσκεπτος και επικίνδυνος εθνικιστής, βλέποντας τη συμφωνία αγοράς όπλων από την Τσεχοσλοβακία, πίστεψε ότι με αμερικανική βοήθεια θα μπορούσε να απομακρύνει τον Νάσερ από την ΕΣΣΔ και να αποτρέψει έτσι την ανάπτυξη της σοβιετικής δύναμης στη Μέση Ανατολή. Το Σεπτέμβριο του 1955 οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν οικονομική βοήθεια στην Αίγυπτο ύψους 75 δις. δολαρίων, για την κατασκευή του Φράγματος του Ασουάν στο Νείλο ποταμό. Σε απάντηση ο Νάσερ αύξησε τις επιθετικές του δηλώσεις στη δυτική αποικιοκρατία και ιμπεριαλισμό, συνεχίζοντας το φλερτ του με τη Σοβιετική Ένωση. Η Βρετανία και οι ΗΠΑ αποσύραν τις επενδύσεις τους για το Φράγμα του Ασουάν το 1956. Ο Νάσερ σε απάντηση της μη χορήγησης οικονομικής βοήθειας από τη Δύση, διεθνοποίησε τη

¹²⁹ Βενέτης Ευάγγελος, “Η τουρκοσυριακή κρίση του 1957” Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14.09.2014, βλ. <http://www.kathimerini.gr/783773/article/epikairotha/kosmos/h-toyrkosyriakh-krish-toy-1957>, accessed in 07 Nov 2016.

¹³⁰ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, σελ. 65

¹³¹ Οπ. π. Calvocoressi Peter, “Διεθνής Πολιτική 1945-2000”, σελ 565.

Διώρυγα του Σουέζ και οι Σοβιετικοί προσφέραν οικονομική βοήθεια για το Φράγμα του Ασουάν το οποίο επίσημα εγκαινιάστηκε το 1964.¹³²

Το Ισραήλ επετέθη στην Αίγυπτο στις 29 Οκτωβρίου 1956 υποστηριζόμενο από τους Γάλλους και του Βρετανούς. Από την πλευρά της η αιγυπτιακή αεροπορία δεν ήταν σε θέση να δράσει, καθώς οι Σοβιετικοί είχαν δώσει εντολή στους πιλότους των Il-28 να απομακρυνθούν από τα πεδία των συγκρούσεων. Ο Χρουστσόφ στις 5 Νοεμβρίου πρότεινε στην Ουάσιγκτον από κοινού δράση, προκειμένου να σταματήσουν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις Βρετανών και Γάλλων εναντίον της Αιγύπτου, ενώ απείλησε να χρησιμοποιήσει τα προηγμένα πυραυλικά συστήματα που διέθεταν εναντίον της Βρετανίας και Γαλλίας.¹³³ Άφησε ακόμη να εννοηθεί δημόσια ότι θα επέτρεπε τη μετάβαση εθελοντών στη Μέση Ανατολή **τέσσερις όμως μέρες μετά την κατάπαυση πυρός**.¹³⁴

Στην επιστολή του προς τον Αιζενχάουερ ο πρωθυπουργός της ΕΣΣΔ Μπουλγκάνιν, έφτασε στο σημείο να υπαινιχτεί έναν τρίτο παγκόσμιο πόλεμο, μία προειδοποίηση δυσοίωνη αν σκεφτεί κανείς ότι ήταν η μόνη χώρα μαζί με τις ΗΠΑ που μπορούσε να αρχίσει έναν τέτοιο πόλεμο. Σύμφωνα με το Κίσιντζερ οι σοβιετικές απειλές παρουσίαζαν αυτόν τον «εξωφρενικό παλικαρισμό» που θα αποτελούσε ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της διπλωματίας του Χρουστσόφ, καθώς εκείνη την περίοδο η ΕΣΣΔ ήταν πιο αδύναμη από τις ΗΠΑ στον πυρηνικό τομέα.¹³⁵

Από την άλλη πλευρά η κυβέρνηση Αιζενχάουερ αιφνιδιάστηκε πρώτα από την τριμερή συνωμοσία των συμμάχων της και αντέδρασε αποφασιστικά για την εξουδετέρωσή της. Το Λονδίνο εξαναγκάστηκε ταπεινωτικά να εγκαταλείψει το ατυχέστατο για τις ΗΠΑ εγχείρημα άρον άρον, υπό την απειλή αμερικανικών οικονομικών μέτρων που θα αποσταθεροποιούσαν τη βρετανική οικονομία. Το αμερικανικό dictate (προσταγή) αποτελούσε την πιο βάνουση επίδειξη ηγεμονισμού στην ιστορία του ΝΑΤΟ.¹³⁶

Η απειλή των Σοβιετικών να χρησιμοποιήσουν πυραύλους συνάντησε τη σκληρή αντίδραση των Αμερικανών που απείλησαν να ανταποδώσουν. Με την εμπλοκή τους στα δρώμενα οι Σοβιετικοί πέτυχαν μία νίκη στον τομέα της προπαγάνδας και απέσπασαν την εύνοια του αραβικού κόσμου. Ο

¹³² Οπ. π. Govrin, Yosef. *“Israeli–Soviet Relations, 1953–67: From Confrontation to Disruption”*. σελ. 3–58, 221–324.

¹³³ Οπ. π. Calvocoressi Peter, *“Διεθνής Πολιτική 1945-2000”*, σελ. 565.

¹³⁴ Fukuyama Francis, *“Soviet Threats to Intervene in the Middle East 1956-1973”*, [Ford Foundation](https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2005/N1577.pdf), June 1980, βλ. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2005/N1577.pdf>, accessed in 14 Oct 2016.

¹³⁵ Οπ. π. Kissinger Henry, *“ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ”*, Διεύθυνση – Επιμέλεια Σειράς: Νίκος Κοτζιάς, Εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1995, σελ. 607.

¹³⁶ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *«Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002»*, σελ. 140.

προφανής στόχος της σοβιετικής στρατηγικής ήταν η προσέγγιση των αραβικών χωρών.¹³⁷

Η αμερικανική στάση στην κρίση του Σουέζ υπέρ του αραβικού εθνικισμού, βελτίωσε πρόσκαιρα την εικόνα των ΗΠΑ στον αραβικό κόσμο, αφού καταφέραν να τερματισθεί η κρίση στο Σουέζ πιέζοντας τις δυνάμεις εισβολής να αποσυρθούν από την Αίγυπτο το 1957.¹³⁸

(γ) Κρίση Συρίας – Τουρκίας 1957

Η τρίμηνη τουρκοσυριακή κρίση του 1957 ξεκίνησε στις 12 Αυγούστου και ολοκληρώθηκε στις 29 Οκτωβρίου του ίδιου έτους. Είχε δε τέσσερις πρωταγωνιστές: τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Σοβιετική Ένωση, τη Συρία και την Τουρκία. Η αύξηση της επιρροής της Μόσχας στη Συρία προκάλεσε την αντίδραση της Άγκυρας, η οποία ανησυχούσε για την αλλαγή της στρατιωτικής ισορροπίας στο κατώφλι της. Ήδη το καλοκαίρι του 1957 είχαν εκδηλωθεί διασυνοριακά επεισόδια. Οι ΗΠΑ, λόγω της άκαρπης εν τέλει διπλωματικής προσπάθειας με τους πρέσβεις Ρίτσαρντς και Χέντερσον, αποφάσισαν να δράσουν με πραξικόπημα. Στις 12 Αυγούστου 1957 έγινε απόπειρα πραξικοπήματος στη Δαμασκό, με σκοπό τον εκτοπισμό των φιλοσοβιετικών ηγετών του κόμματος Μπάαθ και την άνοδο στην εξουσία μιας πιο μετριοπαθούς και φιλοδυτικής στρατιωτικής ελίτ. Το πραξικόπημα δεν πέτυχε και η Τουρκία στις 21 Αυγούστου απάντησε με διπλωματικές και στρατιωτικές κινήσεις.¹³⁹

Η ΕΣΣΔ προέβη σε μία έντονη αλλά λεκτική ρητορική απειλών, ότι μπορεί ο πόλεμος να κλιμακωθεί σε παγκόσμιο πυρηνικό ή συμβατικό, αλλά μόνο λόγω κακών υπολογισμών και λαθών και όχι εξαιτίας της Μόσχας. Ο Χρυστόφορ δήλωσε σε δημοσιογράφο των “New York Times” «Αν ξεσπάσει πόλεμος στη Μέση Ανατολή εμείς είμαστε κοντά στην Τουρκία ενώ εσείς (ΗΠΑ) δεν είστε. Όταν τα όπλα αρχίσουν οι πύραυλοι μπορούν να πετάξουν». Σε στρατιωτικό επίπεδο αύξησε τις δυνάμεις στα σύνορα με την Τουρκία και 2 σοβιετικά πολεμικά πλοία ελλιμενίστηκαν στη Λαττάκεια, ενώ στις 7 Οκτωβρίου ο Χρυστόφορ επανέλαβε την προειδοποίησή του στην Άγκυρα.¹⁴⁰

Παράλληλα οι αμερικανικές στρατιωτικές κινήσεις στην περιοχή έβαιναν αμείωτες: μεταφορά όπλων στην Ιορδανία, κινήσεις του βου Στόλου ανοιχτά της Συρίας. Σκοπός τους ήταν η στήριξη της Τουρκίας και η

¹³⁷ Οπ. π. Calvocoressi Peter, “*Διεθνής Πολιτική 1945-2000*”, σελ. 572.

¹³⁸ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «*Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002*», σελ. 141.

¹³⁹ Οπ. π. Βενέτης Ευάγγελος, “*Η τουρκοσυριακή κρίση του 1957*” [Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ](http://www.kathimerini.gr/783773/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkosyriakh-krish-toy-1957), 14.09.2014, βλ. <http://www.kathimerini.gr/783773/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkosyriakh-krish-toy-1957>, accessed in 07 Nov 2016.

¹⁴⁰ Οπ. π. Fukuyama Francis, “*Soviet Threats to Intervene in the Middle East 1956-1973*”, βλ. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2005/N1577.pdf>, accessed in 14 Oct 2016.

κοινοποίηση του πολιτικού διπλωματικού μηνύματος προς τη Συρία. Η λύση δόθηκε εν τέλει από τις μυστικές επαφές των δύο υπερδυνάμεων, οι οποίες αποφάσισαν την αποκλιμάκωση της κρίσης. Στις 29 Οκτωβρίου ο Χρουστσόφ αποκλιμάκωσε την ένταση, με την επίσκεψή του σε δεξίωση της τουρκικής πρεσβείας στη Μόσχα. Συνακόλουθα η Δαμασκός μετέβαλε τη στάση της στον ΟΗΕ, όπου και συζητήθηκε κατόπιν δικού της αιτήματος το ζήτημα των τουρκοσυριακών σχέσεων.¹⁴¹

δ. Η Μπρεζνιεφική Περίοδος 1964 - 1982

(1) Πολιτική Μπρέζνιεφ 1964-1982

Για τον Μπρέζνιεφ η πολιτική του Χρουστσόφ ήταν αποτυχημένη, αφού θεωρούσε ότι μία στρατηγική διάδοσης του σοσιαλισμού θα ήταν επιτυχημένη μόνο με τις σταλινικές μεθόδους εκφοβισμού.¹⁴²

Η Μπρεζνιεφική περίοδος χαρακτηρίζεται στο εσωτερικό από μια εκτροπή σταλινικού τύπου και από ανάλογη σκλήρυνση προς τους συμμάχους της, καθώς η διακήρυξη του δόγματος Μπρέζνιεφ – δόγμα περί περιορισμένης κυριαρχίας των σοσιαλιστικών χωρών - αναιρούσε στην πραγματικότητα τις μέχρι τώρα επιτυχίες της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή, αναδεικνύοντας παράλληλα τα αδιέξοδα και τα προβλήματα τόσο του σοβιετικού όσο και του αραβικού χώρου.¹⁴³

Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ο Μπρέζνιεφ έλπιζε να γίνει ένας οραματιστής και δυναμικός λενινιστής ηγέτης υιοθετώντας την πολιτική της ύφεσης με τις ΗΠΑ, γνωστής ως *razriadka* στα ρωσικά και *détente* στα αγγλικά. Σε αντίθεση όμως με τους δυτικούς, ο Μπρέζνιεφ αντιλαμβάνονταν την ύφεση από τη μία πλευρά ως επιβεβαίωση της εδραίωσης του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ και από την άλλη, ως στρατηγική που θα του απέδιδε παραχωρήσεις εκ μέρους της Δύσης. Αυτή η ασυμμετρία ως προς τον τρόπο αντίληψης της ύφεσης από τις δύο πλευρές θα οδηγήσει όπως θα δούμε παρακάτω σε σύγκρουση συμφερόντων και στη Μέση Ανατολή.¹⁴⁴

Το κείμενο χτύπημα έρχεται από την Αίγυπτο, τη χώρα που έδωσε την ευκαιρία στο Κρεμλίνο να παρευρίσκεται ενεργητικά στην περιοχή,

¹⁴¹ Οπ. π. Βενέτης Ευάγγελος, “Η τουρκοσυριακή κρίση του 1957” Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14.09.2014, βλ. <http://www.kathimerini.gr/783773/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkosyriakh-krish-toy-1957>, accessed in 07 Nov 2016.

¹⁴² Suny Ronald Grigor, “*THE CAMBRIDGE HISTORY OF RUSSIA volume III The Twentieth Century*”, Cambridge University Press 2006, σελ.298.

¹⁴³ Οπ. π Κεφαλά Βιβή: “*Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή*”, στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., “*Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση*”, σελ. 188.

¹⁴⁴ Οπ. π. Suny Ronald Grigor, “*THE CAMBRIDGE HISTORY OF RUSSIA volume III The Twentieth Century*”, σελ.307-308.

με την εκδίωξη των σοβιετικών συμβούλων το 1972. Η υπογραφή των συμφωνιών του Καμπ Ντίβιντ, μαζί με μια σειρά αποτυχιών σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, θα οδηγήσουν σε περαιτέρω σκλήρυνση και θα παραπέμψουν σε σπασμωδικές ενέργειες, όπως η εισβολή στο Αφγανιστάν.¹⁴⁵

(2) Πολιτικές Τζόνσον (1964-1968) – Νίξον (1968-1974)- Φορντ (1974 -1977) – Κάρτερ (1977 – 1980)

Επειδή η υστεροφημία της προεδρίας του Τζόνσον συνοψίζεται με μία λέξη: Βιετνάμ,¹⁴⁶ η κυβέρνηση Τζόνσον απορροφημένη στον πόλεμο του Βιετνάμ δεν έδωσε μεγάλη σημασία στη Μέση Ανατολή μετά τον αραβοισραηλινό πόλεμο των έξι ημερών, όπου οι ΗΠΑ υποστήριξαν το Ισραήλ έναντι της Αιγύπτου, της Συρίας και της Ιορδανίας.¹⁴⁷

Σύμφωνα με την εκτίμηση του βρετανού ιστορικού Christopher Andrew, «ο συνδυασμός Νίξον – Κίσινγκερ ήταν μάλλον ο πιο ταλαντούχος που χειρίσθηκε ποτέ την αμερικανική εξωτερική και αμυντική πολιτική», επειδή και οι δύο αντιλαμβάνονταν τη διεθνή πολιτική με τους όρους της ισορροπίας δυνάμεων και της Realpolitik. Στα μείζονα ζητήματα της διεθνούς πολιτικής, η προσέγγισή τους απομακρύνθηκε από την ιδεολογικοποιημένη οικουμενική ανάσχεση του κομμουνισμού. Έθεσαν την détente σε ρεαλιστική βάση και είχαν σε κεντρικό στοιχείο της πολιτικής προς τη Σοβιετική Ένωση την έννοια της «διασύνδεσης» (linkage), σύμφωνα με την οποία, η πρόοδος των διμερών σχέσεων σε επί μέρους ζητήματα υψηλής προτεραιότητας για τη σοβιετική πλευρά, θα διασυνδύνονταν με την πρόοδο σε ζητήματα υψηλής σημασίας για τις ΗΠΑ. Ο Νίξον με την πολιτική της διασύνδεσης εξάρτησε τη σύναψη συμφωνίας περιορισμού των πυρηνικών εξοπλισμών που ήταν μείζονος σημασία για τους σοβιετικούς, με την αλλαγή της σοβιετικής πολιτικής σε περιοχές αιχμής στον Τρίτο Κόσμο, ιδίως στη Μέση Ανατολή, ώστε να είναι λιγότερο απειλητική για τα μείζονα εθνικά συμφέροντα των ΗΠΑ.¹⁴⁸

Κατά την άποψη του Νίξον και των συμβούλων του, η καλύτερη στρατηγική ήταν να αποδείξουν πως η ικανότητα της Σοβιετικής Ένωσης να δημιουργεί προβλήματα δεν είχε καμιά σχέση με την ικανότητά της να τα λύνει. Για να μπορέσουν να επιτύχουν το σκοπό αυτό, οι ΗΠΑ υιοθέτησαν δύο αλληλο - συμπληρούμενες πολιτικές. Εμπόδιζαν κάθε αραβική κίνηση που πήγαζε από σοβιετική στρατιωτική υποστήριξη ή εμπεριέχε δυνάμει μια σοβιετική στρατιωτική απειλή και αναλάμβαναν την ειρηνευτική διαδικασία μόλις η απογοήτευση, λό-

¹⁴⁵ Οπ. π. Κεφαλά Βιβή: «Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή», στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., «Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση», σελ. 188-192.

¹⁴⁶ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 223.

¹⁴⁷ Στο ίδιο σελ. 274-275.

¹⁴⁸ Στο ίδιο σελ. 262-266.

γω αδιεξόδου, έκανε κάποιους Άραβες ηγέτες να απομακρύνονται από τη Σοβιετική Ένωση και να στρέφονται προς την Αμερική. Οι συνθήκες αυτές άρχισαν να επικρατούν μετά τον μεσανατολικό πόλεμο του 1973.¹⁴⁹

Κατά τη διάρκεια των αδύναμων προεδριών Φορντ και Κάρτερ, η Realpolitik και η détente βρισκόταν σε δυσαρμονία με τις έντονα ιδεολογικές αντιλήψεις της αμερικανικής κοινωνίας για τη διεθνή πολιτική, και ως εκ τούτου έβλεπαν τη détente ως πολιτική αδυναμίας και κατευνασμού της Σοβιετικής Ένωσης. Επί προεδρίας τους προκλήθηκε μετατόπιση ισχύος προς όφελος του Κογκρέσου έναντι του Λευκού Οίκου που κυριαρχούσε επί προεδρίας Νίξον, το οποίο έχοντας ενστερνισθεί τα μαθήματα του Βιετνάμ και θέλοντας να αποφύγουν νέες εμπλοκές στον Τρίτο Κόσμο, αλλά και να επιταχύνουν τη βελτίωση των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων χωρίς τους υπολογισμούς της Realpolitik, κατέληξαν να δημιουργήσουν εικόνα διεθνούς αδυναμίας.¹⁵⁰

(3) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής από το 1964 μέχρι το 1982

(α) Σχέσεις με Αίγυπτο

Ο Μπρέζνιεφ συνέχισε να διατηρεί καλές σχέσεις με τον Νάσερ, αφού στην περίπτωση του πολέμου του 1967 τάχθηκε με το μέρος της Αιγύπτου. Ο Νάσερ απεβίωσε το Σεπτέμβριο του 1970 και τον διαδέχθηκε ο αντιπρόεδρος Σαντάτ, ο οποίος αρχικά συνέχισε να διατηρεί καλές σχέσεις με την ΕΣΣΔ. Ο θάνατος όμως του Νάσερ αποτέλεσε την αρχή της μείωσης της σοβιετικής επιρροής στην Αίγυπτο και γενικότερα στον αραβικό κόσμο.

Ο νέος πρόεδρος Ανουάρ Σαντάτ ξεκίνησε τον προσανατολισμό της χώρας προς τη Δύση. Αν και το 1971 υπέγραψε Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας με την ΕΣΣΔ, το 1972 οι σχέσεις των δύο χωρών δραματικά επιδεινώθηκαν, όταν ο Σαντάτ διέταξε το σοβιετικό στρατιωτικό προσωπικό να εγκαταλείψει τη χώρα. Ο Σαντάτ αποσύρθηκε από το Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας με την ΕΣΣΔ το 1976 και σύναψε συμφωνία με το Ισραήλ το 1979 στη βάση της συμφωνία του Camp David, απομακρυνόμενος ουσιαστικά από τη σοβιετική σφαίρα επιρροής.¹⁵¹

¹⁴⁹ Οπ. π. Kissinger Henry, «ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ», σελ. 821-822.

¹⁵⁰ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 299-308.

¹⁵¹ Fukuyama Francis, «The Soviet Union and the Iraq Since 1968» Prepared for the USAF, July 1980.

(β) Σχέσεις με Συρία

Η Σοβιετική Ένωση στην περίπτωση του πολέμου του 1967 απέτρεψε την επιθετική πολιτική του Ισραήλ έναντι της Συρίας.¹⁵² Όταν το 1971 έγινε πρόεδρος της Συρίας ο Χαφέζ αλ Άσσαντ, επέλεξε ως στρατηγική του να διατηρήσει στενή συνεργασία με την ΕΣΣΔ. Ως αντιστάθμισμα τον ίδιο χρόνο, συμφώνησε το σοβιετικό στρατιωτικό προσωπικό να κάνει χρήση της ναυτικής βάσης στα Συριακά λιμάνια της Ταρτούς και της Λατάκια και στο στρατιωτικό αεροδρόμιο στο Tiyas από το 1972.¹⁵³ Ο Μεσογειακός Σοβιετικός Στόλος Flotila (Fifth Eskadra) ελάμβανε υποστήριξη ΔΜ από τα σοβιετικά πλοία που ελλιμενίζονταν στην Ταρτούς μέχρι το 1983, ενώ το 1992 αποσύρθηκε από τη Μεσόγειο θάλασσα¹⁵⁴. Το Φεβρουάριο του 1972 υπογράφηκε σύμφωνο ειρήνης και ασφαλείας μεταξύ των δύο χωρών, ως μέσο ενίσχυσης της αμυντικής ικανότητας της Συρίας και τον ίδιο χρόνο η Μόσχα πούλησε περισσότερο από 135 εκ. δολάρια οπλισμό στη Δαμασκό. Το 1980 υπογράφηκε επίσης σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών.¹⁵⁵

(γ) Σχέσεις με Ιράκ

Ο Μπρέζνιεφ συνέχισε την πολιτική προσέγγισης του προκατόχου του με το Ιράκ και το 1967 υπογράφηκε μεταξύ των δύο χωρών συμφωνία παροχής πετρελαίου στην ΕΣΣΔ ως αντάλλαγμα πρόσβασης στην αγορά σοβιετικού οπλισμού. Το 1972 υπογράφηκε Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών, σύμφωνα με το οποίο το Ιράκ συμφώνησε σε εκτεταμένη βοήθεια στον τομέα της τεχνολογίας καθώς επίσης και σε στρατιωτικό εξοπλισμό από την ΕΣΣΔ.¹⁵⁶

Τον Ιούλιο του 1979 ανέλαβε πρόεδρος του Ιράκ ο Σαντάμ Χουσεΐν, ο οποίος ήταν φανατικός αντί – σίιτης σουνίτης. Ο Σαντάμ Χουσεΐν προσπάθησε να ισχυροποιήσει τη θέση του Ιράκ στην περιοχή του Περσικού Κόλπου και θεωρούσε ως κύριους αντιπάλους του Ιράκ όχι τη Συρία, την Αίγυπτο και το Ισραήλ αλλά το Ιράν και τη Σαουδική Αραβία. Καθώς εκείνη την εποχή οι χώρες αυτές είχαν τη στήριξη των ΗΠΑ, στράφηκε προς τη Σοβιετική Ένωση και υπέγραψε το 1979 μία συνθήκη με την οποία το Κρεμλίνο δεσμεύτηκε να παρέχει στο Ιράκ εκτός των άλλων και οπλικά συστήματα.¹⁵⁷

¹⁵² McInerney, Audrey. "Prospect Theory and Soviet Policy Towards Syria, 1966-1967" *Political Psychology*. 13. 2 (1992), 265–282, <http://www.jstor.org/stable/3791681> (accessed May 10, 2011). σελ. 1–12

¹⁵³ Οπ. π. "Soviet policy toward Middle East" *CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis*, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf σελ. 15

¹⁵⁴ "5th Operational Squadron"

http://schoolserver.xsce.org:3000/wikipedia_en_all_201505/A/5th_Operational_Squadron.html, accessed in 14 Sep 2016.

¹⁵⁵ Collelo Thomas ed. "Syria: A Country Study" Washington: GPO for the Library of Congress, 1987.

¹⁵⁶ Metz Helen Chapin, "Iraq: A Country Study" Washington: GPO for the Library of Congress, 1988.

¹⁵⁷ Οπ. π. Calvocoressi Peter, "Διεθνής Πολιτική 1945-2000", σελ. 655.

Παρόλο τις μέχρι τότε καλές σχέσεις με την Μόσχα, ο Σαντάμ απέφευγε να εισέλθει στη σφαίρα επιρροής της ΕΣΣΔ ή και των ΗΠΑ καθώς αντιλαμβανόταν το Ιράκ ως μέρος του Κινήματος των Αδέσμευτων. Τον Δεκέμβριο 1979, οι ιδιαίτερες σχέσεις ΕΣΣΔ και Ιράκ διαταράχθηκαν όταν το Ιράκ καταδίκασε τη σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν, καθώς η συγκεκριμένη ενέργεια των σοβιετικών αποτέλεσε ένα ισχυρό σοκ στον αραβικό κόσμο.¹⁵⁸

(δ) Σχέσεις με Ιράν

Αν και με την επικράτηση του Σάχη οι αριστεροί Ιρανοί υπέστησαν διώξεις, η περίοδος ψυχρότητας με τη Σοβιετική Ένωση σταδιακά εξομαλύνθηκε, όταν το 1964 ο πρόεδρος Μπρέζνιεφ έγινε δεκτός στην Ιρανική πρωτεύουσα. Το γεγονός αυτό αποτελούσε ένδειξη ότι είχε έρθει η ώρα να ξεπεραστεί η παραδοσιακή καχυποψία ανάμεσα στις δύο χώρες. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το Ιράν διέθετε εκτεταμένα σύνορα με τη Σοβιετική Ένωση, τα οποία δεν φυλάσσονταν επαρκώς, ενώ ήταν απαραίτητο να χρησιμοποιεί τις εμπορικές διόδους στο Βορρά για την εξαγωγή προϊόντων των βορείων επαρχιών του, η βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών ήταν επιβεβλημένη. Ο Σάχης δεσμεύτηκε έναντι των σοβιετικών, να μην επιτρέψει την εγκατάσταση πυρηνικών όπλων στο Ιράν και παρόλο που δεν εγκατέλειψε το CENTO υιοθέτησε μια πιο ανεξάρτητη πολιτική.¹⁵⁹

Η εισβολή το Νοέμβριο του 1979 ομάδας σκληροπυρηνικών στην αμερικανική πρεσβεία της Τεχεράνης, με σκοπό να κρατήσουν ομήρους τους διπλωματικούς υπαλλήλους, προκάλεσε ανησυχία στους Σοβιετικούς, που φοβήθηκαν ότι οι Αμερικανοί θα ανταπέδιδαν με στρατιωτικό πλήγμα εναντίον της Τεχεράνης, σε μια εποχή κατά την οποία αντιμετώπιζαν μεγάλο πρόβλημα εξαιτίας της εγκατάστασης στο γειτονικό Αφγανιστάν μιας ελεγχόμενης από αυτούς κυβέρνησης. Η τύχη των ομήρων αποτέλεσε μέγα ζήτημα στις ΗΠΑ ενώ την κατάσταση επιδείνωσε η εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν μερικές εβδομάδες αργότερα. Ωστόσο η επικράτηση του καθεστώτος Χομεϊνί ευνοούσε τα αμερικανικά συμφέροντα, καθώς απέτρεπε τη διάλυση της χώρας και την δυνατότητα ευκαιρίας επέμβασης των Σοβιετικών στην περιοχή επικαλούμενη τη Συνθήκη που είχαν συνομολογήσει με το Ιράν το 1921.¹⁶⁰

(ε) Σχέσεις με Τουρκία

Παρά τη σκληρή κριτική που ασκούσε η ΕΣΣΔ κατά καιρούς στην Άγκυρα για τη συνεργασία της με τις ΗΠΑ, η Μόσχα πέτυχε να

¹⁵⁸ Οπ. π. Metz Helen Chapin, ed. “Iraq: A Country Study”. Washington: GPO for the Library of Congress.

¹⁵⁹ Οπ. π. Calvocoressi Peter, “Διεθνής Πολιτική 1945-2000”, σελ 646.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 650

διατηρήσει μία σταθερή σχέση με τα κατά καιρούς καθεστώτα στην Άγκυρα τις δεκαετίες 60΄ και 70΄.

Η θέση των ΗΠΑ στην κρίση της Κύπρου το 1964, το 1974 και οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις στο Αιγαίο, έδωσαν την ευκαιρία στους Σοβιετικούς να αναθερμάνουν τις σχέσεις τους με την Τουρκία, αλλά σε ένα περιορισμένο βαθμό καθώς η Μόσχα επίσης καλλιεργούσε σχέσεις και με την Ελλάδα.¹⁶¹

Η Σοβιετική Ένωση δεν αντιτάχθηκε στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο της 20^{ης} Ιουλίου 1974, διότι¹⁶²:

1/ Στην Κύπρο την εξουσία είχε ήδη καταλάβει μια φιλοδυτική και δικτατορική κυβέρνηση. Η τουρκική εισβολή είχε ως αποτέλεσμα να πέσει το βραχύβιο δικτατορικό καθεστώς, ενώ παράλληλα υπονόμειε κάθε προοπτική «ένωσης» της Κύπρου με την Ελλάδα και έτσι να συνδεθεί η μεγαλόνησος με το ΝΑΤΟ.

2/ Η Μόσχα δεν επιθυμούσε να θέσει σε κίνδυνο τις καλές σχέσεις που είχε αναπτύξει με την Τουρκία, για τον πρόσθετο λόγο ότι ο Σοβιετικός Στόλος της Μεσογείου περνούσε κατ' ανάγκη από τα Στενά.

3/ Η Σοβιετική ηγεσία έβλεπε ότι η τουρκική εισβολή θα προκαλούσε αναστάτωση στη Ν.Α. πτέρυγα του ΝΑΤΟ και είτε θα οδηγούσε την Ελλάδα εκτός του στρατιωτικού σκέλους του ΝΑΤΟ, είτε θα οδηγούσε σε αμερικανική επέμβαση, με απρόβλεπτες και καταλυτικές συνέπειες για τις αμερικανοτουρκικές σχέσεις. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα μπορούσε να φέρει την Τουρκία πλησιέστερα προς τη Σοβιετική Ένωση.

Οι εκτιμήσεις της δεν επαληθεύθηκαν και με την προσπάθεια αλλαγής της φιλο-τουρκικής πολιτικής, μετά τη δεύτερη τουρκική εισβολή τον Αύγουστο του 1974, ήταν εμφανές ότι επεδίωκε να ξεφύγει από το πάγιο δίλημμα: πώς να συμβιβαστεί η επιθυμία της να διατηρεί καλές σχέσεις με την Τουρκία, με την αναγκαιότητα να συνεχίζει να υποστηρίζει την ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας.¹⁶³

¹⁶¹ Οπ. π. "Soviet policy toward Middle East" CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf.

¹⁶² Οπ. π. Γιαλουρίδης Χ.-Γσαρδανίδης Χ., «Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση», σελ. 336-340.

¹⁶³ Στο ίδιο, 336-340.

(στ) Σχέσεις με Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ)

Αρχικά η ΕΣΣΔ είδε με σκεπτικισμό τη δημιουργία της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) το 1964, φοβούμενη ότι θα ήταν εμπόδιο στην επιρροή της στον αραβικό κόσμο. Όταν όμως ανέλαβε αρχηγός της ΟΑΠ ο Γιασέρ Αραφάτ, η Μόσχα προσέφυγε σε στήριξή του και η ΟΑΠ αγόρασε σοβιετικό οπλισμό προκειμένου να διεξάγει σποραδικές τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον του Ισραήλ.

Μετά τη συμφωνία του Camp David, ο Μπρέζνιεφ δήλωσε ότι υπάρχει μόνο ένας δρόμος για αληθινή λύση, ο δρόμος της πλήρους απελευθέρωσης των αραβικών εδαφών που κατέχονται από το Ισραήλ μετά τον πόλεμο του 1967, με πλήρη και ξεκάθαρο σεβασμό των δικαιωμάτων των Αράβων της Παλαιστίνης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ενός ανεξάρτητου Παλαιστινιακού κράτους. Ο Αραφάτ το Νοέμβριο του 1978 επισκέφθηκε την Μόσχα και η ΕΣΣΔ αναγνώρισε την ΟΑΠ.¹⁶⁴

(ζ) Σχέσεις με υπόλοιπα Αραβικά κράτη Μέσης Ανατολής (Σαουδική Αραβία-Υεμένη-Κατάρ-Μπαχρέιν-Λίβανο- Ιορδανία)

Με την ανεξαρτησία της από τη Βρετανία το 1962, η ΕΣΣΔ ήταν η πρώτη χώρα που αναγνώρισε την Αραβική Δημοκρατία Υεμένης, με την οποία υπέγραψε συμφωνίες οικονομικής, διπλωματικής και στρατιωτικής φύσεως. Το 1967 η ΕΣΣΔ επίσης άμεσα αναγνώρισε την Νότια Υεμένη αμέσως μετά την ανεξαρτησία της από τους Βρετανούς. Το 1969 η Νότια Υεμένη έγινε το πρώτο και μοναδικό αναγνωρισμένο κομμουνιστικό κράτος στη Μέση Ανατολή. Μη αποδεκτό από τους Μουσουλμάνους της περιοχής, η Νότια Υεμένη βασίσθηκε στη σοβιετική βοήθεια και επέτρεψε τους σοβιετικούς να έχουν ναυτικές βάσεις στη χώρα. Μετά την ένωση των δύο χωρών το 1979 σε ένα κράτος, συνέχισαν τη φιλοσοβιετική πολιτική τους παρά τη δυτική βοήθεια, αφού υπέγραψαν σύμφωνο φιλίας και συνεργασίας με την ΕΣΣΔ το 1984.¹⁶⁵

Με τα μόνα κράτη τα οποία η ΕΣΣΔ δεν είχε διπλωματικές σχέσεις στη Μέση Ανατολή ήταν οι μοναρχίες του Περσικού Κόλπου, δηλαδή το Κατάρ, Μπαχρέιν, ΗΑΕ και Σαουδική Αραβία. Ο πρωταρχικός στόχος της Μόσχας στον Περσικό Κόλπο ήταν η εξάλειψη της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή. Η σοβιετική προπαγάνδα ασκούσε κριτική στις συντηρητικές χώρες του Κόλπου για τη στρατιωτική τους συνεργασία με την Ουάσιγκτον. Πάντως η σοβιετική κατοχή του Αφγανιστάν και ο πόλεμος Ιράν – Ιράκ οδήγησαν

¹⁶⁴ Galia Golan, “*The Soviet Union and the PLO*”, The International Institute for Strategic Studies, ADELFI PAPERS, London 1976

¹⁶⁵ “*Yemeni-Russian relations across the history*”, The Nation Press, 2009-03-04 12:42:05, <http://www.thenationpress.net/news.php?lid=2&cat=40&newsi=1&newsid=7390>

τις παραπάνω χώρες να ενισχύσουν τη στρατιωτική τους συνεργασία με τις ΗΠΑ.¹⁶⁶

(4) Επισκόπηση Κυρίων Πολιτικών Δρώμενων στη Μέση Ανατολή της Μπρεζνιεφικής Περιόδου από 1964 μέχρι το 1982

(α) Πόλεμος 6 ημερών 1967

Τον Απρίλιο του 1967, μετά από μεθοριακό επεισόδιο μεταξύ Συρίας και Ισραήλ, οι Ισραηλινοί καταρρίψανε επτά συριακά αεροσκάφη σοβιετικής κατασκευής. Η ΕΣΣΔ υποστήριξε τις συριακές επιθέσεις και κατηγορήσε το Ισραήλ για βίαιες ενέργειες. Η Συρία ανέλαβε ενέργεια πιστεύοντας ότι το Ισραήλ δε θα μπορούσε να τη νικήσει και τα άλλα αραβικά κράτη θα προσέφευγαν σε βοήθεια. Σε βοήθεια προσέφυγε η Αίγυπτος και η Ιορδανία. Με την έναρξη του πολέμου των έξι ημερών στις 5 Ιουν 1967, η Συρία και η Αίγυπτος ζήτησαν επιπλέον στρατιωτική βοήθεια από τη ΕΣΣΔ, η οποία όμως αρνήθηκε γιατί ήθελε ο πόλεμος να τερματισθεί.¹⁶⁷

Καθώς η έκβαση του πολέμου έγερνε με το μέρος των Ισραηλινών, η ΕΣΣΔ, που ποτέ δεν ήθελε πόλεμο στη Μέση Ανατολή, στις 10 Ιουνίου απείλησε με στρατιωτική επέμβαση εάν το Ισραήλ δε σταματήσει την προέλασή του στη Συρία.¹⁶⁸ Είναι η πρώτη φορά που η απειλή στρατιωτικής επέμβασης της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή φαινόταν αποφασιστική, **αλλά όχι μόνο εκδηλώθηκε καθυστερημένα**, αλλά και η πορεία των διαπραγματεύσεων για την κατάπαυση του πυρός εκ μέρους του Ισραήλ καθυστερούσε από τους Σοβιετικούς, οι οποίοι τελικά προσέφυγαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.¹⁶⁹

Το Νοέμβριο του 1967, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ υιοθέτησε την απόφαση 242/67, που καταδίκασε την προσάρτηση εδαφών με τη χρήση βίας, ενώ παράλληλα ζητούσε από το Ισραήλ να αποχωρήσει από τα εδάφη τα οποία είχε καταλάβει. Η συγκεκριμένη απόφαση προέβλεπε την αναγνώριση του Ισραήλ αλλά και το δίκαιο διακανονισμό του Παλαιστινιακού Ζητήματος. Την επικύρωσαν οι αραβικές χώρες εκτός της Συρίας αλλά την απέρριψε το Ισραήλ. **Η ασυνήθιστη ταύτιση απόψεων μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων**, που οδήγησε στη λήψη μιας τέτοιας απόφασης εναντίον του Ισραήλ, προερχόταν από το φόβο της Ουάσιγκτον και του Κρεμλίνου να μην εμπλακούν παρά τη θέλησή τους σε έναν πόλεμο για την υπεράσπιση των ισραηλινών ή των

¹⁶⁶ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, σελ. 50.

¹⁶⁷ Οπ. π. Govrin, Yosef. “Israeli–Soviet Relations, 1953–67: From Confrontation to Disruption” σελ. 3–58, 221–324.

¹⁶⁸ Morozov, Boris, and Yaacov Ro'i. “The Soviet Union and the June 1967 Six Day War” Stanford University Press, 2008. σελ. 2–33.

¹⁶⁹ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, σελ. 17.

αραβικών συμφερόντων. Όπως και οι ΗΠΑ για τους δικούς τους λόγους, έτσι και η Σοβιετική Ένωση επιθυμούσε τη σταθερότητα στην περιοχή, διότι η αποκατάσταση της τάξης και η επαναλειτουργία της διώρυγας, μέσω της οποίας μπορούσαν να μεταφέρουν προμήθειες στο Βόρειο Βιετνάμ, ήταν κάτι που ενδιέφερε άμεσα τους Σοβιετικούς. Εξάλλου, έτσι εξασφαλιζόταν και οι απρόσκοπτες μετακινήσεις του σοβιετικού στολίσκου, που είχε καταστεί σύμβολο προβολής ισχύος του Κρεμλίνου μέχρι τον Ινδικό Ωκεανό.¹⁷⁰

Επειδή ο πόλεμος τερματίστηκε με ήττα των Αράβων, η Σοβιετική Ένωση τους χορήγησε νέο οπλισμό προκειμένου να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με αυτούς. Αλλά για την Μόσχα η ήττα των Αράβων, σήμαινε ότι η θέση της στη Μέση Ανατολή είχε κλονισθεί και ο οπλισμός της και η στρατιωτική της εκπαίδευση έχασαν τη φήμη τους. Παρόλα αυτά ο Νάσερ συμφώνησε να κρατήσουν τις στρατιωτικές τους βάσεις στην Αίγυπτο.¹⁷¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι επειδή η κυβέρνηση Τζόνσον είχε υποστηρίξει το Ισραήλ έναντι των Αράβων στην αρχή του πολέμου, τα περισσότερα αραβικά κράτη που παρήγαν πετρέλαιο κήρυξαν εμπάργκο σε βάρος των δυτικών υποστηρικτών του Ισραήλ. Οι ΗΠΑ όμως ήταν σε θέση να ακυρώσουν τις συνέπειες του εμπάργκο στην παγκόσμια αγορά, αυξάνοντας την εγχώρια πετρελαϊκή παραγωγή τους, με αποτέλεσμα το εμπάργκο να εγκαταλειφθεί έπειτα από τέσσερις μήνες. Όμως μετά το 1970 οι ΗΠΑ έγιναν εισαγωγέας πετρελαίου, με αποτέλεσμα η Μέση Ανατολή να είναι πλέον ζωτικής σημασίας για τα αμερικανικά συμφέροντα και να οδηγήσει την κυβέρνηση Νίξον το 1970-71, εξαιτίας και άλλων σημαντικών παραγόντων στην παγκόσμια αγορά, στην εγκατάλειψη του συστήματος Bretton Woods.¹⁷²

(β) Πόλεμος Φθοράς (War of Attrition) 1970

Η Αίγυπτος το 1970 άρχισε τον επανομαζόμενο Πόλεμο Φθοράς εναντίον του Ισραήλ κατά μήκος της διώρυγας του Σουέζ. Το Ισραήλ αντέδρασε με αεροπορικές επιδρομές βαθιά μέσα στην Αίγυπτο και η Σοβιετική Ένωση απάντησε με την εγκατάσταση ενός προηγμένου συστήματος αεράμυνας στην Αίγυπτο, επανδρωμένου με περίπου 15.000 Σοβιετικούς στρατιωτικούς.¹⁷³ Στους εξάμηνους αεροπορικούς βομβαρδισμούς και αερομαχίες μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ, η Σοβιετική Ένωση απείλησε ότι θα συμμετάσχει με αεροπορικές επιδρομές. Τελικά πραγματοποίησε δύο αεροπορικές επιδρομές και αερομαχίες με ισραηλινά αεροσκάφη το Ιούλιο του 1970, **πάλι καθυστερημένα α-**

¹⁷⁰ Οπ. π. Calvocoressi Peter, “*Διεθνής Πολιτική 1945-2000*”, σελ. 586.

¹⁷¹ Οπ. π. Govrin, Yosef, “*Israeli-Soviet Relations, 1953-67: From Confrontation to Disruption*” σελ. 3-58, 221-324.

¹⁷² Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «*Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002*», σελ. 273-274.

¹⁷³ Kissinger Henry, “*ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ*”, σελ. 822.

φού είχε ήδη επιτευχθεί συμφωνία για κατάπαυση του πυρός με παρέμβαση των ΗΠΑ.¹⁷⁴

(γ) Πόλεμος Γιομ Κιπούρ 1973

Ο πόλεμος του Γιομ Κιπούρ ξεκίνησε με την αιφνιδιαστική επίθεση της Αιγύπτου και της Συρίας κατά του Ισραήλ στις αρχές Οκτωβρίου 1973. Παρά τις αρχικές επιτυχίες της αιγυπτοσυριακής επίθεσης, συνεπικουρούμενη με υλική βοήθεια από την ΕΣΣΔ, το Ισραήλ κατόρθωσε με την υλική υποστήριξη των ΗΠΑ, να πραγματοποιήσει ισχυρή αντεπίθεση που οδήγησε τις ισραηλινές δυνάμεις στη δυτική πλευρά της διώρυγας του Σουέζ, από όπου απειλούσαν να περικυκλώσουν το Τρίτο Αιγυπτιακό Σώμα Στρατού που βρισκόταν στην ανατολική πλευρά της διώρυγας, το οποίο αν συνέβαινε, ο πόλεμος θα κατέληγε σε νέα ταπεινωτική ήττα της Αιγύπτου όπως στο 1967. Οι δύο υπερδυνάμεις ευρισκόμενες σε συχνή επαφή λόγω της *détente*, συμφώνησαν σε ένα σχέδιο ανακωχής που θα διέσωζε το Τρίτο Αιγυπτιακό Σώμα Στρατού. Το Ισραήλ δυσφόρησε έντονα για τη συμφωνία που έγινε ερήμην του και του στερούσε τη μεγάλη νίκη στην ύστατη στιγμή, και παραβιάζοντας την ανακωχή οι ισραηλινές δυνάμεις ολοκλήρωσαν την περικύκλωση του Τρίτου Σώματος Στρατού. Ο Σαντάτ αντέδρασε ζητώντας από τις δύο υπερδυνάμεις να στείλουν δυνάμεις για την επιτήρηση της ανακωχής. Η Σοβιετική Ένωση απάντησε θετικά και διεμήνυσε στις ΗΠΑ ότι, αν δεν ενδιαφερόταν να συμπράξουν, θα έστελνε σοβιετικά στρατεύματα μονομερώς.¹⁷⁵ Για άλλη μία φορά όμως η **απειλή σοβιετικής στρατιωτικής επέμβασης ήρθε καθυστερημένα ενώ είχε κριθεί το αποτέλεσμα του πολέμου.**¹⁷⁶

Η αντίδραση της κυβέρνησης Νίξον στην απειλή της Μόσχας έδειξε υπερβολική αποφασιστικότητα, θέτοντας τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις παγκοσμίως σε υψηλό βαθμό επιφυλακής και τελικά η Σοβιετική Ένωση δέχθηκε την ανάπτυξη κυανόκρανων για την επιτήρηση της ανακωχής και η αμερικανική διπλωματία εξασφάλισε τη μη αιχμαλώτιση του αιγυπτιακού Σώματος Στρατού. Η πολιτική της κυβέρνησης Νίξον έδειξε στο Σαντάτ, ότι ο μόνος τρόπος να αποσπάσει παραχωρήσεις από το Ισραήλ ήταν μέσω των ΗΠΑ, με αποτέλεσμα να ολοκληρωθεί η απομάκρυνση της Αιγύπτου από τη σοβιετική επιρροή¹⁷⁷ και να δρομολογηθεί η διαδικασία που οδήγησε στη συνθήκη ειρήνης μεταξύ της Αιγύπτου και του Ισραήλ το 1978.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Οπ. π. Fukuyama Francis, “*The Soviet Union and the Iraq Since 1968*”, σελ.11.

¹⁷⁵ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «*Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002*», σελ. 275-276.

¹⁷⁶ Οπ. π. Fukuyama Francis, “*The Soviet Union and the Iraq Since 1968*”, σελ.18

¹⁷⁷ Σημ., σπουδαστή: Ο Σαντάτ είχε κάνει το πρώτο βήμα το 1972 όταν απέλασε του σοβιετικούς συμβούλους από την Αίγυπτο.

¹⁷⁸ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «*Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002*», σελ. 275-276.

ε. Η Περίοδος της Στασιμότητας (1982-1985) - Γκορμπατσωφική Περίοδος (1985 – 1991)

(1) Η Περίοδος της Στασιμότητας (1982-1985)

Ο θάνατος του Μπρέζνιεφ σηματοδοτεί την περίοδο της στασιμότητας, η οποία θα ακολουθηθεί από ένα μεταβατικό μεσοδιάστημα ακαμψίας, 1982 -1985, με την άνοδο και σύντομη παραμονή των Αντρόπωφ και Τσερνιένκο στην εξουσία και λήγει με την άνοδο του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, η οποία σημαδεύεται από έξαρση του Ψυχρού Πολέμου.

Το καλοκαίρι του 1982, η ΕΣΣΔ είναι ουσιαστικά απύσασα από την περιοχή της Μέσης Ανατολής, όπου σημειώνεται ένα εξαιρετικά μεγάλης σημασίας γεγονός: η εισβολή του Ισραήλ στο νότιο Λίβανο και η εκδίωξη του κυρίου όγκου των Παλαιστινίων μαχητών από φιλοσυριακές δυνάμεις. Ωστόσο ένα χρόνο πριν, η ΕΣΣΔ έστρεψε το ενδιαφέρον της στην ΟΑΠ και αρχίζει να εκτιμά το Παλαιστινιακό διαφορετικά από το παρελθόν: το πρόβλημα αυτό δεν αποτελούσε πλέον παρακλάδι της αραβο – ισραηλινής διένεξης, αλλά κεντρικό πρόβλημα της Μέσης Ανατολής. Κατά τη διάρκεια του 26ου Συνεδρίου του ΚΚΣΕ (23.2.1982), αναφέρεται για πρώτη φορά η ανάγκη να συμμετάσχει η ΕΣΣΔ στην προσπάθεια εξεύρεσης ειρηνικής λύσης για το Παλαιστινιακό, μέσω της σύγκλησης διεθνούς συνδιάσκεψης, στην οποία θα συμμετέχει και η ΟΑΠ.¹⁷⁹

(2) Πολιτική Γκορμπατσώφ (1985 – 1991)

Η Γκορμπατσωφική περίοδος χαρακτηρίζεται από αδιανόητες αλλαγές, εικάζοντας ότι η σοβιετική πολιτική είχε φτάσει σε αδιέξοδο. Κανείς όμως δεν μπορούσε να προβλέψει – σε άλλο επίπεδο εκτός από το φιλοσοφικό – ότι οι αλλαγές θα ήταν τόσο ραγδαίες και ριζικές.¹⁸⁰ Ο Γκορμπατσώφ ήταν ο πρώτος Σοβιετικός ηγέτης που αποκήρυξε ολότελα τον ταξικό αγώνα και διακήρυξε τη συνύπαρξη μεταξύ του κομμουνιστικού και καπιταλιστικού κόσμου ως αυτοσκοπό.¹⁸¹

Απαραίτητη προϋπόθεση για αυτό αποτελούσε η μεγάλη στροφή στην εσωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ, δηλαδή η «νέα σκέψη», η οποία έλαβε τη μορφή της «γκλάσνοστ» και το περιεχόμενο της «περεστρόικα» καθώς και η παραδοχή της αποϊδεολογικοποίησης της εξωτερικής της πολιτικής. Μια τέτοια παραδοχή για επαναπροσδιορισμό της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής ιδιαί-

¹⁷⁹ Οπ. π. Κεφαλά Βιβή: “Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή”, στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., “Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση”, σελ. 188.

¹⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 188.

¹⁸¹ Οπ. π. Kissinger Henry, «ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ», σελ. 878.

τερα στη Μέση Ανατολή κρίθηκε απαραίτητη καθώς οι σύμμαχοί της λιγόστεψαν επικίνδυνα και τα ερείσματά της – όσα της έχουν απομείνει – έτριζαν.

Η στροφή της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή δεν οφείλεται μόνο στους γενικότερους παράγοντες που αναφέρθηκαν, αλλά και στις συνεχείς αποτυχίες που χαρακτηρίζουν το ίδιο το μοντέλο του υπαρκτού σοσιαλισμού, καθώς και στην αποτυχία της πολιτικής της συνολικά. Η ΕΣΣΔ, ακόμα και αν το ήθελε δε θα μπορούσε από το 1985 και μετά, να συνεχίσει να παίζει τον ίδιο ρόλο που έπαιζε και πριν στη Μέση Ανατολή. Η πολιτική της ανιδιοτελούς υπερδύναμης, η οποία προσφέρει αφιλοκερδώς τη βοήθειά της στις μικρές χώρες είχε αμαυρωθεί και ακυρωθεί. Στο πολιτικό της σκέλος, η πολιτική αυτή είχε αποτύχει, στο ιδεολογικό δεν έγινε ούτε πιστευτή ούτε αποδοτική, ενώ στο οικονομικό απέβη καταστροφική, προσθέτοντας στη σοβιετική οικονομία ακόμα περισσότερα προβλήματα απ' όσα είχε.

Έτσι η ΕΣΣΔ επιλέγει έναν διαφορετικό τρόπο δράσης, ο οποίος δεν αποβλέπει πλέον στην ανατροπή της ισορροπίας των δυνάμεων με την ενίσχυση και τη συντήρηση των συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή. Παύει δηλαδή να βρίσκεται σε «εμπόλεμη κατάσταση με τις ΗΠΑ δια της παρεμβολής τρίτων» στην περιφέρεια. Αντίθετα, συναινεί στην από κοινού με τις ΗΠΑ προσπάθεια διευθέτησης όσων περιφερειακών συγκρούσεων είναι δυνατόν να διευθετηθούν, με γνώμονα όμως τη διαφύλαξη των ζωτικών της συμφερόντων στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Το βάρος της εξωτερικής πολιτικής, μετατίθεται από τον ιδεολογικό – στρατιωτικό παράγοντα στον πολιτικό – διπλωματικό: αναβάθμιση του ρόλου του ΟΗΕ, αναγνώριση του κράτους του Ισραήλ, με παράλληλη εμμονή στη σύγκληση συνδιάσκεψης για την επίλυση του Παλαιστινιακού με τη συμμετοχή της ΟΑΠ.

Αν μέχρι το 1985 σκοπός της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής είναι να σπάσει την ανάσχεση, να δημιουργήσει τριβές και να προκαλέσει στην Ουάσιγκτον απώλειες συμμάχων, τους οποίους έλπιζε να προσεταιριστεί ώστε να υπάρξει ανατροπή της ισορροπίας (δια της διαταραχής) υπέρ της, από το 1987 και μετά ο στόχος της φαίνεται να είναι η διατήρηση της θέσης της ως υπερδύναμη σε πολιτικό επίπεδο, το να κάνει σεβαστά τα συμφέροντά της και να δραματίσει έναν ενεργό πολιτικό ρόλο, ο οποίος θα εξυπηρετεί τις γεωπολιτικές της αναγκαιότητες, χωρίς αυτό να σημαίνει πλέον ανατροπή των ισορροπιών ή αποκλειστική διεκδίκηση στρατιωτικο – πολιτικών και οικονομικών ωφελημάτων.

Αυτή η αλλαγή αντίληψης των διεθνών σχέσεων της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής γίνεται ευνοϊκά δεκτή από τις ΗΠΑ, όχι μόνο γιατί συμβάλλει αποφασιστικά στη σταθερότητα – δηλαδή παγίωση του status quo και συνεπώς της ηγεμονικής θέσης των ΗΠΑ – αλλά και γιατί δείχνει να οδηγεί στην αποϊδεολογικοποίηση της ΕΣΣΔ και συνεπώς στην άρση ενός σοβαρού, αποσταθεροποιητικού παράγοντα στις σχέσεις Ανατολής – Δύσης.

Με τη στροφή αυτή δεν αναγκάζει μόνο τους πρώην αντιπάλους της να τη βοηθήσουν, ούτε αλλάζει απλώς προφίλ στη διεθνή σκηνή, αντεπιτίθεται και επιτυγχάνει το καλύτερο δυνατό κάτω από συγκεκριμένες συνθή-

κες: απαλλάσσεται από άχρηστα και δυσβάσταχτα βάρη, «επανομιμοποιείται» στη διεθνή κοινότητα, παραμένοντας το αντίπαλο δέος των ΗΠΑ σε στρατιωτικό επίπεδο και προκαλεί τους αντιπάλους – ανταγωνιστές της με τα ίδια τους τα όπλα: ανθρώπινα δικαιώματα, κοινωνικά δικαιώματα και δημοκρατία. Έτσι στην πραγματικότητα, δε χάνει κατά μία έννοια τουλάχιστο το καθεστώς της μεγάλης δύναμης, αλλάζοντας ταυτόχρονα πρόσωπο και απαλλασσόμενη από γόρδιους δεσμούς του παρελθόντος.

Η ΕΣΣΔ υπό την ηγεσία του Γκορμπατσώφ επιζητούσε να γίνει «ένα κράτος όπως όλα τα άλλα». Η χρεωκοπία του σοβιετικού μοντέλου, η αποσάθρωση της εικόνας της ΕΣΣΔ σε ολόκληρο τον Τρίτο Κόσμο (συμπεριλαμβανομένης και της Μέσης Ανατολής) όλα αυτά τα χρόνια, επέβαλαν μια αποϊδεολογικοποιημένη πολιτική.¹⁸²

Οι ραγδαίες και δραματικές εξελίξεις του Αυγούστου του 1991 και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, έκλεισαν αυτό τον κύκλο της «νέας σκέψης» στην εξωτερική πολιτική. Το διπολικό σύστημα κατέρρευσε, οι ΗΠΑ κέρδισαν τον ψυχρό πόλεμο και η ΕΣΣΔ, λόγω των εκρηκτικών εσωτερικών της προβλημάτων, εκπίπτει του status της υπερδύναμης.

(3) Πολιτικές Ρείγκαν 1980-1989 – Μπους 1989-1991

Στην εξωτερική πολιτική η «συντηρητική επανάσταση» του Ρείγκαν, συνδύασε την έξαρση του αμερικανικού εθνικισμού ως συνέπεια μεταξύ άλλων της ομηρίας των 52 Αμερικανών διπλωματών στην πρεσβεία της Τεχεράνης, με την αναβίωση της αντικομμουνιστικής ιδεολογικής σταυροφορίας ως συνέπεια μεταξύ άλλων του φιλοσοβιετικού καθεστώτος στην Υεμένη και της Σοβιετικής εισβολής στο Αφγανιστάν το 1979.

Ο Ρείγκαν ερμήνευσε σωστά τις πληροφορίες για την αποσάθρωση της σοβιετικής οικονομίας και διέβλεψε την κατάρρευση της λόγω οικονομικής εξαθλίωσης. Κεντρικό στοιχείο της πολιτικής του, ήταν η μεγάλη αύξηση των αμυντικών δαπανών με σκοπό τη χρεωκοπία της ΕΣΣΔ μέσω δυσβάστακτης κούρσας εξοπλισμών.

Στον Τρίτο Κόσμο επέστρεψε στην πολιτική της πυγμής και της πολιτικής ισχύος, με την μερικώς επιτυχή εμπλοκή στο Λίβανο το 1983, με το σκάνδαλο Ιράν – Κόντρας το 1986, αλλά και με την δυναμική του ναυτική παρουσία το 1987 στον Περσικό Κόλπο για την ελεύθερη ναυσιπλοΐα των πετρελαιοφόρων τα οποία αντιμετώπιζαν πρόβλημα στο τέλος του πολέμου Ιράν – Ιράκ.¹⁸³

Ο Τζόρτζ Μπους που διαδέχθηκε τον Ρείγκαν το 1989, χειρίστηκε με μεγάλη δεξιοτεχνία τη ραγδαία μετεξέλιξη του διεθνούς συστήματος κατά την κρίσιμη τριετία 1989-91.

¹⁸² Οπ. π. Κεφαλά Βιβή: “Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή”, στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., “Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση”, σελ. 152

¹⁸³ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 349-362.

Ειδικότερα στην κρίση του Περσικού Κόλπου το 1990, η πρώτη κίνηση του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Τζιμ Μπικερ, ήταν να επισκεφθεί τη Μόσχα και να εξασφαλίσει την πολιτική σύμπραξη της Σοβιετικής Ένωσης, που παλαιότερα υπήρξε υποστηρικτής του Ιράκ.¹⁸⁴

(4) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής από 1982 μέχρι το 1991

(α) Σχέσεις με Αίγυπτο

Οι σχέσεις της Αιγύπτου με την ΕΣΣΔ, επανεγκαθιδρύθηκαν υπό τον πρόεδρο Χόσι Μουμπάρακ το 1984, ενώ τον Φεβρουάριο του 1989, ο Σοβιετικός Υπουργός Εξωτερικών Έντουαρντ Σεβαρντνάζε επισκέφθηκε την Αίγυπτο με σκοπό την αναθέρμανση των σχέσεων των δύο κρατών.¹⁸⁵

(β) Σχέσεις με Συρία

Τη δεκαετία το 80' η Συρία προσπάθησε να εμπλέξει την ΕΣΣΔ στη διαμάχη της με το Ισραήλ για το Παλαιστινιακό. Ο ΥΠΑΜ της Συρίας Τias, το 1984 επικαλούμενος μυστικό πρωτόκολλο μεταξύ των δύο χωρών που προέβλεπε την επέμβαση σοβιετικών δυνάμεων στη Συρία σε περίπτωση Ισραηλινής εισβολής, προειδοποίησε, χωρίς την έγκριση των σοβιετικών, ότι δύο σοβιετικές αερομεταφερόμενες Μεραρχίες με ετοιμότητα δύο ωρών, θα επέμβουν σε περίπτωση ισραηλινής εισβολής. Επίσης δήλωσε ότι η ΕΣΣΔ θα χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα για να προστατεύσει τη Συρία.

Η παραπάνω δήλωση δείχνει ότι παρά τις στενές συρο-σοβιετικές σχέσεις, η Συρία δεν ήταν δορυφόρος της ΕΣΣΔ εκείνη την περίοδο. Η Μόσχα δεν κατάφερε εκτός από τις διευκολύνσεις στα συριακά λιμάνια να ασκήσει σημαντική επίδραση στην εσωτερική και περιφερειακή πολιτική της Συρίας, καθώς ο γενικός προσανατολισμός των Σύριων ηγετών ήταν προς τη Δύση, κυρίως λόγω της απέχθειάς τους προς τον κομμουνισμό. Η Μόσχα δεν κατάφερε να αποτρέψει την καταπίεση του Συριακού Κομμουνιστικού Κόμματος. Άλλα παραδείγματα ανεξάρτητης πολιτικής που προκαλούσαν πονοκέφαλο στη Μόσχα, ήταν η απόρριψη του σοβιετικού αιτήματος το 1983 για την ναυτική βάση της Ταρτούς και η διαφοροποίησή της σχετικά με το Παλαιστινιακό ζήτημα.

Ειδικά η διαφωνία των δύο χωρών στο Παλαιστινιακό ζήτημα, οδήγησε τις σχέσεις τους σε κρίση, με αποκορύφωμα το 1987 όταν ο Άσσαντ έδιωξε από τη χώρα του τους Σοβιετικούς συμβούλους.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002», σελ. 370.

¹⁸⁵ «History of Russian-Egyptian Relations», [EMBASSY OF THE RUSSIAN FEDERATION TO EGYPT](http://www.egypt.mid.ru/eng/hist/Index.html) <http://www.egypt.mid.ru/eng/hist/Index.html>, accessed in 02 Oct 2016.

¹⁸⁶ Οπ. π. Collelo Thomas ed. «Syria: A Country Study» Washington GPO for the Library of Congress, 1987.

(γ) Σχέσεις με Τουρκία

Η σταθερή σχέση συνεχίστηκε γενικά στο πεδίο της πιο παραγωγικής συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών, που ήταν η οικονομική συνεργασία. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την περίοδο 1986-1990, το αμοιβαίο εμπόριο μεταξύ τους ανέβηκε στα 6 δις δολάρια. Οι οικονομικές συνεργασίες αφορούσαν κυρίως στον τομέα της ενέργειας και των κατασκευών.¹⁸⁷

(5) Επισκόπηση Κυρίων Πολιτικών Δρώμενων στη Μέση Ανατολή από 1980 μέχρι το 1991

(α) Πόλεμος Ιράν – Ιράκ (1980-1988)

Η ΕΣΣΔ στον πόλεμο Ιράν – Ιράκ προσπάθησε να διατηρήσει τις ισορροπίες στις σχέσεις της με τις δύο χώρες. Οι σχέσεις της με το Ιράκ πέρασαν περίοδο έντασης στο τέλος του 1980, όταν η ΕΣΣΔ διέκοψε την παροχή όπλων στο Ιράκ (αλλά και στο Ιράν) προκειμένου να επιβάλει κατάπαυση πυρός στον μεταξύ τους πόλεμο, πράγμα το οποίο εξόργισε τον Σαντάμ, ο οποίος είχε ήδη πληρώσει για να προμηθευτεί τον σοβιετικό οπλισμό. Αν και η Μόσχα αποκατέστησε την παροχή όπλων στο Ιράκ το 1982, μετά την εισβολή του Ιράν στο Ιράκ, οι σχέσεις τους παρέμειναν σε κρίσιμη κατάσταση, με αποκορύφωμα την απογοήτευση του Σαντάμ το 1987, όταν δήλωσε ότι η ΕΣΣΔ δεν άσκησε επαρκή πίεση στο Ιράν προκειμένου να συμφωνήσει σε κατάπαυση του πυρός υπό την αιγίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας.¹⁸⁸

Όσο αφορά το Ιράν, η ΕΣΣΔ ελπίζοντας να αποκτήσει νέο σύμμαχο στη Μέση Ανατολή το Ιράν, διέκοψε όπως προαναφέρθηκε τη διακίνηση οπλισμού στο Ιράκ και στο Ιράν με την ελπίδα να επιβληθεί κατάπαυση πυρός. Ο Χομεϊνί παρόλο που ήταν αντι – Αμερικανός, δηλώνοντας δημοσίως ότι οι ΗΠΑ ήταν «ο μεγάλος σατανάς» και κρατώντας ομήρους Αμερικάνους διπλωμάτες στην πρεσβεία, επίσης ήταν εναντίον της ΕΣΣΔ, αναφέροντας ότι ο κομμουνισμός είναι απειλή για το Ισλάμ. Προσπάθειες των σοβιετικών για συμμαχία με τον Χομεϊνί απέτυχαν, όταν ξεκάθαρα δήλωσε υποστήριξη στους Αφγανούς Μουτζαχεντίν κατά τη διάρκεια του Σοβιετικο – Αφγανικού πολέμου, ενώ αρνήθηκε τη λήψη μέτρων σε Αφγανούς διαδηλωτές, οι οποίοι συνεχώς επιτίθεντο στην πρεσβεία της ΕΣΣΔ στην Τεχεράνη. Μετά το 1982 όταν φάνηκε ότι το Ιράν πήρε το πάνω χέρι στον πόλεμο με το Ιράκ, οι σοβιετικοί ξανάρχισαν να εξοπλίζουν το Ιράκ, με αποτέλεσμα οι σχέσεις τους με το Ιράν να είναι τεταμένες μέχρι το 1988.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, σελ. 65.

¹⁸⁸ Οπ. π. Metz Helen Chapin, ed. “Iraq: A Country Study” Washington: GPO for the Library of Congress, 1988.

¹⁸⁹ Yodfat Aryeh, “The Soviet Union and the Revolutionary Iran” Routledge Library Editions, Iran 1984

(β) Πόλεμος Κόλπου 1990-1991

Μελετώντας κανείς τη στάση της ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια της κρίσης και του πολέμου του Κόλπου, θα μπορούσε να δει μια πρακτική εφαρμογή της στροφής της πολιτικής Γκορμπατσώφ στην οποία αναφερθήκαμε, καθώς οι διπλωματικές ενέργειες του Γκορμπατσώφ και οι δηλώσεις του, είχαν έναν κύριο άξονα, ο οποίος περιστρεφόταν γύρω από τη διεθνή νομιμότητα, τις διατάξεις του χάρτη του ΟΗΕ, την πρόκριση της διπλωματικής δραστηριότητας αντί της άμεσης στρατιωτικής δράσης, τα σχέδια ειρήνης κλπ. Η πολιτική αυτή αν και δεν εξυπηρετούσε τις αμερικάνικες επιλογές, δεν υπήρξε άκαμπτη ώστε να διαταράξει την επικοινωνία με τον Πρόεδρο Μπους καθώς κύριος άξονας του σοβιετικού ηγέτη ήταν η διατήρηση καλών σχέσεων με τη Δύση, αλλά και η διατήρηση όσο το δυνατόν αρμονικότερων σχέσεων με το Ιράκ (π.χ. παραμονή στη Βαγδάτη των σοβιετικών στρατιωτικών συμβούλων παρά τις δυτικές πιέσεις για απόσυρση). Η συναίνεση της Σοβιετικής Ένωσης στη στρατιωτική επιχείρηση αποτελούσε αναγκαίο στοιχείο για την επιτυχία της, ενώ είναι σαφές ότι εάν δεν είχαν επέλθει οι μεταβολές που επήλθαν στο Διεθνές Σύστημα λόγω της αλλαγής της σοβιετικής πολιτικής, ο πόλεμος εναντίον του Ιράκ θα είχε πάρει την κλασσική του μορφή, δηλαδή ενός περιφερειακού πολέμου, με τοπικούς δρώντες ως πρωταγωνιστές και τις δύο υπερδυνάμεις στους κλασσικούς τους ρόλους.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Οπ. π. Κεφαλά Βιβή: “*Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή*”, στο Γιαλουρίδης Χ.-Γσαρδανίδης Χ., “*Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση*” σελ. 192-193.

8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»: Η Κληρονομιά της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή

Συγκρίνοντας την Σοβιετική και Αμερικανική εμπλοκή στα δρώμενα της Μέσης Ανατολής, ιστορικά είναι εύκολο να καταλάβει κάποιος γιατί οι Σοβιετικοί συχνά έβλεπαν τους Αμερικάνους ως αρχάριους. Οι ΗΠΑ αναμειγνύονταν άμεσα στη Μέση Ανατολή για σχεδόν τον τελευταίο μισό αιώνα, ενώ οι Ρώσοι και η ΕΣΣΔ συνεχώς για μία χιλιετία σχεδόν. Η πρώτη Ρωσική εμπλοκή στην περιοχή ήταν το 860 μ.Χ., όταν οι Ρώσοι προσπάθησαν να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη. Από το 1679 έως το 1914 Ρώσοι και Οθωμανοί συγκρούστηκαν σε 11 πολέμους, ενώ την ίδια περίοδο συγκρούστηκαν με το Ιράκ σε 3 πολέμους.

Η ΕΣΣΔ υπό την ηγεσία του Λένιν και του Στάλιν προσπάθησε να ασκήσει επιρροή κυρίως στα κράτη που συνορεύουν με την ΕΣΣΔ.¹⁹¹

Το 1955, μόλις δύο μήνες μετά τη Συνάντηση Κορυφής στη Γενεύη, η Σοβιετική Ένωση πούλησε μια μεγάλη παρτίδα όπλων στην Αίγυπτο, ανταλλάσσοντάς τα με μπαμπάκι μέσω Τσεχοσλοβακίας, μια πολύ προσεγμένη τολμηρή κίνηση επέκτασης της σοβιετικής επιρροής στη Μέση Ανατολή. Στην πραγματικότητα, ο Χρουστσώφ πέρασε με ένα «άλμα» την *cordon sanitaire* που είχαν κατασκευάσει οι ΗΠΑ γύρω από τη Σοβιετική Ένωση, βάζοντας την Ουάσιγκτον αντιμέτωπη με το καθήκον να αντιμάχεται του Σοβιετικούς, σε περιοχές που μέχρι τότε θεωρούνταν ότι ανήκαν στη δυτική σφαίρα επιρροής.¹⁹²

Οι Σοβιετικοί υπομονετικά αύξησαν την επιρροή τους στα αραβικά κράτη από το 1955 έως το 1967. Είχαν αναπτύξει ισχυρές σχέσεις με την Αίγυπτο του Νάσερ – το πιο σπουδαίο αραβικό κράτος –, με τη Συρία και το Ιράκ. Επίσης οι σχέσεις τους με τα μη αραβικά κράτη του north tier, το Ιράν και την Τουρκία βελτιώνονταν σταθερά καθώς αποτελούν σημαντικούς γεωστρατηγικούς άξονες στην Ευρασία. Με τον καιρό όμως η Σοβιετική Ένωση γνώρισε πικρές απογοητεύσεις εξαιτίας της συμπεριφοράς των συμμάχων της στη Μέση Ανατολή. Στα πρώτα στάδια της σοβιετικής διείσδυσης στη Μέση Ανατολή, όλα ήταν καθαρό κέρδος. Με ένα αμελητέο κόστος για τη Μόσχα, η Δύση από τη μία στιγμή στην άλλη βρέθηκε σε αμυντική θέση, καθώς η Σοβιετικοί εδραίωναν την παρουσία τους σε περιοχές που ως τότε υπάγονταν στη δυτική σφαίρα επιρροής. Όσο περνούσε ο καιρός, ωστόσο, οι μεσανατολίτες «πελάτες» της Σοβιετικής Ένωσης, άρχισαν να εμπλέκουν τη Μόσχα σε κινδύνους εντελώς δυσανάλογους με οποιαδήποτε πιθανά σοβιετικά κέρδη, κυρίως με τις αραβο-ισραηλινές διαμάχες. Κάθε φορά που η Σοβιετική Ένωση επιχειρούσε να συσχετίσει του κινδύνους αυτούς με το εθνικό της συμφέρον, προκαλούσε τη δυσαρέσκεια, αν όχι την περιφρόνηση, της καινούριας πελατείας της. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα στη δυτική διπλωματία να τονίσει την ανικανότητα των Σοβιετικών, σε ότι αφορούσε στην εκπλήρωση των σκοπών των

¹⁹¹ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf, σελ. 79

¹⁹² Οπ. π. Kissinger Henry, «ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ», σελ. 582.

πελατών τους – κάτι που ολοκληρώθηκε το 1972, όταν άρχισε να γυρίζει την πλάτη του ο Σαντάτ στη Μόσχα.¹⁹³

Η ΕΣΣΔ απείλησε να επέμβει σε συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή σε πέντε περιπτώσεις: κατά τη διάρκεια της κρίσης του Σουέζ, στην κρίση Συρία – Τουρκίας το 1957, στο Αραβοισραηλινό πόλεμο του 1967, στον πόλεμο φθοράς (War of Attrition) το 1970 και στον πόλεμο του Γιομ Κιπούρ το 1973.

Το μοτίβο αντίδρασής και στις πέντε περιπτώσεις ήταν το ίδιο από σοβιετικής πλευράς. Σε όλες τις περιπτώσεις η Σοβιετική πλευρά εκδήλωσε τις απειλές επέμβασης, αφού η κρίση πέρασε το σημείο κορύφωσής της, αφού η λύση της σύγκρουσης ήταν πλέον ορατή και συνεπώς ήταν ξεκάθαρο ότι η απειλή επέμβασης δεν θα εκτελούνταν. Ο λόγος καθυστέρησής της αντίδρασής της ΕΣΣΔ, ήταν η έγκαιρη αντίδραση των ΗΠΑ και η πιθανότητα να οδηγηθούν οι δύο υπερδυνάμεις σε σύγκρουση. Επιπλέον οι απειλές της ΕΣΣΔ ήταν ασαφείς, αφού έδιναν την πρόθεση να επέμβουν αλλά απέφευγαν να δεσμευθούν στην πράξη.¹⁹⁴

Όπως πίστευε χαρακτηριστικά ο Νίξον, «Η Σοβιετική Ένωση είχε την ικανότητα να ανεβάζει το επίπεδο της έντασης, αλλά όχι και τα μέσα για να ολοκληρώσει μια κρίση ή για να προωθεί διπλωματικά τα αιτήματα των φίλων της. Μπορούσε να απειλεί με επεμβάσεις, αλλά η ιστορία είχε αποδείξει την τάση των Σοβιετικών να υποχωρούν μόλις έτριζε και η Αμερική τα δόντια της».¹⁹⁵

Αυτή η στάση είχε ως σοβαρό αποτέλεσμα η Αίγυπτος να αποσχιστεί από τη σοβιετική σφαίρα επιρροής και να μεταπηδήσει στην αμερικανική, αρχίζοντας ουσιαστικά η παρακμή της Σοβιετικής επιρροής στη Μέση Ανατολή. Έτσι στη δεκαετία του 1980, οι Σοβιετικοί δεν έκαναν σημαντική πρόοδο εκμεταλλεόμενοι τα κέρδη τους στις σχέσεις που απέκτησαν τις προηγούμενες δεκαετίες. Δεν μπόρεσαν στο Ιράν να αντικαταστήσουν την επιρροή των ΗΠΑ. Η αύξηση παρουσίας στη Συρία και στη Νότια Υεμένη δεν εξισορρόπησε την απώλεια επιρροής στην Αίγυπτο.¹⁹⁶

Η παρακμή ολοκληρώθηκε με την εξωτερική πολιτική του Γκορμπατσώφ, ο οποίος μετέβαλε την παραδοσιακή αντίληψη της αύξησης της διπλωματικής επιρροής βάσει της στρατιωτικής ισχύς, με την αρχή της «νέας σκέψης» ότι η διπλωματική επιρροή όφειλε να συναρτάται με την ικανοποιητική και εύρυθμη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτικού συστήματος και την μετεξέλιξη της οικονομίας σε φιλελεύθερες κατευθύνσεις.¹⁹⁷

¹⁹³ Οπ. π. Kissinger Henry, «ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ», σελ. 588

¹⁹⁴ Fukuyama Francis, “Soviet Threats to Intervene in the Middle East 1956-1973”, Ford Foundation, June 1980, βλ. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2005/N1577.pdf>, accessed in 14 Oct 2016.

¹⁹⁵ Οπ. π. Kissinger Henry, «ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ», σελ. 821.

¹⁹⁶ Οπ. π. “Soviet policy toward Middle East” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf

¹⁹⁷ Οπ. π. Κεφαλά Βιβή: “Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή”, στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., “Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση” σελ. 152.

Ακόμα όμως και μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η Ρωσία παρέμεινε η μεγαλύτερη χώρα από πλευράς έκτασης, εκτεινόμενη σε δύο ηπείρους – Ευρώπη και Ασία. Περισσότερος από το 1/3 του παγκόσμιου ορυκτού πλούτου βρίσκεται κάτω από το έδαφος της Ρωσίας. Επιπλέον η Ρωσία κληρονόμησε το Σοβιετικό πυρηνικό οπλοστάσιο παραμένοντας μέχρι σήμερα το μόνο έθνος στον κόσμο που μπορεί να συγκριθεί με το πυρηνικό οπλοστάσιο των ΗΠΑ.¹⁹⁸

Μία χρήσιμη σύνδεση των όσων αναφέρθηκαν, με την ανάλυση των πολιτικών της Ρωσίας μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου που θα παραθέσουμε στα επόμενα Κεφάλαια της εργασίας, είναι η σύμφωνα με τον Huntington (1999), κρίση ταυτότητας του ιδεολογικού παρελθόντος της Ρωσίας σε σχέση με την κρίση ταυτότητας που ακολούθησε μετά την πτώση της ΕΣΣΔ.

Σύμφωνα με τον Huntington ο Μεγάλος Πέτρος έβαλε πρώτος σκοπό να εκσυγχρονίσει και συγχρόνως να εξευρωπαϊάσει το λαό του.

Ακολουθώντας το μοντέλο του Πέτρου, ο Λένιν, ο Στάλιν και σε μικρότερο βαθμό η Αικατερίνη Β΄ και ο Αλέξανδρος Β΄, προσπάθησαν επίσης με διάφορους τρόπους να εκσυγχρονίσουν και να εξευρωπαϊάσουν τη Ρωσία και ταυτόχρονα να ενισχύσουν την απολυταρχική εξουσία.

Το δίδαγμα της ρωσικής ιστορίας έγκειται, στο ότι προϋπόθεση για την κοινωνική και οικονομική μεταρρύθμιση είναι ο συγκεντρωτισμός της εξουσίας. Στα τέλη της δεκαετίας 1980, οι συνεργάτες του Γκορμπατσώφ μετάνιωσαν που δεν είχαν καταφέρει να εκτιμήσουν αυτό το γεγονός, υποτιμώντας τα εμπόδια που είχε ορθώσει η γκλάσνοστ στην οικονομική φιλελευθεροποίηση.

Στη μεταγενέστερη ρωσική ιστορία, ο Πέτρος έγινε ο ήρωας των ευρωπαϊστών και σατανάς για τους αντιπάλους του, που εκπροσωπούνταν στην ακραία τους μορφή από τους Ευρασιάτες της δεκαετίας του 1920, οι οποίοι επιδοκίμασαν τους μπολσεβίκους επειδή απέρριψαν τον ευρωπαϊσμό.

Ο κομμουνισμός έλυσε έξοχα τη διαφωνία σλαβόφωνων (ευρασιατών) και ευρωπαϊστών, αφού η Ρωσία ενσάρκωσε ένα προοδευτικό μέλλον. Αυτή η διαμάχη στη Ρωσία μεταξύ σλαβόφωνων (ευρασιατών) και ευρωπαϊστών, σχετικά με το μέλλον της Ρωσίας αντικαταστάθηκε από μια διαμάχη στην Ευρώπη μεταξύ αριστερά και δεξιάς σχετικά με το μέλλον της Δύσης και κατά πόσο η ΕΣΣΔ συνόριζε αυτό το μέλλον ή όχι.

Η κατάρρευση του κομμουνισμού και της ΕΣΣΔ, έδωσε τέλος σε αυτή την πολιτικοϊδεολογική αλληλεπίδραση αλλά εμφανίστηκε πάλι η διαμάχη για την πραγματική ταυτότητα της Ρωσίας. Από τη μία πλευρά βρισκόταν οι ευρωπαϊστές, οι «κοσμοπολίτες» ή «ατλαντιστές» και από την άλλη οι διάδοχοι των σλαβόφιλων, που αναφέρονταν με διάφορους τρόπους ως «εθνικιστές», «ευρασιάτες» ή «ντερζάβνικι» (υποστηρικτές του ισχυρού κράτους).¹⁹⁹

¹⁹⁸ Οπ. π. Primakov Yevgeni “Foreword” στο Dynkin A & Ivanova N. I. “Russia in a Polycentric World”, Vas Mir Publishers, 2012

¹⁹⁹ Οπ. π. Huntington S. “Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης”, σελ. 161.

9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ζ»: Πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή στη Μετα – Ψυχροπολεμική Περίοδο

Σύμφωνα με τον Huntington (1999), η παγκόσμια πολιτική με κίνητρο τον εκσυγχρονισμό, διαμορφώνεται εκ νέου κατά μήκος των πολιτισμικών συνόρων, Οι συμμαχίες που ορίζονται με βάση την ιδεολογία και τις υπερδυνάμεις, παραχωρούν τη θέση τους, σε συμμαχίες που ορίζονται με βάση τον πολιτισμό και την κουλτούρα. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, μια χώρα μπορούσε να είναι ουδέτερη ή μπορούσε να τοποθετηθεί με τη μία πλευρά ή με την άλλη. Στη δεκαετία του 1990 σημειώθηκε μία παγκόσμια κρίση ταυτότητας. Στο νέο κόσμο, η πολιτιστική ταυτότητα είναι ο κεντρικός παράγοντας για τη διαμόρφωση των συνεργασιών και των ανταγωνισμών μιας χώρας. Το ερώτημα «με ποιους είσαι;» αντικαταστάθηκε από το πολύ βασικότερο ερώτημα «ποιος είσαι;».²⁰⁰

α. Η Περίοδος Γιέλτσιν (1991-1999)

(1) Η Πολιτική Γιέλτσιν στη Μέση Ανατολή

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιούργησε μνημειώδη γεωπολιτική σύγχυση. Ως αντίδραση στην κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης αναδύθηκαν τρεις ευρείες και εν μέρει αλληλοκαλλυπτόμενες γεωστρατηγικές επιλογές.

- (α) Προτεραιότητα στην «ώριμη στρατηγική σχέση εταίρων» με την Αμερική.
- (β) Έμφαση στο «εγγύς εξωτερικό».
- (γ) Αντισυμμαχία, που θα περιλάμβανε κάποιο είδος ευρασιατικού αντιαμερικανισμού, με στόχο τη μείωση της αμερικανική υπεροχής στην Ευρασία.²⁰¹

Αν και αρχικά η πρώτη επιλογή ήταν κυρίαρχη, μεταξύ της νέας ηγετικής ομάδας του προέδρου Γιέλτσιν, λίγο μετά επικράτησε η δεύτερη επιλογή πολιτικά. Η τρίτη επιλογή άρχισε να υιοθετείται γύρω στα μέσα τη δεκαετίας του 1990, ως αντίδραση στο εξαπλωνόμενο αίσθημα, ότι η μετασοβιετική γεωστρατηγική της Ρωσίας ήταν ασαφής και ελλιπής.

Η μεγάλη ευρασιατική εδαφική έκταση της Ρωσίας είχε διαμορφώσει μία ρωσική πολιτική ελίτ που σκεφτόταν με γεωπολιτικούς όρους. Ο πρώτος Υπουργός Εξωτερικών της μετα – κομμουνιστικής Ρωσίας, Αντρέι Κοζίρεφ, επαναβεβαίωσε αυτό τον τρόπο σκέψης, στην προσπάθειά του να προσδιορίσει πώς θα έπρεπε να συμπεριφέρεται η νέα Ρωσία στη διεθνή σκηνή. Ούτε ένα μήνα μετά από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, παρατηρούσε: «Εγκαταλείποντας

²⁰⁰ Οπ. π. Huntington S. “Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης”, σελ. 139.

²⁰¹ Οπ. π. Brzezinski Z. “Η Μεγάλη Σκακιέρα”, σελ. 157.

τον μεσσιανισμό, βαδίζουμε προς τον πραγματισμό.....γρήγορα καταλάβαμε ότι η γεωπολιτική αντικαθιστά την ιδεολογία». ²⁰²

Στο πρώτο μεταψυχροπολεμό κείμενο της «Αντίληψης περί της Εξωτερικής Πολιτικής» που εκδόθηκε το 1993 ('Russian Foreign Policy Concept 1993') από τον Γιέλτσιν, απουσίαζε το ενδιαφέρον για τη Μέση Ανατολή, καθώς έδινε βαρύτητα στην σύναψη αμοιβαίων σχέσεων και στην αποφυγή εντάσεων με τα κράτη πέρα από τα σύνορα της πρώην ΕΣΣΔ. Η Μέση Ανατολή αναφερόταν επιγραμματικά και μόνο όσο αφορά στο πλαίσιο της αραβο-ισραηλινής διαμάχης. ²⁰³

Στο υπόψη κείμενο ο Γιέλτσιν επεδίωξε την ιδέα της Δυτικοποίησης «Westernization» μέσω «sock therapy», προσπαθώντας να διαχωρίσει την νέα Ρωσία από την ΕΣΣΔ οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά. Αυτή όμως η ιδέα συνάντησε ιδιαίτερη αντίσταση στο εσωτερικό και μέσω του προεδρικού συμβούλου Sergei Stankevich και του μετέπειτα Υπουργού Εξωτερικών Yevgeni Primakov, μετατράπηκε στην ιδέα μετατροπής της Ρωσίας σε Μεγάλη Δύναμη. Έτσι από τα μέσα της δεκαετίας του 90' δόθηκε προτεραιότητα στις σχέσεις με μη Δυτικές χώρες και στην ενσωμάτωση και τον έλεγχο της πρώην Σοβιετικής περιοχής. ²⁰⁴

Στις αρχές του 1996 ο πρόεδρος Γιέλτσιν αντικατέστησε τον υπουργό Εξωτερικών Κόζιρεφ που είχε δυτικό προσανατολισμό, με τον πιο έμπειρο, αλλά επίσης ορθόδοξο πρώην κομμουνιστή, ειδικευμένο σε διεθνή θέματα, Primakov, του οποίου το ενδιαφέρον ήταν επί μακρόν το Ιράν και η Κίνα. ²⁰⁵

Η πολιτική οικογένεια του Γιέλτσιν και η ολιγαρχία, όταν παραιτήθηκε ο Γιέλτσιν στις 31 Δεκ 1999, έκαναν ό,τι μπορούσαν ώστε ο προσωρινός πρόεδρος Πούτιν να νομιμοποιηθεί στην εξουσία στις επερχόμενες εκλογές της 26ης Μαρτίου 2000, όπως και έγινε. Ο Βλαντιμίρ Πούτιν υπέγραψε την 1η Ιανουαρίου 2000 διάταγμα με το οποίο όλοι οι πρόεδροι της χώρας προστατεύονταν από δίκες. Από την 26η Μαρτίου η Ρωσία μπήκε σε μια νέα εποχή.

²⁰² Οπ. π. Brzezinski Z. "Η Μεγάλη Σκακιέρα" σελ. 172-173.

²⁰³ Olena Bagno-Moldavsky, "Russian Foreign Policy in the Middle East: No Change in the Offing Strategic Assessment" Volume 15, No. 4, January 2013, βλ <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=2618>, accessed in 02 Oct 2016.

²⁰⁴ Tsygankov Andrei P., "Change and Continuity in Russia's Foreign Policy" San Francisco State University RUSSIAN ANALYTICAL DIGEST No. 109, 8 March 2012, βλ. <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-109-9-11.pdf> accessed in 07 Nov 2016.

²⁰⁵ Οπ. π. Brzezinski Z. "Η Μεγάλη Σκακιέρα", σελ. 201.

(2) Η Πολιτική Κλίντον στη Μέση Ανατολή (1993-2001)

Στις αρχές της δεκαετίας του 90' τα πράγματα φαίνονταν ιδιαίτερα ευνοϊκά στην Αμερικανική εξωτερική πολιτική στη Μέση Ανατολή. Το τέλος του Ψυχρού πολέμου σήμαινε το τέλος της Σοβιετικής απειλής σε αυτή την γεωπολιτικά και οικονομικά κρίσιμη περιοχή.²⁰⁶

Η Αμερική ούτε είχε διάθεση να μοιραστεί την παγκόσμια ισχύ της με τη Ρωσία, ούτε μπορούσε να το κάνει ακόμα και αν ήθελε, απλούστατα γιατί η νέα Ρωσία ήταν πολύ αδύναμη, πολύ κατεστραμμένη και πολύ καθυστερημένη κοινωνικά, για να μπορεί να είναι για τις ΗΠΑ πραγματικός παγκόσμιος εταίρος κατά τη διάρκεια της προεδρίας Γιέλτσιν. Επιπλέον σε μερικά γεωστρατηγικά ζητήματα εθνικού ενδιαφέροντος για την Αμερική, όπως η Μέση Ανατολή, οι αμερικανικές και οι ρωσικές βλέςεις απείχαν πολύ από το να είναι ίδιες.²⁰⁷

Επί προεδρίας Κλίντον αναπτύχθηκε η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης, η οποία είχε ισχυρή επιρροή στις επόμενες αμερικανικές κυβερνήσεις, ιδιαίτερα στις πολιτικές τους στη Μέση Ανατολή. Οι υποστηρικτές της θεωρίας της δημοκρατικής ειρήνης ισχυρίζονται ότι η εμπειρία στις διεθνείς σχέσεις δείχνει ότι τα δημοκρατικά κράτη δεν πολεμούν μεταξύ τους. Το βασικό επιχείρημα έχει τρεις πυλώνες: τους περιορισμούς που επιβάλλουν τα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα, τη διεθνοποίηση των δημοκρατικών ιδεών και το ελεύθερο εμπόριο. Ο πρόεδρος Κλίντον δήλωσε το 2004, ότι η καλύτερη στρατηγική για να εξασφαλίσουν οι ΗΠΑ την ασφάλειά τους και την διαρκή ειρήνη, είναι να υποστηρίξουν την προώθηση της δημοκρατίας σε όλο τον κόσμο. Οι σύμβουλοι του Κλίντον αντικατέστησαν το όρο στρατηγικής της «ανάσχεσης» του Ψυχρού πολέμου, με τον όρο στρατηγικής της «μεγέθυνσης» (enlargement), αναφερόμενοι στην εξάπλωση της δημοκρατίας προς εξυπηρέτηση των αμερικανικών συμφερόντων.²⁰⁸

β. Η Περίοδος Πούτιν μέχρι την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης (2000-2010)

(1) Η Πολιτική Πούτιν - Μεντβεντεφ στη Μέση Ανατολή μέχρι την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης

Η άνοδος του Πούτιν στην προεδρία της Ρωσίας το 2000, έφερε μία νέα αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας προς την άνοδο της Ρωσίας ως Μεγάλη Δύναμη. Ο Πούτιν ο οποίος είχε μια σχέση δασκάλου –

²⁰⁶ Jentleson Bruce, “*American Foreign Policy-The Dynamics of Choice in the 21st Century*”, Fourth Edition, Duke University, New York, 2010, σελ. 405-406.

²⁰⁷ Οπ. π. Brzezinski Z. “*Η Μεγάλη Σκακιέρα*”, σελ. 176

²⁰⁸ Οπ. π. Jentleson Bruce, “*American Foreign Policy-The Dynamics of Choice in the 21st Century*”, σελ. 604 605.

μαθητή με τον Primakov, απέκλεισε κινήσεις και επιλογές βασισμένες στον συναισθηματικό παράγοντα. Ως εκ τούτου, προσπάθησε να αποϊδεολογικοποιήσει τη Ρωσική εξωτερική πολιτική, αντικαθιστώντας την με ένα «ψυχρό» πραγματισμό ή κατά άλλους ένα «πολιτικό ρεαλισμό». Αυτός ο πολιτικός ρεαλισμός και συναισθηματικός πατριωτισμός του Πούτιν, επηρεάστηκε και επηρεάζετε από τον Ρώσο φιλόσοφο και συγγραφέα Alexander Dugin ο οποίος και υποστηρίζει τον Ευρασιατισμό.²⁰⁹ Σύμφωνα με τον Dugin, όταν ο Πούτιν δήλωσε ότι «το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης ήταν η μεγαλύτερη γεωπολιτική τραγωδία του 20^{ου} αιώνα», ήθελε να εκφράσει τη λύπη του, όχι τόσο για το ιδεολογικό περιεχόμενο της σοβιετικής ιδεολογίας, αλλά μάλλον για την κατάρρευση του ενιαίου πολιτικού χώρου, πολύ πριν από τον μπολσεβικισμό, που αντιπροσωπεύει τη Μεγάλη Ρωσία ως πολιτική οντότητα, με βάση την πολιτιστική ομοιότητα μεταξύ της ιστορίας και των πολιτισμών των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων και λαών.²¹⁰

Ο κύριος στόχος της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή είναι να αυξήσει την επιρροή της και να μην αφήσει το πεδίο ελεύθερο στις Ηνωμένες Πολιτείες να καθορίζουν εξ ολοκλήρου τις εξελίξεις.²¹¹ Αυτή η κατεύθυνση είναι ξεκάθαρη στις δύο «Αντίληψεις περί Εξωτερικής Πολιτικής» του 2000 και του 2008 που υπέγραψε ο Πούτιν και ο πρόεδρος Μεντβέντεφ αντίστοιχα. Τα κύρια μέσα επίτευξης των στόχων της ήταν η πολιτική, διπλωματική και οικονομική διείσδυση, μέσω αναβάθμισης των σχέσεων της με σχεδόν όλα τα κράτη της Μέσης Ανατολής.

Στην «Αντίληψη περί Εξωτερικής Πολιτικής του 2000»²¹² ήταν φανερό η αλλαγή των στόχων της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας, μετά την αποτυχία της προεδρίας Γιέλτσιν, προς ένα πλαίσιο ίσης συνεργασίας με τη Δύση και ειδικά με τις ΗΠΑ. Ήταν φανερό η κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής προς τον Ευρασιατισμό, μέσα από ένα διάλογο κουλτούρας, πολιτισμών και κρατών.

²⁰⁹ Οπ. π. Brzezinski Z. “*Η Μεγάλη Σκακιέρα*”, σελ. 190: Ο ευρασιατισμός ως δόγμα δεν είναι μετασοβιετικό δημιούργημα. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη διάρκεια του 19ου αιώνα, αλλά διαδόθηκε περισσότερο κατά τον 20ο αιώνα ως διαρθρωμένη εναλλακτική λύση στον σοβιετικό κομμουνισμό και ως αντίδραση στην υποτιθέμενη παρακμή της Δύσης. Σύμφωνα με τον πρίγκιπα Ν.Σ. Τρουμπετςκόι εξέχων υποστηρικτή του ευρασιατισμού στα μέσα της δεκαετίας του 1920 «στην πραγματικότητα ο κομμουνισμός ήταν μεταμφιεσμένη εκδοχή του ευρωπαϊσμού που κατέστρεφε τα πνευματικά θεμέλια και την εθνική μοναδικότητα της ρωσικής ζωής.... Το καθήκον μας είναι να δημιουργήσουμε έναν εντελώς νέο πολιτισμό, που δε θα μοιάζει με τον ευρωπαϊκό.....όταν ξαναγίνει ο εαυτός της: η Ρωσία – Ευρασία, ο συνειδητός απόγονος και φορέας της μεγάλης κληρονομιάς του Τζένκινς Χαν.». Αυτή η άποψη βρήκε ένθερμο ακροατήριο στη συγχυσμένη μετασοβιετική κατάσταση/

²¹⁰ “*The Long Path: An Interview With Alexander Dugin*”, *Open Revolt*, Posted on May 17, 2014, <https://openrevolt.info/2014/05/17/alexander-dugin-interview/>, accessed in 25 Sep 2016.

²¹¹ Tsygankov Andrei P., “*Change and Continuity in Russia’s Foreign Policy*” *San Francisco State University RUSSIAN ANALYTICAL DIGEST* No. 109, 8 March 2012, βλ.

<http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-109-9-11.pdf> accessed in 07 Nov 2016.

²¹² “*THE FOREIGN POLICY CONCEPT OF THE RUSSIAN FEDERATION*” Approved by the President of the Russian Federation V. Putin, June 28, 2000. <http://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf>, accessed in 02 Nov 2016.

Στο κείμενο υπογραμμίζονταν «...οι προσπάθειες δημιουργίας δομής στις διεθνείς σχέσεις, βασισμένες στην κυριαρχία των Δυτικών κρατών υπό την ηγεμονία των ΗΠΑ, σχεδιασμένης για την χρήση μονομερών λύσεων (κυρίως με τη χρήση στρατιωτικής δύναμης) για την επίλυση θεμάτων στην παγκόσμια πολιτική σκηνή και με την αποφυγή των θεμελιωδών κανόνων του Διεθνούς Δικαίου». Στη συνέχεια αναφερόταν στο έγγραφο «Ένας αριθμός κρατών καταβάλλει προσπάθειες να εξασθενήσει τη Ρωσία πολιτικά, οικονομικά, στρατιωτικά και σε άλλους τομείς» και προσδιορίζει την εξάπλωση του NATO ως ένα από τις κύριες απειλές στη διεθνή σκηνή. Επίσης γινόταν αναφορά σε ένα «πολυπολικό» κόσμο όπου τα κέντρα επιρροής προσπαθούσαν να μειώσουν τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας και τη θέση της στην Ευρώπη, Μέση Ανατολή, Κεντρική Ασία και στον Ειρηνικό. Για τη Ρωσία, όλες αυτές οι περιοχές του κόσμου αναγνωριζόταν ως ο *Russkiy mir* (Ρωσικός κόσμος), στον οποίο είχε ως κληρονομιά από τη Σοβιετική Ένωση προνομιά συμφέροντα.²¹³

Σχετικά με τη Μέση Ανατολή διακρίνεται η θέληση της Ρωσίας να εργασθεί για τη σταθερότητα στην περιοχή, περιλαμβανομένης και της ζώνης του Περσικού κόλπου. Πρόθεση της Ρωσίας ήταν να συμβάλει στην αποκατάσταση των σχέσεων της στην περιοχή, κυρίως στον οικονομικό τομέα, μέσω της σύναψης οικονομικών συμφωνιών. Αξίζει να αναφερθεί ότι γίνεται αναφορά στο κείμενο, στην ανάγκη η περιοχή να γίνει μία ζώνη ειρήνης, σταθερότητας και καλής γειτονίας, περιλαμβανομένων των επιλογών των ενεργειακών αγωγών, καθώς η Μέση Ανατολή αποτελεί για τη Ρωσία, μαζί με την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, του Καυκάσου και της λεκάνης της Κασπίας θάλασσας, μέρη του σημαντικού κόμβου της Ανατολικής Μεσογείου θάλασσας.²¹⁴

Το 2008 ο Μεντβέντεφ επικαιροποίησε τους στόχους της «Αντίληψης περί Εξωτερικής Πολιτικής», όπου είναι φανερή η κατεύθυνση συνεργασίας της Ρωσίας για την προώθηση της ειρήνης, μέσω των Διεθνών Οργανισμών και της Διεθνούς Συνεργασίας.

Για πρώτη φορά στο κείμενο γίνεται αναφορά στην πρόθεση της Ρωσίας για περαιτέρω ανάπτυξη σχέσεων με την Τουρκία, Αίγυπτο, Ιράν, Σαουδική Αραβία, Συρία και τα άλλα κυρίαρχα κράτη της Μέσης Ανατολής.

Οι νέοι στόχοι επίσης αφορούν στη συνεισφορά της Ρωσίας για μια μακροπρόθεσμη λύση στην αραβο-ισραηλινή διαμάχη για το Παλαιστινιακό.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι το ενδιαφέρον της Ρωσίας για την ανάπτυξη καλών σχέσεων με τον Ισλαμικό κόσμο καθώς αναφέρεται ότι θα

²¹³Borshchevskaya Anna, “[Russia in the Middle East](http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya)”, *The Washington Institute for Near East Policy*, February 26, 2016, βλ. <http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya>, accessed in 18 Oct 2016.

²¹⁴Οπ. π. “*THE FOREIGN POLICY CONCEPT OF THE RUSSIAN FEDERATION*”, <http://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf>, accessed in 02 Nov 2016.

είναι παρατηρητής στη Διεθνή Ισλαμική Συνδιάσκεψη και ότι θα έχει ενεργό ρόλο στη σύσκεψη των G-8 για τη Μέση Ανατολή.

Επιπρόσθετα αναφερόταν ότι σαφή προτεραιότητα θα δοθεί στην ανάπτυξη αμοιβαίας ωφέλιμης οικονομικής συνεργασίας ιδιαίτερα στον τομέα της ενέργειας, ο οποίος αποτελεί στρατηγικής σπουδαιότητας για τα Ρωσικά εθνικά συμφέροντα.²¹⁵

Από τα δύο κείμενα εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι προσπάθειες του Πούτιν να αυξήσει την επιρροή του στη Μέση Ανατολή, κινούνταν από την νοσταλγία της Σοβιετικής επιρροής στην περιοχή, από την επιθυμία να δείξει στους Ρώσους μουσουλμάνους ότι τα θέματα του Ισλαμικού κόσμου απασχολούν το Κρεμλίνο, υπάρχουν στρατηγικά εθνικά συμφέροντα, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή. Η στρατηγική Πούτιν έδινε έμφαση στην ειδική θέση της Ρωσίας στην περιοχή ως δύναμη που μπορεί να γεφυρώσει τη Δύση με τον Μουσουλμανικό κόσμο.²¹⁶

(2) Η Πολιτική Μπους και Ομπάμα στην Μέση Ανατολή μέχρι την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης

Στην προεκλογική εκστρατεία του προέδρου Μπους το 2000, η εξάπλωση της δημοκρατίας δεν ήταν σε υψηλή προτεραιότητα όπως ήταν επί προεδρίας Κλίντον.²¹⁷ Αυτό όμως άλλαξε μετά την 11η Σεπτεμβρίου, καθώς το σοκ του χτυπήματος της 11ης Σεπτεμβρίου, επηρέασε βαθιά την αμερικανική ψυχή, καθώς απέδειξε ότι οι ΗΠΑ είναι ευάλωτες στο έδαφός τους. Οι εξωτερικές πολιτικές των ΗΠΑ στην Μέση Ανατολή και σε άλλα μέρη του κόσμου ποτέ μέχρι τότε δεν είχαν επιπτώσεις σε αμερικανικό έδαφος. Ως αποτέλεσμα ο πρόεδρος Μπους, στο επιτελείο του οποίου συγκαταλέγονταν αρκετοί νεοσυντηρητικοί, που οραματίζονταν την επιβολή μιας αμερικανικής ηγεμονίας σε ολόκληρο τον κόσμο,²¹⁸ διακήρυξε τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας και μέσα σε ένα μήνα οι ΗΠΑ εισβάλανε στο Αφγανιστάν και στη συνέχεια στο Ιράκ.

²¹⁵ “*THE FOREIGN POLICY CONCEPT OF THE RUSSIAN FEDERATION*” Approved by Dmitry A. Medvedev, President of the Russian Federation, on 12 July 2008

http://www.russianmission.eu/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf accessed in 02 Nov 2016.

²¹⁶ Malashenko Alexey, “*Russia and the Arab Spring*”, Carnegie Moscow Center, Moscow, 2013, βλ.

http://carnegieendowment.org/files/russia_arab_spring2013.pdf, accessed in 25 Jul 2016.

²¹⁷ Οπ. π. Jentleson Bruce, “*American Foreign Policy-The Dynamics of Choice in the 21st Century*”, σελ. 605

²¹⁸ Το επίσημο think tank των νεοσυντηρητικών ήταν το “Project for the New American Century”(μέλη του είναι εξέχοντα πρόσωπα, συνδεδεμένα με την Κυβέρνηση Bush όπως ο Donald Rumsfeld, ο Paul Wolfowitz, ο Richard Perle, ο Zalmay Khalilzad κ.α), το οποίο στα τέλη του 2000 δημοσίευσε ένα έγγραφο στρατηγικής για τις ΗΠΑ. Βασικό σημείο του κειμένου είναι ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να υιοθετήσουν μία στρατηγική, τέτοια ώστε να ενισχύσουν όσο το δυνατόν περισσότερο την ήδη πλεονεκτική τους θέση στο παγκόσμιο σύστημα. Μεταξύ άλλων προτείνει την αύξηση των αμυντικών δαπανών και την ποιοτική και ποσοτική αύξηση των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων, ενώ σε κάποιο σημείο (σ. 51) αναφέρεται ότι για να επιταχυνθεί η διαδικασία ανάληψης παγκόσμιας ηγεμονίας από τις ΗΠΑ, θα πρέπει να συμβεί ένα καταλυτικό-καταστροφικό γεγονός ανάλογο με αυτό του Pearl Harbor, βλ. “*Rebuilding America’s Defenses. Strategy, Forces and Resources For a New Century*” A Report of The Project for the New American Century, THOMAS DONNELLY (2000): 162. <http://cryptome.org/rad.htm>, accessed in 02 Nov 2016.

Το 2005 ο πρόεδρος Μπους προχώρησε πολύ περισσότερο στη λογική της δημοκρατικής ειρήνης, δηλώνοντας ότι «η δημοκρατία είναι το μόνο μέσο εξασφάλισης της ειρήνης και ασφάλειας μεταξύ των κρατών».

Η Μέση Ανατολή απέκτησε ιδιαίτερη σπουδαιότητα για τις ΗΠΑ, αλλά οι πόλεμοι στο Ιράκ, το Αφγανιστάν και με την Αλ Κάιντα, έγειραν το ερώτημα αν η Αμερικανική ισχύς έγινε δυνατότερη ή ασθενέστερη. Η υποστήριξη και προώθηση της δημοκρατίας, ήρθε σε αντίφαση με τα δρώμενα στη Μέση Ανατολή και δημιούργησε ερωτήματα, αφού ο κίνδυνος του Ψυχρού Πολέμου “ABC” (anybody but communists) αντικαταστάθηκε με το “ABT” (anybody but terrorists).

219

Η κυβέρνηση Ομπάμα προσπάθησε να διαχωρίσει την πολιτική της στη Μέση Ανατολή από αυτή του Μπους, χωρίς να σημαίνει ότι την εγκατέλειψε καθώς η αμερικανική πολιτική χαρακτηρίζεται από ένα μείγμα αλλαγών αλλά και συνέχειας. Μία σημαντική αλλαγή ήταν στον τόνο που χρησιμοποίησε ο Ομπάμα, αφού δηλώνοντας «Στον Μουσουλμανικό κόσμο» (“To the Muslim world”), έδειξε την πρόθεσή του να δημιουργήσει μια νέα σχέση, βασισμένη σε αμοιβαία συμφέροντα και αμοιβαίο σεβασμό. Αυτό ο νέος τόνος επαναλήφθηκε σε λόγο του στο Τουρκικό Κοινοβούλιο αλλά και στο Κάιρο το 2009, όταν μίλησε για μια νέα αρχή ανάμεσα στις ΗΠΑ και το Ισλάμ. Σύμφωνα με τον Ομπάμα, η υποψία μεταξύ ΗΠΑ και Ισλάμ έπρεπε να τελειώσει, τονίζοντας ότι πρέπει να βρουν κοινό έδαφος σε τέσσερα σημαντικά θέματα έντασης: α. στην αντιμετώπιση του βίαιου εξτρεμισμού σε όλες τις μορφές του, β. στο θέμα της Παλαιστίνης, γ. στις ιδέες της δημοκρατίας και δ. στα δικαιώματα των γυναικών.

Μία δεύτερη αλλαγή στην πολιτική Ομπάμα ήταν η πρόθεση απομόνωσης και εμπλοκής των αντιπάλων, που στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν χώρες όπως η Συρία και το Ιράν. Ο Ομπάμα δήλωσε την αποφασιστικότητα και ανανέωση της αμερικανικής διπλωματίας όπου υπήρχαν αντίπαλοι των ΗΠΑ.²²⁰

Για τον Ομπάμα η τρομοκρατία παρέμεινε ως θέμα υψηλής προτεραιότητας αλλά η στρατηγική άλλαξε. Για λόγους κυρίως επικοινωνιακούς, σταμάτησε να χρησιμοποιείται ο όρος «παγκόσμιος πόλεμος ενάντια στην

²¹⁹ Οπ. π. Jentleson Bruce, “*American Foreign Policy-The Dynamics of Choice in the 21st Century*”,σελ. 405-406.

²²⁰ Στο ίδιο, σελ. 435-439. Η αλλαγή στη στρατηγική έχει να κάνει με τη διαφορετική ανάλυση των αξιακών πηγών της τρομοκρατίας. Η κυβέρνηση Μπους ερμήνευσε τα αίτια της τρομοκρατίας σύμφωνα με τη θεωρία της «σύγκρουσης των πολιτισμών» του Samuel Huntington, στη βάση ότι οι άνθρωποι που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς έχουν διαφορετικές απόψεις για το θεό, τον άνθρωπο, το κράτος κλπ και συνεπώς η σύγκρουση μεταξύ τους θα κυριαρχήσει τη διεθνή πολιτική. Αν και ο Huntington έθεσε τη διαμάχη μεταξύ Δύσης και των Υπολοίπων, η έμφαση στη Μέση Ανατολή δόθηκε ανάμεσα στον Αραβικό και Ισλαμικό. Η άποψη του Ομπάμα συμφωνεί με την κύρια κριτική που ασκήθηκε στον Huntington και η οποία αναφέρει ότι η διαμάχη δεν περιορίζεται ανάμεσα σε πολιτισμούς και πολύ περισσότερο στον Αραβο-Ισλαμικό κόσμο. Η Αλ Κάιντα κήρυξε τζιχάντ όχι μόνο στη Δύση αλλά και στην αλλαγή του Αραβικού και Ισλαμικού κόσμου. Η διαμάχη είναι μεταξύ διεφθαρμένων καθεστώτων όπως της Αιγύπτου και της Σαουδικής Αραβίας.

τρομοκρατία» του προέδρου Μπους. Η στρατηγική του Ομπάμα επίσης στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας βασίστηκε στην υποστήριξη των κοινωνικοοικονομικών μεταρρυθμίσεων και των πολιτικών εναλλακτικών σε καταπιεστικά ή θεοκρατικά καθεστώτα.²²¹

(3) Επισκόπηση Σχέσεων με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής μέχρι την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης».

Οι αρνητικές πολιτικές Μπους και Ομπάμα στη Μέση Ανατολή σε συνδυασμό με τις πολιτικές «ήπιας ισχύος» και οικονομικής συνεργασίας που εφάρμοσε ο πρόεδρος Πούτιν από το 2000 μέχρι την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης», έφεραν τη Ρωσία σε αρκετά πλεονεκτική θέση στη Μέση Ανατολή αφού κατάφερε να δημιουργήσει ιδιαίτερα καλές σχέσεις σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο με τα σημαντικότερα κράτη της Μέσης Ανατολής.

(α) Σχέσεις με Ιράν

Η οικονομική σχέση της Ρωσίας με το Ιράν την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα ήταν ιδιαίτερα στενή στον τομέα της πώλησης όπλων και εξαγωγής πυρηνικής ενέργειας.

Οι ρωσικές πωλήσεις όπλων στο Ιράν ανήλθαν περίπου στα 300 εκατομμύρια δολάρια το 2002 (για μαχητικά αεροσκάφη, τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού, και λοιπό εξοπλισμό), και αποτέλεσαν κατά προσέγγιση το 10% των γενικών εξαγωγών όπλων της Ρωσίας, καθιστώντας έτσι την Τεχεράνη τον τρίτο μεγαλύτερο πελάτη της Μόσχας, μετά από την Κίνα και την Ινδία. Η συνεργασία παρουσίαζε αυξητική τάση, καθώς από 300 εκατομμύρια δολάρια μεταξύ 1998 και 2001, ανήλθε στα 1,7 δισεκατομμύρια δολάρια μεταξύ 2002 και 2005.²²²

Η Ρωσία υποστήριξε το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν από το 1989, με την κατασκευή από ρωσικές εταιρείες ενός πυρηνικού αντιδραστήρα τύπου VVER-1000 ισχύος 1.000 MW στο Bushehr. Η κατασκευή από τη Ρωσία του πυρηνικού αντιδραστήρα αξίας 800 εκατομμυρίων δολαρίων, αποτελεί μια σημαντική πηγή εισοδήματος, δεδομένου ότι σύμφωνα με όρο της συμφωνίας για την οικοδόμηση των εγκαταστάσεων, η Μόσχα είναι ο αποκλειστικός προμηθευτής πυρηνικών καυσίμων του Ιράν.²²³ Ο πυρηνικός αντιδραστήρας είναι ολοκληρωμένος από το Μάρτιο του 2009.

²²¹ Οπ. π. Jentleson Bruce, "American Foreign Policy-The Dynamics of Choice in the 21st Century", σελ. 442-444.

²²² "The Bush-Putin Hanoi Summit: Iran, Georgia, Energy" by Ariel Cohen, 2006, <http://www.heritage.org/research/reports/2006/11/the-bush-putin-hanoi-summit-iran>.

²²³ "Russian Fuel to Be Sent to Iranian Plant", MIKE ECKEL, The Associated Press Tuesday, September 26, 2006 <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/26/AR2006092600501.html>.

Στο πολιτικό επίπεδο η Τεχεράνη συνεργάστηκε με τη Μόσχα στο να δοθεί τέλος στον εμφύλιο πόλεμο του Τατζικιστάν και παρά την υποστήριξη που παρείχε σε Ισλαμιστικά κινήματα σε άλλες περιοχές, δεν επιδίωξε να προωθήσει την Ισλαμιστική επαναστατική ιδεολογία στη Ρωσία ή στον Καύκασο και την κεντρική Ασία. Το Ιράν επίσης δεν παρείχε υποστήριξη στις Ισλαμιστικές επαναστατικές ομάδες της Τσετσενίας (αντίθετα με την τακτική άλλων κυβερνήσεων στην περιοχή, όπως η Σαουδική Αραβία) κάτι που εκτιμάται ιδιαίτερα από τη Μόσχα.

(β) Σχέσεις με Τουρκία

Από το 2002 που το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) ανέλαβε την εξουσία, αλλά πολύ περισσότερο μετά το 2007 με την επανεκλογή του στην κυβέρνηση και την τοποθέτηση του καθηγητή και συμβούλου του πρωθυπουργού Ταγίπ Ερντογάν, Αχμέτ Νταβούτογλου, στη θέση του υπουργού Εξωτερικών, η Τουρκία υιοθέτησε έναν ρόλο «ήπιας» περιφερειακής δύναμης. Σ' αυτό συνετέλεσε η ευρωπαϊκή της προοπτική μετά το 1999, η οποία υπαγόρευε την υιοθέτηση μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με τα δυτικά πολιτικά πρότυπα. Ωστόσο, πολλοί ήταν εκείνοι που εντόπιζαν μια στροφή της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, σε ένα ισλαμικό σύστημα αξιών με έντονη την τάση νεοοθωμανισμού²²⁴. Η Τουρκία με την εξωτερική της πολιτική ακροβατούσε ανάμεσα στο φιλελεύθερο, φιλοδυτικό προφίλ και τις διεκδικήσεις της για την άσκηση ηγετικού περιφερειακού ρόλου στον αραβικό κόσμο.

Ο ηγετικός προσανατολισμός της Τουρκίας στο γεωπολιτικό της περιβάλλον, εκφράστηκε με το λεγόμενο «Δόγμα Νταβούτογλου», σύμφωνα με το οποίο η Τουρκία διαθέτει «ιστορικό» και «γεωγραφικό βάθος», βασικές προϋποθέσεις του «στρατηγικού βάθους», το οποίο θα επιτρέψει στην Τουρκία να θέσει υπό την επιρροή της την περιφέρειά της. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Νταβούτογλου, έθεσε αρχές που αναφέρονται στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ ασφάλειας και δημοκρατίας, στην επίτευξη μιας πολυδιάστατης πολιτικής της Τουρκίας που θα της εξασφαλίζει κλίμα συνεργασίας με διεθνείς δρώντες και θα διαμορφώνει μια πολιτική των «μηδενικών προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες». Οι εξελίξεις, όμως όπως θα δούμε στη συνέχεια, μετά το 2010 με τις αραβικές εξεγέρσεις, πιέζουν για την αναθεώρηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, ενώ το όραμα του Υπουργού Εξωτερικών Νταβούτογλου για μια πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» με τις γειτονικές χώρες φαίνεται ότι έγινε παρελθόν.

Ο Πούτιν έβλεπε την Τουρκία περισσότερο σαν οικονομικό συνεργάτη / ανταγωνιστή, παρά σαν ζήτημα ασφάλειας. Η Τουρκία

²²⁴ Τριανταφύλλου – Φωτίου Ελένη, “*Τουρκική Εξωτερική Πολιτική την Εποχή του ΑΚΡ. Προς μια Pax Ottomana*”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010.

στην πρώτη δεκαετία του 2000 ήταν ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας σε ολόκληρη την περιοχή της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής. Το εμπορικό ισοζύγιο των δύο χωρών βρισκόταν σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα και οι τουρκικές επενδύσεις στη Ρωσία ήταν σημαντικές, ιδιαίτερα στον κλάδο των οικοδομικών και τεχνικών έργων. Επίσης και η Ρωσία διέβλεπε σημαντικές δυνατότητες και προοπτικές επενδύσεων στην Τουρκία, μία χώρα με φτηνά εργατικά χέρια και τεράστια αγοραστική δύναμη.

Οι δύο πλευρές επιδίωκαν επίσης τη διεύρυνση της οικονομικής συνεργασίας σε νέες τεχνολογίες, Power Engineering και High Technologies. Επίσης σημαντική είναι η ανάπτυξη της τουριστικής συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών, όπου το 2004 παραπάνω από 1,5 εκ. Ρώσοι επισκέφθηκαν την Τουρκία.

Η ενέργεια αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της ρωσικής οικονομικής διπλωματίας και η Τουρκία διαδραμάτιζε σημαίνοντα ρόλο στα σχέδια ενεργειακής επέκτασης της Μόσχας. Η σταδιακή αύξηση της μεταφοράς ρωσικού φυσικού αερίου μέσω του Blue Stream, αποτελούσε το μόνιμο ζήτημα στις διμερείς διαπραγματεύσεις των Ρώσων με την Άγκυρα. Κατά την συνάντηση Πούτιν - Ερντογάν στο Σότσι, την 18 Ιουλίου 2005, διέρρευσε η πληροφορία, ότι οι προμήθειες φυσικού αερίου προς την Τουρκία αναμενόταν να αυξηθούν από τα 14,5 δις ετησίως στα 30 δις έως το 2010. Έτσι, η Τουρκία, σταδιακά θα μεταβαλλόταν σ' ένα ζωτικής σημασίας ενεργειακό διαμετακομιστικό κέντρο, και μέσω αυτής θα επιτυγχάνονταν η ρωσική πρόσβαση στην ενεργειακή αγορά της ΕΕ, του Ιράκ και του Ισραήλ.

Όμως υπήρχαν και προβληματικά σημεία στις σχέσεις των δύο χωρών. Η σύγκρουση στην Τσετσενία διαδραμάτισε έναν αρνητικό ρόλο στις διμερείς τους σχέσεις. Οι Ρώσοι κατά καιρούς, ισχυρίζονταν ότι οι Τσετσένοι επαναστάτες είχαν εκπαιδευθεί σε μυστικές βάσεις τρομοκρατών στην Τουρκία. Επιπλέον, θεωρούσαν ότι στην Τουρκία δραστηριοποιούνται δεκάδες οργανώσεις που παροτρύναν τις αποσχίστηκες τάσεις στον Βόρειο Καύκασο και στην Κριμαία (Τάταροι), τόσο ιδεολογικά όσο και οικονομικά, καθώς παρείχαν νοσηλευτικές και τουριστικές υπηρεσίες στους αντάρτες στα τουρκικά παράλια.

Τα παραπάνω προβλήματα καθώς και η φιλοδοξία του Ερντογάν, η Τουρκία να μετατραπεί σε περιφερειακή δύναμη στη Μέση Ανατολή όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες παραγράφους, θα οδηγήσουν σε σύγκρουση συμφερόντων με τη Ρωσία μετά την Αραβική Άνοιξη όπως θα δούμε στις παρακάτω ενότητες.

(γ) Σχέσεις με τις χώρες του Περσικού Κόλπου

Αν και οι Ρώσοι πίστευαν ότι η Σαουδική Αραβία ασκούσε άμεση —και αρνητική— επίδραση στα ζωτικής σημασίας συμφέροντα της χώρας τους, μέσω της υποστήριξης των εξτρεμιστών Ισλαμιστών στην Τσετσενία, οι ρωσο-σαουδαραβικές σχέσεις βελτιώθηκαν μετά τις συναντήσεις του Προέδρου Πούτιν και του τότε διαδόχου του θρόνου και μετέπειτα βασιλιά Abdullah το Σεπτέμβριο του 2003 στη Μόσχα, ο οποίος αποκήρυξε τη δράση των Τσετσένων ως μη-ισλαμική.²²⁵

Η συνεργασία των δύο χωρών αφορούσε τον ενεργειακό τομέα, όπου η Σαουδική Αραβία προσπαθούσε να διαφοροποιήσει την ενεργειακή της παραγωγή στρεφόμενη στην αξιοποίηση του φυσικού αερίου. Η συμβολή της Ρωσίας ήταν σημαντική λόγω της τεχνογνωσίας που διαθέτει. Τον Ιανουάριο του 2004, η ρωσική εταιρία LUKOIL ήταν μεταξύ αυτών που υπέγραψαν συμβόλαιο για την διεξαγωγή ερευνών. Η συμφωνία με τη Σαουδική Αραβία αναφερόταν στην περιοχή Ghawar, όπου η Lukoil συμμετείχε (80%) στην εξερεύνηση και την παραγωγή παράλληλα με τη Σαουδαραβική Aramco (20%). Επιπλέον, σύμφωνα με το Ρώσο πρέσβη, στην Σαουδική Αραβία, οι δύο χώρες συμφώνησαν να προχωρήσουν σε κοινές επενδύσεις σε τρίτες χώρες.²²⁶

(δ) Αίγυπτος

Οι σχέσεις Μόσχας και Καΐρου αναθερμάνθηκαν από το 2004 και μετά, με την ανταλλαγή δύο επισήμων επισκέψεων των προέδρων των δύο χωρών στις αντίστοιχες πρωτεύουσες. Η επαναπροσέγγιση της Μόσχας στην περιοχή θεωρήθηκε από το Κάιρο ως ευκαιρία να αναπτύξει περαιτέρω τις διμερείς σχέσεις του με τη Μόσχα στους τομείς όπως η ενέργεια, η τεχνολογία, η άμυνα καθώς επίσης και η πυρηνική συνεργασία. Στον οικονομικό τομέα οι αιγυπτιακές εξαγωγές στη Ρωσία το πρώτο εξάμηνο του 2006 έφθασαν στα 27,5 εκατομμύρια Δολάρια. Οι ρωσικές επενδύσεις στην Αίγυπτο το ίδιο έτος αυξήθηκαν επίσης από περίπου 45 εκατομμύρια δολάρια σε 250 εκατομμύρια δολάρια. Ο τουρισμός θεωρείται και από τα δύο μέρη σαν ένα σημαντικό πεδίο για συνεργασία με αμοιβαία οφέλη.

(ε) Ισραήλ

Κατά τη διάρκεια της προεδρίας Πούτιν, το Ισραήλ διαδραματίζει έναν όλο και περισσότερο σημαντικό ρόλο στην πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή. Ο Πούτιν παραλληλίζει την περίπτωση της Τσετσενίας

²²⁵“Analysis: Extremist Threats And Doubts, In Kyrgyzstan, Tajikistan, Daniel Kimmage”, 7/24/06, www.eurasianet.org

²²⁶ “LUKOIL granted natural gas fields exploration and development rights in Saudi Arabia” “Source: www.gulfoilandgas.com 1/26/2004, Location: Middle East.

με αυτή του αγώνα του Ισραήλ ενάντια στην τρομοκρατία, στις συναντήσεις του με τους ισραηλινούς επισήμους. Ο Αριέλ Σαρόν τον Νοέμβριο του 2003 αποκάλεσε τον Ρώσο ηγέτη “ένας αληθινός φίλος του Ισραήλ”. Το Ισραήλ ήταν ανάμεσα σε λίγες χώρες που άσκησε κριτική στη Ρωσία για τις πράξεις της στην Τσετσενία.

Η ρωσο-ισραηλινή συνεργασία στον οικονομικό τομέα επίσης ποτέ δεν ήταν στενότερη. Το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών τη πρώτη δεκαετία του 2000 είχε διπλασιαστεί και ανερχόταν περίπου σε 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια στο άμεσο εμπόριο, και άνω του ενός δισεκατομμυρίου σε ενεργειακές συμφωνίες. Ιδιαίτερη συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών περιλαμβάνει τον τομέα της ναυτοτεχνολογίας.²²⁷

Βέβαια παρά τη βελτίωση των σχέσεων σε διμερές επίπεδο, σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο χωρών παρέμεναν, καθώς το Μάρτιο του 2006 ηγέτες της Χαμάζ επισκέφθηκαν τη Μόσχα κατόπιν πρόσκλησης του Πούτιν, αφού η Ρωσία δεν θεωρούσε τη Χαμάζ τρομοκρατική οργάνωση.²²⁸ Όπως θα δούμε στη συνέχεια η Ρωσία θα επιδιώξει να αναλάβει ενεργό ρόλο στην ειρηνευτική διαδικασία στην περιοχή.

(στ) Συρία

Η Ρωσία ακόμα και από την προεδρία του Γιέλτσιν διατήρησε ένα βαθμό ελάχιστης συνεργασίας με τη Συρία χωρίς όμως δεσμεύσεις και υποχρεώσεις για τους παρακάτω λόγους²²⁹:

(1) Η Δαμασκός ήταν ακόμα ένας «Σοβιετικός» δανειστής και θέματα για την επίλυση του προβλήματος ήταν μόνιμο θέμα συζητήσεων σε διμερείς συναντήσεις.

(2) Ο Συριακός στρατός αφού διέθετε σοβιετικό οπλισμό, είχε ακόμα την ανάγκη ανταλλακτικών και εφοδίων τα οποία μπορούσε να προμηθευτεί μόνο από τη Ρωσική Δημοκρατία και αντιστρόφως η Ρωσία προσπαθούσε να διατηρήσει τη θέση της στο εμπόριο όπλων της Μέσης Ανατολής.

Ο Πούτιν επένδυσε στην σύναψη ισχυρών δεσμών φιλίας με τον νέο πρόεδρο της Συρίας από το 2000 Μπασάρ αλ Άσαντ, σε όλους τους τομείς. Στο πλαίσιο αυτό, κατά την επίσκεψη του προέδρου Άσαντ στη Μόσχα τον Ιανουάριο του 2005, το Κρεμλίνο συμφώνησε να παραγράψει τα τρία

²²⁷ Borshchevskaya Anna, “[Russia in the Middle East](http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya)”, *The Washington Institute for Near East Policy*, February 26, 2016, βλ. <http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya>, accessed in 18 Oct 2016, σελ. 43.

²²⁸ Στο ίδιο σελ. 44.

²²⁹ Znvagelskaya Irina, “*Russia in a Changing Middle East*”, *International Middle Eastern Studies Club*, 11 December 2015 01:31, βλ. <http://www.imesclub.org/tribune/item/395-russia-in-a-changing-middle-east>, accessed in 12 Nov 2016.

τέταρτα του Συριακού χρέους 13,4 δισεκατομμυρίων δολαρίων από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου. Η χώρα έγινε σημαντικός πελάτης των ρωσικών βιομηχανιών όπλων και ενδιαφέρων συνεργάτης για τις ενεργειακές βιομηχανίες φυσικού αερίου της Ρωσίας.²³⁰

γ. Η Περίοδος Πούτιν από την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης» μέχρι σήμερα (2011- 2016)

(1) Ρωσία και «Αραβική Άνοιξη»

Το χειμώνα του 2010 ο Αραβικός κόσμος έζησε μεγάλη αναταραχή λόγω της «Αραβικής Άνοιξης». Ο όρος έκφραζε την ελπίδα της Δύσης ότι οι αραβικές κοινωνίες θα οδηγηθούν σε θετική ανάπτυξη και στη συνέχεια στη δημοκρατία. Γρήγορα όμως έγινε αντιληπτό ότι αυτό δεν ήταν «Αραβική Άνοιξη» αλλά «Ισλαμικός Χειμώνας», με την ανάδειξη του Ισλαμικού Κράτους (ISIS) και τον πόλεμο που ταλανίζει την περιοχή της Συρίας και του Βορείου Ιράκ εδώ και 6 χρόνια.²³¹

Η Ρωσία ως χώρα με μακρά ιστορία παρουσίας στην περιοχή και με πολλαπλά συμφέροντα αντιμετώπισε την «Αραβική Άνοιξη» με τρεις αντιλήψεις οι οποίες είχαν τις δικές τους ξεχωριστές πηγές:²³²

(α) Η Δύση και οι «Έγχρωμες Επανάστασεις» (color revolutions)

Η Ρωσία αντιλήφθηκε την «Αραβική Άνοιξη» ως φαινόμενο υποκινούμενο από τη Δύση. Ειδικότερα υπήρχε η πεποίθηση ότι οι αραβικές διαδηλώσεις δεν ήταν τίποτα άλλο από ένα σχέδιο της Αμερικανικής Κυβέρνησης. Η πηγή αυτής της πεποίθησης βασιζόταν στις «έγχρωμες επαναστάσεις» που έλαβαν χώρα στο μετα-σοβιετικό χώρο, στα μέσα της δεκαετίας του 2000. Μερικές από αυτές - όπως στη Γεωργία το 2003 ή στην Ουκρανία το 2004 – πέτυχαν να φέρουν στην εξουσία αντι-ρωσικές κυβερνήσεις, οι οποίες επεδίωξαν να ενσωματωθούν στους Ευρω-Ατλαντικούς θεσμούς, όπως και έγινε με τη διευ-

²³⁰ Οπ. π. ²³⁰ Borshchevskaya Anna, “[Russia in the Middle East](#)”, *The Washington Institute for Near East Policy* σελ. 38.

²³¹ Eyal Zisser, “*Russia’s military campaign in Syria: The view from Israel*” to “*Russia’ New Strategy in the Middle East*”, *Russia Direct*, October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016.

²³² Suchkov Maxim, “*Understanding Moscow’s Strategy in the Middle East*” to “*Russia’ New Strategy in the Middle East*”, *Russia Direct*, October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016.

ρυνση του NATO και που οδήγησε στη συνέχεια στην προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία.

Με βάση αυτή τη θεώρηση, η ανησυχία της Ρωσίας έφερε σκιά, σε αυτό που ονομάζεται «το Σοβιετικό όραμα στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή» και αφορά στην αντίληψη, ότι η Μέση Ανατολή είναι μία ισόπαλη ζώνη μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, που δίνει την ευκαιρία στη Ρωσία να «σώσει τους συμμάχους της» που αντιμετωπίζουν τη Δυτική πίεση και να βρει νέους εταίρους για να αλλάξει την ισορροπία προς όφελός της.

Η ιστορία εγκαθίδρυσης μέσω της «Αραβικής Άνοιξης» δημοκρατικών καθεστώτων «μαριονέτες», αποδείχθηκε ότι δεν ήταν εύκολο για αυτούς που πιστεύαν ότι οι ΗΠΑ ασκούσαν μεγαλύτερο έλεγχο στη Μέση Ανατολή απ' ότι τις προηγούμενες δεκαετίες.

(β) Πλήθος Αντιτιθεμένων Ισλαμιστικών Ομάδων

Η δεύτερη αντίληψη της Ρωσίας σχετικά με την πηγή και τις επιπτώσεις της «Αραβικής Άνοιξης» είναι οι μεγάλες αλλαγές στους τύπους των ισλαμιστικών ομάδων που απέκτησαν δύναμη.

Ως επακόλουθο χωριστήκανε σε τρεις κύριες κατηγορίες: «Μετριοπαθείς» (Μουσουλμανική Αδελφότητα), «Ομάδα Σαλάφι» που επιχειρούν σε πολιτικό επίπεδο και είναι ριζοσπαστικοί και τους «Ριζοσπαστικούς Τζιχαντιστές» που βλέπουν το μέλλον τους σε έναν ένοπλο αγώνα εναντίον του δημοκρατικού συστήματος.

Κάνοντας την παραπάνω διάκριση, οι Ρώσοι ειδικοί και διπλωμάτες προσπάθησαν να εντοπίσουν τα κίνητρα που οδηγούν αυτές τις ομάδες σε αυτές τις συμπεριφορές και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι ριζοσπαστικοί τζιχαντιστές αποτελούσαν απειλή με την ανατροπή των καθεστώτων στη Μέση Ανατολή. Οι φόβοι αυτοί αυξήθηκαν με τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία, ο οποίος άνοιξε το κουτί της Πανδώρας των ριζοσπαστικών ισλαμιστών, με τρομερό αντίκτυπο στο «μαλακό υπογάστριο» της Ρωσίας, τον Βόρειο Καύκασο. Οι Ρώσοι προτίμησαν το «παραδοσιακό Ισλάμ» από το «ριζοσπαστικό» (Salafi) Ισλάμ καθώς μέχρι τώρα μόνο το 5% των Ρώσων Μουσουλμάνων ανοιχτά δηλώνουν Salafis. Συνεπώς κάθε πιθανή διείσδυση των ριζοσπαστικών ιδεών από το εξωτερικό, θα οδηγούσε σε ανασφάλεια όχι μόνο στον ασταθή Βόρειο Καύκασο αλλά και στην περιοχή του Βόλγα όπου παρατηρήθηκαν επίσης κάποια σημάδια.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμη μια μικρή αναφορά στους Ρώσους Μουσουλμάνους,²³³ ώστε να αντιληφθούμε τις πραγματικές αιτίες ανησυχίας ασφαλείας της Ρωσίας. Η Ρωσία έχει πληθυσμό περίπου 21 με 23 εκατομμύρια Μουσουλμάνους, τον μεγαλύτερο πληθυσμό Μουσουλμάνων στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Για μία χώρα με πληθυσμό περίπου 144 εκατομμύρια, οι Μουσουλμάνοι αποτελούν περίπου το 16% του συνολικού πληθυσμού. Ειδικά η Μόσχα με πληθυσμό περίπου 12,5 εκ. κατοίκους διαθέτει περίπου 1,5 εκ. Μουσουλμάνους, αποτελώντας επίσης τον μεγαλύτερο Μουσουλμανικό πληθυσμό σε Ευρωπαϊκή πόλη. Με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, όχι μόνο η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία αλλά και το Ισλάμ αναβιώθηκε στην Ρωσία με την δραματική αύξηση τζαμιών σε όλη τη χώρα. Επιπλέον ενώ ο γενικός πληθυσμός κυρίως των χριστιανών μειώνεται λόγω μείωσης των γεννήσεων και αύξησης του βοιωτικού επιπέδου, ο μουσουλμανικός πληθυσμός έχει αυξημένες γεννήσεις. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του 2014 του Υπουργείου Εσωτερικών της Ρωσία, ο Βόρειος Καύκασος είναι ανάμεσα στις περιοχές με την υψηλότερη αύξηση πληθυσμού, όπως επίσης και το Dagestan. Η πλειονότητα των Ρώσων Μουσουλμάνων είναι ειρηνικοί, σκληρά εργαζόμενοι πολίτες, πολλοί εκ των οποίων αντιμετωπίζουν καθημερινά διακρίσεις και προκατάληψη. Η κυβέρνηση από μέρους της απέτυχε να ενσωματώσει τους Μουσουλμάνους στη Ρωσική κοινωνία, ακόμα και στο στρατό, αφού οι Μουσουλμάνοι του Βορείου Καύκασου εξαιρέθηκαν από τη στρατολόγηση παρόλο που αποτελούν μία μεγάλη δεξαμενή πιθανών υποψηφίων. Παρόλα αυτά μετά την προσάρτηση της Κριμαίας το 2014, ο Πούτιν απέσυρε ένα αριθμό περιορισμών, με αποτέλεσμα κάποιοι ειδικοί να εκτιμούν ότι σήμερα υπάρχει μεγάλων αριθμός στρατευμένων Μουσουλμάνων. Τα Ρωσικά αποτελούν την τρίτη πιο δημοφιλή γλώσσα του IS, μετά τα αραβικά και τα αγγλικά. Το IS εκπέμπει και στα Ρωσικά και εκδίδει επίσης περιοδικό στη ρωσική γλώσσα.

(γ) Η άνοδος του Ισλαμικού Κράτους (ISIS)

Η Ρωσία θεώρησε ότι το φαινόμενο ISIS αποτελεί αποτέλεσμα συνδυασμού των προηγούμενων δύο παραγόντων. Πρώτον ως αποτέλεσμα της Αμερικανικής εισβολής στο Ιράκ το 2003, που οδήγησε στην περιθωριοποίηση υψηλόβαθμων επισήμων και στρατιωτικών του Σαντάμ. Δεύτερο ως αποτέλεσμα της ατυχούς «Αραβικής Άνοιξης».

Αρχικά ο σχηματισμός του ISIS, οδήγησε μουτζαχεντίν από το Βόρειο Καύκασο να υποστηρίξουν τις Ισλαμιστικές ομάδες στη Μέση Ανατολή. Η ηγεσία του Εμιράτου του Καύκασου (Caucasus Emirate) δήλωσε ανοιχτά την υποστήριξή της στο ISIS στο πλαίσιο ενός παγκόσμιου τζιχάντ. Το ISIS και το CE επιχειρούν σε «γκρίζες ζώνες», όχι μόνο στο πεδίο μάχης αλλά και

²³³ Borshchevskaya Anna, “[Russia in the Middle East](http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya)”, *The Washington Institute for Near East Policy*, February 26, 2016, βλ. <http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya>, accessed in 18 Oct 2016.

στον τομέα των πληροφοριών και η στρατηγική ατζέντα και των δύο βασίζεται στη θρησκεία και όχι στον εθνικισμό.

Η Ρωσία θεωρεί την μοντέρνα τρομοκρατία ως τη μεγαλύτερη απειλή για την ασφάλεια και τη σταθερότητα. Η τρομοκρατία σήμερα δε δείχνει σεβασμό στα εθνικά σύνορα κα φέρνει την καταστροφή και το φόβο οπουδήποτε παρουσιάζεται. Ο εξτρεμισμός και η τρομοκρατία έχουν μία εσωτερική διάσταση για τη Ρωσία η οποία δικαιολογεί τη συμπεριφορά της. Η Ρωσία έχει υποστεί αρκετές τρομοκρατικές επιθέσεις στην ιστορία της. Στην πρόσφατη ιστορία της η τρομοκρατία έχει άμεση σύνδεση με τον πόλεμο με τη Τσετσενία. Οι εξτρεμιστές στρατολογούν υποψήφιους σήμερα από τους εκατομμύρια μουσουλμάνους της Ρωσίας. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, στις αρχές του 2016 στρατολογήθηκαν 2.719 εκ των οποίων 200 από την περιοχή του Βόλγα, 150 από το Kabardino-Balkaria, 500 από την Chechnya και 900 από το Dagestan. Ο κίνδυνος είναι ότι η στρατολόγηση για το χαλιφάτο έχει εξαπλωθεί γεωγραφικά. Επιπλέον, μετανάστες από την κεντρική Ασία που ζούνε κοντά στα σύνορα με τη Ρωσία, νέοι άνθρωποι χωρίς μέλλον για αυτό-αναγνώριση η κοινωνική καταξίωση, όπως επίσης άνθρωποι από ευπαθείς ομάδες, υποκύπτουν στην τζιχαντιστική προπαγάνδα. Η ιδιαίτερη ανησυχία, είναι η πιθανότητα οι εξτρεμιστές που εκπαιδεύθηκαν να πολεμάνε στη Μέση Ανατολή, να επιστρέψουν όταν οι τρομοκρατικές ομάδες που δρουνε στη Συρία και στο Ιράκ ηττηθούνε από το στρατό που υποστηρίζεται από τις διεθνείς συμμαχίες. Η κυριότερη ανησυχία είναι ότι αυτοί όταν επιστρέψουν θα κινητοποιήσουν τους Ρώσους πολίτες που υπάγονται σε αλληλέγγυες ομάδες της παραδοσιακής κοινωνίας οι οποίες αν και δεν αποδέχονται την ιδεολογία της τζιχάντ, μπορούν εύκολα να γίνουν τρομοκράτες σε αναζήτηση της ταυτότητάς τους.²³⁴

Μέχρι τώρα η Ρωσία θεωρείται η πιο συνεπής και αποτελεσματική δύναμη στην περιοχή ενάντια στο ISIS. Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ, Σαουδική Αραβία, Τουρκία και Ρωσία έχουν δημιουργήσει τις δικές τους συμμαχίες για πολιτικούς λόγους, έχει προσθέσει ένα νέο στοιχείο στις επιχειρήσεις αντιτρομοκρατίας και οδηγεί στη δημιουργία πιθανών κινδύνων που έχουν σχέση με την έλλειψη συντονισμού. Σε τελική ανάλυση κάθε περιφερειακή δύναμη έχει τη δική της ατζέντα και ο αγώνας εναντίον των τρομοκρατών αφορά στην εκπλήρωση των δικών τους ξεχωριστά στόχων. Αποτελεσματικές επιχειρήσεις εναντίον των τρομοκρατών είναι αδύνατες εκτός αν επέρθει μία ισορροπία συμφερόντων στην περιοχή.

Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη αποτελεσματικής ανάπτυξης στρατηγικής στη αντιμετώπιση της τρομοκρατίας εμποδίζεται από το γεγονός της απουσίας ενός διεθνούς συμφωνημένου ορισμού της τρομοκρατίας. Για παράδειγμα κάποιες χώρες θεωρούν της Hamas και τη Hezbollah ως τρομοκρατικές οργανώσεις ενώ άλλες διαφωνούν. Παρόμοια, παγκόσμιες αλλά και περιφερειακές δυνάμεις δεν

²³⁴ Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, "THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE", Valdai Discussion Club, MOSCOW, August 2016, βλ. <http://valdaiclub.com/a/reports/report-the-middle-east-in-a-time-of-troubles/>, accessed in 12 Nov 2016. σελ. 21

συμφωνούν με τον ρόλο των Jaysh al-Islam και Ahrar al Sham στη Συρία. Η Ρωσία πιστεύει ότι και οι δύο ομάδες είναι τρομοκρατικές οργανώσεις. Από τη στιγμή που η τρομοκρατία έγινε μία μέθοδος επίτευξης κάποιων σκοπών, όλες οι προσπάθειες αναγνώρισης αυτών των ομάδων αποτυγχάνουν. Άλλωστε αυτές οι ομάδες υποστηρίζονται από οργανισμούς οι οποίοι δεν θεωρούνται τρομοκρατικοί. Μέσα σε αυτό το ρευστό πλαίσιο οι τζιχαντιστές αποφεύγουν τα στρατιωτικά χτυπήματα στη Μέση Ανατολή.²³⁵

(2) Η νέα πολιτική Πούτιν στη Μέση Ανατολή μετά την «Αραβική Άνοιξη»

Με το πέρας της «Αραβικής Άνοιξης» και τις αντιλήψεις των επιπτώσεών της που προαναφέρθηκαν, διαφάνηκε ότι από τη μία πλευρά υπήρχε σύγκρουση συμφερόντων στην περιοχή, τόσο με τις ΗΠΑ όσο και με περιφερειακές δυνάμεις, όπως Τουρκία και Σαουδική Αραβία, αλλά και εν δυνάμει ζήτημα εθνικής ασφαλείας με την ολοφάνερη απειλή της στρατολόγησης Ρώσων πολιτών στις τάξεις των Ισλαμικών εξτρεμιστών, οι οποίοι μελλοντικά πιθανόν να αποτελέσουν τρομοκρατικές εστίες στη Ρωσική περιοχή. Επίσης οι αλλαγές στα καθεστώτα λόγω «Αραβικής Άνοιξης» ζημίωσαν τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα της Μόσχας στη Μέση Ανατολή.

Η φιλοσοφία της πολιτικής της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή, αποτελείται από ένα πλήθος εθνικών συμφερόντων από τη μία πλευρά και από τακτικά κίνητρα από την άλλη. Τα Ρωσικά εθνικά συμφέροντα, περιλαμβανομένων θεμάτων ασφάλειας, μαζί με τα κίνητρα, σχηματίζουν το μοτίβο της πολιτικής στη Μέση Ανατολή σήμερα, που με κορυφή την στρατιωτική επέμβαση στη Συρία που θα δούμε στη συνέχεια,²³⁶ οδήγησαν τη στροφή της Ρωσικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή στη χρήση στρατιωτικής δύναμης της «σκληρής ισχύος» (hard power) ως μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, σε αντίθεση με τους ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης στο παρελθόν όπως αναφέραμε σε προηγούμενα κεφάλαια.

Το 2013 ο πρόεδρος Πούτιν ενέκρινε την νέα «Αντίληψη Περί Εξωτερικής Πολιτικής», η οποία είχε σημαντικές διαφορές από αυτή του 2008. Στο κείμενο είναι φανερό η επιρροή από τις επιπτώσεις της «Αραβικής Άνοιξης», καθώς αναφέρεται ότι στον αντίποδα της παγκοσμιοποίησης, τα γεγονότα στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική δείχνουν μία αυξημένη επιθυμία για επιστροφή στις πολιτισμικές ρίζες, όπου οι πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές αλλαγές διεξάγονται κάτω από το λάβαρο των Ισλαμικών αξιών. Τέτοιες τάσεις παρουσιάζονται και σε άλλα μέρη του κόσμου και αποτελούν εστίες έντασης στις διεθνείς σχέσεις, οδηγώντας τελικά στο χάος στις παγκόσμιες υποθέσεις. Στο κείμενο σα-

²³⁵ Οπ. π. Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, “*THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE*”, σελ. 21-23

²³⁶ Οπ. π. Suchkov Maxim, “*Understanding Moscow’s Strategy in the Middle East*” .

φώς απουσιάζουν οι αναφορές για σχέσεις με συγκεκριμένα κράτη της Μέσης Ανατολής όπως του 2008 και δίνεται έμφαση στη συνεισφορά της Ρωσίας στη σταθερότητα και ειρήνη στην περιοχή, **στη βάση του σεβασμού της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών** και στη μη επέμβαση στις εσωτερικές τους υποθέσεις. Γίνεται πάλι αναφορά της συνεισφοράς στην αραβο-ισραηλινή διαμάχη για το Παλαιστινιακό, στο ενδιαφέρον για τη συνεργασία με τον Ισλαμικό κόσμο και στη συνεργασία με το Ιράν για το διάλογο για το πυρηνικό του πρόγραμμα.²³⁷

Το Δεκέμβριο του 2015 η Ρωσία κοινοποίησε τη «Ρωσική Εθνική Στρατηγικής Ασφαλείας»,²³⁸ η οποία αποτελεί το βασικό κείμενο στρατηγικής σχεδίασης, στο οποίο καθορίζονται τα Ρωσικά εθνικά συμφέροντα, οι εθνικές στρατηγικές προτεραιότητες, οι σκοποί, τα καθήκοντα και τα μέτρα στη σφαίρα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής, αποσκοπώντας στην ενδυνάμωση της εθνικής ασφάλειας της Ρωσικής Δημοκρατίας και εξασφαλίζοντας την μακροπρόθεσμη βιώσιμη ανάπτυξή της. Η διαμόρφωση μιας υψηλής στρατηγικής μιας δύναμης σύμφωνα με τον Παπασωτηρίου (2009), συνεπάγεται τη διαπίστωση των παραπάνω στοιχείων, αλλά αν και η διαδικασία αυτή μοιάζει απλή και αυτονόητη σε αφαιρετικό επίπεδο, στην πράξη είναι πολύπλοκη και δύσκολη λόγω των πιέσεων από τις τρέχουσες εξελίξεις. Ένα μεγάλο μέρος της τέχνης της πολιτικής, συνίσταται στη βραχυπρόθεσμη αντίδραση και προσαρμογή στις απρόβλεπτες εξελίξεις. Οι επιτυχημένες υψηλές στρατηγικές χαρακτηρίζονται από τον μακροχρόνιο σχεδιασμό που αντέχει στις βραχυπρόθεσμες κρίσεις και προσδίδει σημαντική διαχρονική συνέπεια στην πορεία μιας δύναμης.²³⁹

Το κείμενο της «Ρωσικής Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας 2015» μας παρέχει περιεκτικές πληροφορίες που μας βοηθούν να κατανοήσουμε πώς η Ρωσία αντιλαμβάνεται σήμερα τη θέση της στο Διεθνές Σύστημα στον μοντέρνο κόσμο. Σύμφωνα με τη Ρωσική Στρατηγική, η ενδυνάμωση της Ρωσίας σήμερα λαμβάνει χώρα ενάντια σε ένα σκληρό νέων απειλών οι οποίες είναι πολυσχιδούς και διασυνδεδεμένης φύσεως. Η εφαρμογή μιας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής βρίσκει μπροστά της την εχθρότητα των ΗΠΑ και των Συμμάχων της, οι οποίοι επιδιώκουν να διατηρήσουν την κυριαρχία τους στις παγκόσμιες υποθέσεις. Το όραμα της Ρωσικής πολιτικής περιλαμβάνει την άσκηση πολιτικής, οικονομικής, στρατιωτικής και πληροφοριακής πίεσης σε αυτή την εχθρότητα.

²³⁷ Jensen Donald, "Putin's Foreign Policy Framework Outlines a New Course", Institute of Modern Russia, 03 March 2013, βλ. <http://imrussia.org/en/politics/404-putins-foreign-policy-framework-outlines-a-new-course>, accessed in 12 Nov 2016.

²³⁸ "The Russian Federation's National Security Strategy", Russian Federation President V. Putin, December 2015, βλ. <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, accessed in 23 Nov 2016.

²³⁹ Οπ. π. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, "Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002", σελ. 113.

Σύμφωνα με το υπόψη κείμενο η διαδικασία ενός νέου **πολυκεντρικού μοντέλου** της παγκόσμιας τάξης συνοδεύεται από αύξηση της παγκόσμιας περιφερειακής αστάθειας. Ο ρόλος της ισχύος ως παράγοντας στις Διεθνείς Σχέσεις δεν έχει παρακμάσει σήμερα. Η φιλοδοξία για την κατασκευή μοντέρνων επιθετικών οπλικών συστημάτων νέου τύπου, εξασθενεί το σύστημα της παγκόσμιας ασφάλειας καθώς επίσης και το σύστημα των συμφωνιών του ελέγχου όπλων. Οι αρχές της ίσης και αδιαίρετης ασφάλειας δεν παρατηρούνται στην Ευρωατλαντική, Ευρασιατική και Ασια-ειρηνική περιοχή.

Η πρακτική ανατροπής των νόμιμων πολιτικών καθεστώτων που προκαλεί ενδοκρατική αστάθεια και αναταραχές, αυξάνεται δραματικά. Τέτοιες περιοχές όπως η Μέση Ανατολή, αποτελούν τη βάση για την εξάπλωση της τρομοκρατίας, διεθνικών εντάσεων, θρησκευτικών εχθροτήτων και άλλων εξτρεμιστικών ενεργειών. Η εμφάνιση της τρομοκρατικής οργάνωσης του Ισλαμικού Κράτους και η αύξηση της επιρροής του είναι αποτέλεσμα πολιτικής δύο ταχυτήτων που κάποια κράτη ακολουθούν στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία.

Η παγίωση της Ρωσίας σε καθεστώς ηγετικής παγκόσμιας δύναμης, αποτελεί μία από τις μακροπρόθεσμες στρατηγικές της προτεραιότητες. Μίας παγκόσμιας δύναμης της οποίας οι ενέργειες αποσκοπούνε στη διατήρηση της στρατηγικής σταθερότητας και αμοιβαίας εταιρικής σχέσεις **σε ένα πολυκεντρικό κόσμο**.

Η Ρωσία επιδιώκει Στρατηγική Σταθερότητα αλλά και Στρατηγική εταιρική σχέση. Η διαφύλαξη των εθνικών συμφερόντων προάγεται με μία ενεργό εξωτερική πολιτική, προσανατολισμένη στη δημιουργία ενός σταθερού και ανθεκτικού συστήματος στις Διεθνείς Σχέσεις βασισμένο στο Διεθνές Δίκαιο, στις αρχές της ισότητας, του αμοιβαίου σεβασμού, της μη επεμβάσεως στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, στην αμοιβαία συνεργασία και στον πολιτικό διακανονισμό των παγκοσμίων και περιφερειακών κρίσεων.

Η Ρωσία ενδιαφέρεται για τη ίδρυση μιας πλήρως ανεπτυγμένης εταιρικής σχέσης με τις ΗΠΑ στη βάση των κοινών τους συμφερόντων, συμπεριλαμβανομένης και της οικονομικής σφαίρας. Οι πιο σημαντικές πτυχές αυτής της εταιρικής σχέσης είναι ο διακανονισμός των περιφερειακών συγκρούσεων και η εκτενής συνεργασία στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία,

Η Ρωσία είναι έτοιμη για την ανάπτυξη σχέσεων με το NATO, βασισμένων στην ισότητα, με σκοπό να ενίσχυση της ασφάλειας στην Ευρω-ατλαντική περιοχή. Το βάθος και το περιεχόμενο αυτών των σχέσεων θα καθορισθούν από το βαθμό ετοιμότητας της Συμμαχίας να λάβει υπόψη τα συμφέροντα της Ρωσίας, όταν διεξάγει στρατιωτικο-πολιτική σχεδίαση και να σεβαστεί τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

(3) Πολιτική Ομπάμα στη Μέση Ανατολή μετά την «Αραβική Άνοιξη»

Η πολιτική Ομπάμα στη Μέση Ανατολή δέχθηκε ισχυρή κριτική για την αναποτελεσματικότητά της²⁴⁰, με κύριο επιχείρημα την απεμπόληση των εθνικών της συμφερόντων σε μια περιοχή που πριν η Αμερική ήταν κυρίαρχη. Πράγματι, παρά την προσέγγιση στον αραβικό κόσμο με την ομιλία του στο Κάιρο το 2009 όπως είδαμε προηγουμένως και στη συνέχεια μετά την «Αραβική Άνοιξη», η πολιτική των ΗΠΑ μέχρι την επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία, είχε συμμάχους την Τουρκία και τις χώρες του Κόλπου και επέμενε στην παραίτηση Άσαντ ως προϋπόθεση για πολιτική αλλαγή στη Συρία. Η αμερικανική προσέγγιση ήταν συνυφασμένη με τα συμφέροντα της Σαουδικής Αραβίας και της Τουρκίας, που είχαν επενδύσει στην πτώση του Άσαντ. Με την επέμβαση της Ρωσίας, οι ΗΠΑ έδειξαν ότι δεν είχαν στρατηγική στη Μέση Ανατολή, με αποτέλεσμα από τη μία οι σχέσεις τους με τους συμμάχους τους στη Μέση Ανατολή να διέρχονται κρίση και από την

²⁴⁰ Οι θέσεις του *γκουρού* του πολιτικού νεορεαλισμού John Mearsheimer στην έγκυρη επιθεώρηση *The National Interest* τον Φεβρουάριο του 2014 με τον χαρακτηριστικό και αλληγορικό τίτλο “America Unhinged” σχετικά με την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και υψηλής στρατηγικής στη νέα φάση της μεταψυχροπολεμικής εποχής, συνιστούν μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για να δούμε εκ του σύνεγγυς τα ζητήματα που ανακύπτουν από τη διακυβέρνηση Obama. Αφορμή για τη νέα παρέμβαση του John Mearsheimer στάθηκε η κρίση στην Αίγυπτο και τη Συρία ή ό,τι κατανοούμε υπό τον συμβατικό όρο «Αραβική Άνοιξη». Ο Αμερικανός καθηγητής προσπαθεί, ουσιαστικά, να ανατρέψει με επιχειρήματα τρεις ευρέως διαδεδομένες παραδοχές σχετικά με τη στρατηγική των ΗΠΑ στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, αναδεικνύοντας συγχρόνως και τα μεγάλα πλεονεκτήματα της ρεαλιστικής προσέγγισης. Πρώτον, αναρωτιέται, οι δύο εν λόγω χώρες έχουν πραγματικά στρατηγικό ενδιαφέρον για τις ΗΠΑ; Δηλαδή, συνεχίζει, εάν οι Αμερικανοί δεν επέμβουν στην περιοχή θα προκαλέσουν μεγάλη βλάβη στα ζωτικά εθνικά αμερικανικά συμφέροντα; Δεύτερον, υπάρχουν ηθικές επιταγές καντιανού τύπου για περαιτέρω εμπλοκή των ΗΠΑ εξαιτίας της ανθρωπιστικής κρίσης που συντελείται στην περιοχή; Τρίτον, υπογραμμίζει με έμφαση, οι Αμερικανοί είναι οι μόνοι που κατέχουν τη δυνατότητα να επιδράσουν θετικά και αποτελεσματικώς στο Κάιρο και τη Δαμασκό; Αυτές οι τρεις αντιλήψεις από κοινού, ως ένα ενιαίο ιδεολογικό σώμα, καταλήγουν έτσι σε ένα αρχικό συμπέρασμα ο John Mearsheimer, δημιουργούν μία (δήθεν) ισχυρή και αναπόφευκτη πολιτική αναγκαιότητα για συνεχή στρατιωτική παρουσία και εμπλοκή (involvement) των ΗΠΑ στην εσωτερική σκηνή αυτών των κρατών. Το πρόβλημα, κατά τον John Mearsheimer, είναι γενικότερο και αφορά στις ίδιες τις *αμερικανικές ελίτ εθνικής ασφάλειας* (America’s national-security elites), που σκέφτονται και κυρίως δρουν στα γεωπολιτικά πλαίσια μίας *φοβικής και άκρως αντι-ρεαλιστικής παραδοχής*, σύμφωνα με την οποία κάθε γωνία του πλανήτη έχει σχεδόν εξ ορισμού μεγάλο στρατηγικό ενδιαφέρον για τις ΗΠΑ. Εκκινώντας από αυτήν την κρίσιμη θεωρητική και εμπειρική διαπίστωση, ο John Mearsheimer υποστηρίζει, εφαρμόζοντας γνήσια ρεαλιστικά κριτήρια ανάλυσης, όπως είναι για παράδειγμα η *ανάλυση κόστους-οφέλους* (cost-benefit analysis), ότι η Αμερική είναι μία απόλυτα ασφαλής χώρα, ότι οι εξελίξεις στην Αίγυπτο και τη Συρία δεν απειλούν τα εθνικά στρατηγικά συμφέροντα της Ουάσινγκτον και ότι σε καμία περίπτωση δεν τίθεται ζήτημα ηθικής προσταγής για επέμβαση των ΗΠΑ με πρόσχημα το επικίνδυνο επιχείρημα της ανθρωπιστικής κρίσης. Υπό αυτήν την έννοια, όπως γράφει χωρίς περιστροφές, τα αμερικανικά στρατηγικά συμφέροντα δεν διακυβεύονται στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Ακόμη και το πρόβλημα της τρομοκρατίας, συνεχίζει, αποτελεί μία *ελάσσονα απειλή* (minor threat), ειδικά αν λάβει κανείς σοβαρά υπόψη του ότι η διεθνής τρομοκρατία ως ασύμμετρη απειλή είναι σε μεγάλο βαθμό παράγωγο της αμερικανικής επεμβατικής πολιτικής ανά τον κόσμο. Συνεπώς, καταλήγει, η σχέση κόστους-οφέλους είναι δυσανάλογη. Το οικονομικό κόστος ιδιαίτερα του πολέμου και οι ανθρώπινες απώλειες ακόμη και σε ψυχολογικό επίπεδο (επισημαίνοντας για παράδειγμα το ‘μετα-τραυματικό σοκ’ των βετεράνων) είναι πλέον το βασικό ζήτημα που απασχολεί την αμερικανική κοινωνία. Βλ. *Mearsheimer John J., “America Unhinged”, The National Interest, Number 129, Jan/Feb 2014, pp. 9-30, βλ. <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/America%20Unhinged.pdf>, accessed in 22 Nov 2016.*

άλλη ο άξονας Ρωσία-Ιράν-Άσαντ, να καθορίζει την ροή των στρατιωτικών επιχειρήσεων και διπλωματικών χειρισμών στο θέατρο της Συρίας και όχι οι ΗΠΑ με τους συμμάχους τους.²⁴¹

Με τη συνέχιση του εμφυλίου πολέμου στη Συρία αλλά και τη γενικότερη κατάσταση στη Μέση Ανατολή η Μόσχα δεν μπορούσε πλέον να αγνοηθεί με την ενεργεία της επί του εδάφους, θέτοντας τον εαυτό της υπερασπιστή του Άσαντ και ανταγωνιστική με τις περιφερειακές δυνάμεις και προκαλώντας τον Ομπάμα να αναθεωρήσει την πολιτική του.²⁴²

Η «Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας»²⁴³ που εκδόθηκε το Φεβρουάριο του 2015 είναι το επίσημο κείμενο που μας βοηθάει να αντιληφθούμε με ποιο τρόπο αντιλαμβάνονται σήμερα οι ΗΠΑ τη θέση τους στο Διεθνές Σύστημα ως ηγεμονική δύναμη, τις σχέσεις της με τη Ρωσία και την πολιτική της στη Μέση Ανατολή.

Σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι ΗΠΑ τη θέση τους στο Διεθνές Σύστημα ως ηγεμονική δύναμη και τις σχέσεις τους με τη Ρωσία, το κείμενο αναφέρει ότι στις σημερινές προκλήσεις για την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων, ο βίαιος εξτρεμισμός, η τρομοκρατία και **η επιθετικότητα της Ρωσίας**. Οι ΗΠΑ θα πρέπει να είναι συνεχώς σε εγρήγορση για την αντιμετώπιση αυτών των απειλών καθώς έχουν την ικανότητα να ηγηθούν της Διεθνούς Κοινότητας. Μία επιτυχημένη στρατηγική που θα εξασφαλίσει την ασφάλεια του Αμερικανικού λαού και θα προωθήσει τα εθνικά συμφέροντα, πρέπει να περιλαμβάνει μία αδιαμφησβήτητη αλήθεια – **Η Αμερική πρέπει να ηγείται**. Σταθερή και δυνατή Αμερικανική ηγεσία είναι απαραίτητη σε μία παγκόσμια τάξη που βασίζεται σε κανόνες που προωθούν την παγκόσμια ασφάλεια, την αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ερώτηση δεν είναι: *αν θα πρέπει οι ΗΠΑ να ηγούνται αλλά πώς να ηγούνται*; Στο εξωτερικό οι ΗΠΑ είναι δυνατότερες όταν κινητοποιούν συλλογικές ενέργειες εναντίων απειλών που αφορούν τα βασικά τους συμφέροντα. Αυτός είναι ο λόγος που ηγούνται διεθνών συμμαχιών για να αντιμετωπίσουν προκλήσεις που οφείλονται σε επιθετικότητα και την τρομοκρατία. Οι ΗΠΑ ηγούνται σήμερα περίπου 60 εταίρων, σε μία παγκόσμια εκστρατεία για την μείωση και την τελική ήττα του Ισλαμικού Κράτους σε Ιράκ και Συρία, συμπεριλαμβανομένης της διακοπής στρατολόγησης ξένων πολεμιστών σε αυτές τις χώρες, ενώ παράλληλα συνεχίζουν να ασκούν πίεση στη Αλ Κάιντα. Επιπλέον επιβάλουν

²⁴¹ Hisham Melhem, “The Middle East Is Unraveling—and Obama Offers Words”, *The Atlantic* MAR 11, 2016 accessed in 25 Sep 2016, βλ. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2016/03/obama-doctrine-middle-east/473178>, accessed in 25 Sep 2016.

²⁴² Kofman Michael, “Russia: Caught in the Middle East’s great game” to “Russia’s New Strategy in the Middle East”, “Russia Direct”, October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016

²⁴³ “National Security Strategy”, *THE WHITE HOUSE WASHINGTON*, Feb 2015 βλ. https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf, accessed in 22 Nov 2016.

σκληρές κυρώσεις στη Ρωσία για να αποτρέψουν μελλοντική επιθετικότητα από μέρους της.

Την ίδια στιγμή αναφέρει το κείμενο, οι ΗΠΑ συνεχίζουν να δεσμεύονται για ένα όραμα στη Μέση Ανατολή ειρήνης και ευημερία. Δυστυχώς για τις ΗΠΑ, αυτό δεν υπάρχει σήμερα, και πουθενά αλλού η βία δεν είναι τόσο τραγική όσο στην περιοχή από τη Βηρυτό στη Βαγδάτη, βοηθώντας στην άνοδο νέων τρομοκρατικών οργανώσεων όπως το ISIS. Για την επίλυση αυτής της σύρραξης, για την εφαρμογή μιας μακροχρόνιας σταθερότητας στην περιοχή, δε φτάνει μόνο η χρήση και η παρουσία των Αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων. Απαιτεί εταίρους οι οποίοι μπορούν να αμυνθούν μόνοι τους και συνεπώς επιθυμούν τη δυνατότητα του Ισραήλ, της Ιορδανίας και των εταίρων τους στον Κόλπο, να μπορούν να αποτρέψουν την επιθετικότητα, ενώ παραμένει ακλόνητη η δέσμευσή τους για ένα ασφαλές Ισραήλ, συμπεριλαμβανομένης της ποιοτικής του στρατιωτικής υπεροχής.

Εργάζονται με την κυβέρνηση του Ιράκ για την επίλυση των Σουνιτικών παραπόνων μέσω μιας ανταποδοτικής και χωρίς περιορισμούς κυβέρνησης.

Με τους εταίρους τους στην περιοχή, αλλά και από όλο τον κόσμο, ηγούνται μιας περιεκτικής αντιτρομοκρατικής στρατηγικής να υποβαθμίσουν μέχρι τελικής ήττας το Ισλαμικό Κράτος. Την ίδια στιγμή, θα συνεχίσουν να επιδιώκουν μια τελική πολιτική λύση στον καταστροφικό πόλεμο στη Συρία. Η σταθερότητα και ειρήνη στη Μέση Ανατολή επίσης απαιτεί την αντιμετώπιση των αιτιών του πολέμου. Συνεπώς οι ΗΠΑ θα συνεχίσουν να εργάζονται με συμμάχους και εταίρους για μια περιεκτική συμφωνία με το Ιράν, η οποία θα επιλύσει τις παγκόσμιες ανησυχίες για το πυρηνικό του πρόβλημα.

Παραμένει η δέσμευσή τους για το τέλος της ισραηλο-παλαιστινιακής κρίσης, μέσω μιας δικοινοτικής λύσης, η οποία εξασφαλίζει την ασφάλεια του Ισραήλ και τη βιωσιμότητα της Παλαιστίνης. Θα υποστηρίξουν τις προσπάθειες αποκλιμάκωσης των σχεταρικών εντάσεων και βίας μεταξύ των Σιιτικών και των Σουνιτικών κοινοτήτων στην περιοχή. Θα βοηθήσουν χώρες που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο, να κάνουν πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για ένα κράτος ικανό να παρέχει ασφάλεια, δικαιοσύνη, τάξη και που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Με βάση αυτό, επιθυμούνε μία σταθερή Υεμένη η οποία αναλαμβάνει μία δύσκολη διαρθρωτική μεταρρύθμιση και αντιμετωπίζει την Αλ-Κάιντα. Τέλος θα διατηρήσουν τη στρατηγική τους συνεργασία με την Αίγυπτο για την αντιμετώπιση των απειλών ασφάλειας, ενώ θα ενθαρρύνουμε την πρόοδο αποκατάστασης των δημοκρατικών θεσμών.

Ως γενικότερο συμπέρασμα που αφορά στην στρατηγική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή αναφέρεται ότι είναι να αποδιοργανώσουν τα δίκτυα τρομοκρατίας στη Μέση Ανατολή, να εξασφαλίσουν την ελεύθερη ροή ενέργειας από την περιοχή σε όλο τον κόσμο, ενώ αναφερόμενοι προφανώς στη Ρωσία το κείμενο αναφέρει ότι οι ΗΠΑ θα αντιμετωπίσουν την εξωτερική της επιθετικότητα με τη βοήθεια συμμάχων τους και εταίρων.

Ένα άλλο κείμενο που καταδεικνύει τον τρόπο που αντιλαμβάνονται, όχι μόνο οι ΗΠΑ αλλά γενικότερα τα κ-μ του ΝΑΤΟ, την Ρωσική πολιτική σήμερα αλλά και γενικότερα την κατάσταση στη Μέση Ανατολή, είναι το «Δελτίο Τύπου»²⁴⁴ της Συνόδου Κορυφής των κ-μ του ΝΑΤΟ, που πραγματοποιήθηκε στις 8 – 9 Ιουλ 2016 στη Βαρσοβία. Σύμφωνα με το κείμενο υπάρχει σήμερα ένα τόξο ανασφάλειας και αστάθειας κατά μήκος της περιφέρειας του ΝΑΤΟ και πέρα από αυτή. Η Συμμαχία αντιμετωπίζει μία ποικιλία προκλήσεων ασφάλειας και απειλών από την ανατολή και το νότο, από κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες, από στρατιωτικές δυνάμεις και τρομοκράτες, κυβερνοπόλεμο και υβριδικές απειλές, Οι επιθετικές ενέργειες της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένων προκλητικών στρατιωτικών ενεργειών στην περιφέρεια της περιοχής του ΝΑΤΟ και παρουσιάζοντας τη θέλησή της να επιτύχει πολιτικούς σκοπούς με απειλές και χρήση δύναμης, είναι πηγή περιφερειακής αστάθειας, προκαλεί ζημιά στην Ευρω-ατλαντική ασφάλεια και απειλεί τον μακροπρόθεσμο στόχο της διατήρησης της ελευθερίας και της ειρήνης στην Ευρώπη. Η ασφάλεια του ΝΑΤΟ επίσης επηρεάζεται βαθιά και από την κατάσταση ασφαλείας στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική με την αύξηση της τρομοκρατίας από το αποκαλούμενο DAESH.

Για περίπου δύο δεκαετίες, το ΝΑΤΟ προσπάθησε να κτίσει σχέσεις συνεργασίας με τη Ρωσία, που περιλάμβανε το μηχανισμό του ΝΑΤΟ – Ρωσίας Συμβούλιο (ΝΑΤΟ – Russia Council). Οι πρόσφατες ενέργειες και πολιτικές της Ρωσίας, μειώσανε την ασφάλεια και τη σταθερότητα και άλλαξαν το περιβάλλον ασφαλείας. Οι Ρωσικές ενέργειες αποσταθεροποίησης του περιβάλλοντος ασφαλείας περιλαμβάνουν και τη στρατιωτική επέμβαση στη Συρία, με σημαντική στρατιωτική παρουσία, θέτοντας επιπλέον προκλήσεις στην ασφάλεια της Συμμαχίας.

Η Συμμαχία δεν επιθυμεί αντιπαράθεση και δεν αποτελεί απειλή για τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά όμως, δεν θα συμβιβασθεί με τη βασική αρχή ασφαλείας στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική.

Στα δύο κείμενα είναι φανερό ότι για τις ΗΠΑ η λέξη «κλειδί» που χαρακτηρίζει το πώς αντιλαμβάνονται τη Ρωσική πολιτική είναι η **«επιθετικότητα»**. Με βάση αυτήν την αντίληψη της στρατηγικής των ΗΠΑ σήμερα, οι δηλώσεις του νέου προέδρου των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ, για στενότερη συνεργασία με τον πρόεδρο Πούτιν, θα οδηγήσουν πιθανόν σε σημαντική αλλαγή της στρατηγικής των ΗΠΑ και σίγουρα είναι ένα ερώτημα το οποίο κανείς δεν μπορεί προβλέψει σήμερα.

²⁴⁴ “*Warsaw Summit Communiqué*” [NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION](#), Press Release, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of North Atlantic Council in Warsaw 8-9 Jul 2016, Last updated: 09 Jul. 2016 17:56.

(4) Επισκόπηση Σχέσεων Ρωσίας με τα Κράτη της Μέσης Ανατολής μετά την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης».

(α) Σχέσεις με Αίγυπτο

Με την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης και την απομάκρυνση του Μουμπάρακ, η Ρωσία έχασε προσωρινά την επιρροή της στην Αίγυπτο. Παρόλο που το Ανώτατο Ρωσικό Δικαστήριο είχε ανακηρύξει την Μουσουλμανική Αδελφότητα ως τρομοκρατική οργάνωση τον Φεβρουάριο του 2003 καθώς κατηγορήθηκε για επαφές με Ισλαμιστές αντάρτες στο Βόρειο Καύκασο, ο πρόεδρος Πούτιν συνεχάρη τον πρόεδρο Μόρσι, δείχνοντας ότι αν και θα προτιμούσε να συνεργασθεί με κοσμική εξουσία στην Αίγυπτο, δεν είχε πρόβλημα να συνεργασθεί με Ισλαμιστές, προκειμένου να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα της Ρωσίας. Μάλιστα, τον Απρίλιο του 2013, ο Μόρσι επισκέφθηκε τη Μόσχα ως μια χειρονομία φιλίας μεταξύ των δύο χωρών.²⁴⁵

Οπωσδήποτε η πτώση του Μόρσι τον Ιούλιο του 2013, έδωσε την ευκαιρία στη Ρωσία να ενδυναμώσει σημαντικά τις σχέσεις της με την Αίγυπτο και να προωθήσει τα εθνικά της συμφέροντα, αφού οι σχέσεις της Αιγύπτου με τις ΗΠΑ έγιναν ιδιαίτερα κρίσιμες, καθώς οι ΗΠΑ θεωρήθηκαν υπεύθυνες για την εμπλοκή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην κρίση που προηγήθηκε.²⁴⁶

Ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα οι σχέσεις σημείωσαν σημαντική βελτίωση. Οι πωλήσεις όπλων και πυρομαχικών έφτασαν στα 4,5 δις το 2014, επίσης η Ρωσία προμηθεύει το 40% των δημητριακών στην Αίγυπτο²⁴⁷, ενώ υπάρχει αμοιβαία σχέση φιλίας μεταξύ Πούτιν και Σίσι. Ο πρόεδρος Σίσι έθεσε ως πρώτη επιλογή την επίσκεψή του στη Μόσχα το 2015, δίνοντας ένα ξεκάθαρο μήνυμα στις ΗΠΑ, ότι η Αίγυπτος έχει και άλλες επιλογές εκτός από την Ουάσιγκτον.²⁴⁸

Στις 31 Οκτ 2015, συνετρίβει ρωσικό επιβατηγό αεροσκάφος Airbus, το οποίο απογειώθηκε από το Sharm al – Sheikh, σκοτώνοντας 224 επιβάτες, κυρίως Ρώσους τουρίστες στην Αίγυπτο. Η Ρωσική κυβέρνηση θεώρησε ότι έγινε τρομοκρατική ενέργεια, ανέβαλε όλες τις πτήσεις προς Αίγυπτο και εκκένωσε 22.000 από του 60.000 τουρίστες που βρισκόταν στην Αίγυπτο, δημιουργώντας σοβαρό χτύπημα στην Αιγυπτιακή οικονομία.

²⁴⁵Οπ. π. Borshchevskaya Anna, “[Russia in the Middle East](#)”, , σελ.21.

²⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 22.

²⁴⁷ Στο ίδιο σελ. 22.

²⁴⁸ Znvagelskaya Irina, “*Middle Eastern quicksand: Why Russia got involved in Syria*” to “*Russia’s New Strategy in the Middle East*” to [Russia Direct](#), October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016.

Στον στρατιωτικό τομέα, τον Ιούλιο του 2015 διεξήχθη μεταξύ των δύο χωρών, η πρώτη στα χρονικά διακλαδική ναυτική άσκηση, στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας, προωθώντας έτσι η Ρωσία την ναυτική της παρουσία στη Μεσόγειο Θάλασσα, μέσω της συμμαχίας με την Αίγυπτο.²⁴⁹

Ουσιαστικά το κενό που άφησαν οι ΗΠΑ, με τους λάθος χειρισμούς στην Αίγυπτο, εκμεταλλεύτηκε η Ρωσία με την αξιοπιστία της, αποκτώντας οικονομικά και στρατηγικά οφέλη.²⁵⁰

(β) Σχέσεις με Ισραήλ

Η Ρωσία δείχνει αποφασιστικότητα στο να αποκτήσει ενεργό μέρος στην ειρηνευτική διαδικασία του Ισραήλ με την Παλαιστίνη. Τον Ιούνιο του 2012, ο Πούτιν επισκέφθηκε το Ισραήλ, εννέα μήνες πριν ο πρόεδρος Ομπάμα επισκεφθεί για πρώτη φορά το Ισραήλ, και συναντήθηκε με τον πρόεδρο Σιμόν Πέρεζ όπου ανακοίνωσε: «...είναι εθνικό συμφέρον για τη Ρωσία να παρέχει ειρήνη και ησυχία στη Μέση Ανατολή, ειρήνη και ησυχία στο λαό του Ισραήλ. Δεν είναι τυχαίο ότι η Σοβιετική Ένωση ήταν ανάμεσα στα πρώτα κράτη που υποστήριξαν τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ». ²⁵¹

Οι δεσμοί του Ισραήλ με τη Ρωσία, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, έχουν ιδιαίτερο χαρακτήρα καθώς στο Ισραήλ κατοικεί μεγάλη κοινότητα Ρώσων μεταναστών, που αποτελεί τη μεγαλύτερη ρωσόφωνη κοινότητα εκτός ρωσικών συνόρων. ²⁵²

Βέβαια, εμπόδια μεταξύ των δύο χωρών συνεχίζουν να είναι η Ρωσική υποστήριξη στο Ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα και οπωσδήποτε η στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία, η οποία αυξάνει τις ανησυχίες στα σύνορά του Ισραήλ.²⁵³

(γ) Σχέσεις με Ιράν²⁵⁴

Οι σχέσεις Μόσχας-Τεχεράνης παρουσιάζουν μία συνεχή και ουσιαστική βελτίωση. Η συνεργασία τους στον ενεργειακό τομέα συνεχίζει να είναι στενή, τόσο στο πετρέλαιο και στο φυσικό αέριο όσο και στην πυρηνική και ατομική ενέργεια.

²⁴⁹ Οπ. π. Borshchevskaya Anna, "[Russia in the Middle East](#)", σελ. 22.

²⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 23.

²⁵¹ Στο ίδιο σελ. 44.

²⁵² Eyal Zisser, "*Russia's military campaign in Syria: The view from Israel*" to "*Russia' New Strategy in the Middle East*", [Russia Direct](#), October 2015, βλ.

http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016.

²⁵³ Οπ. π. Borshchevskaya Anna, "[Russia in the Middle East](#)", σελ. 44.

²⁵⁴ Οπ. π. Suchkov Maxim, "*Understanding Moscow's Strategy in the Middle East*".

Οι σίιτες στο Ιράν θεωρούν τη Ρωσία ως το μόνο αντίβαρο στην περιοχή σε μια αυξανόμενη επιρροή των ΗΠΑ, της Τουρκίας, των σουνιτών και των εξτρεμιστών αυτών, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα δραστήριοι στον Ρωσικό Βόρειο Καύκασο και στη γειτονική Κεντρική Ασία και υπάρχει άμεση συνεργασία στον πόλεμο της Συρίας.

Η Ρωσία και το Ιράν υπέγραψαν το Αύγουστο του 2014 μνημόνιο-μαμούθ διάρκειας 5 ετών, το οποίο προβλέπει την εντατικοποίηση της οικονομικής συνεργασίας. Είναι η βάση για μια συμφωνία πακέτο πολύ μεγάλης αξίας στον τομέα του εμπορίου και του πετρελαίου ανάμεσα στις δυο χώρες.

Η Ρωσία και το Ιράν μοιράζονται ένα κοινό στρατηγικό όραμα για το Νότιο Καύκασο ως ζώνης απαλλαγμένης από πολεμικές συγκρούσεις και εξωτερικές επεμβάσεις (Δύση και Ισραήλ). Ένα άλλο κοινό σημείο είναι οι κυρώσεις που βιώνουν για αρκετά μεγάλο διάστημα και οι δύο χώρες, η Ρωσία λόγω Ουκρανίας και το Ιράν λόγω πυρηνικών, αν και το Ιράν πρόσφατα ήρθε σε συμφωνία με τις ΗΠΑ και οι κυρώσεις σταματήσαν.

(δ) Σχέσεις με Ιράκ - Κούρδους

Τον Οκτώβριο του 2013 η Ρωσία, μέσω του προέδρου Πούτιν, χαρακτήρισε το Ιράκ ως σημαντικό εταίρο στη Μέση Ανατολή, και ανακοίνωσε την ετοιμότητα να βοηθήσει το Ιράκ σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένου της στρατιωτικο-τεχνικής συνεργασίας. Τον Απρίλιο του 2015 ο επικεφαλής της LUKOIL Andrei Kuzyaev, ανακοίνωσε το σχέδιο πραγματοποίησης της West Qurna II ως το μεγαλύτερο παραγωγό της χρονιάς.²⁵⁵ Βέβαια την περίοδο που διανύουμε το Ιράκ, με την υποστήριξη των ΗΠΑ διεξάγει επιθετικές επιχειρήσεις κατά του ISIS, οι οποίες μέχρι τώρα δείχνουν να είναι νικηφόρες.

Η Μόσχα δεν προσέγγισε μόνο τη Βαγδάτη αλλά επίσης και τους Κούρδους του Ιράκ, δείχνοντας για άλλη μία φορά την αποφασιστικότητα του Κρεμλίνου να συνεργασθεί με τον καθένα, ακόμα και αν έρθει πιθανόν σε ρήξη με τη Βαγδάτη. Η Gazprom Neft, το 2012, υπέγραψε δύο συμφωνίες με την Kurdistan Regional Government (KRG), εισάγοντας το Κουρδιστάν στο εμπόριο ενέργειας. Το 2013, ο πρόεδρος του KRG Μπαρζανί, ο οποίος έζησε εξόριστος στην ΕΣΣΔ για δώδεκα χρόνια στο παρελθόν, επισκέφθηκε τη Μόσχα δείχνοντας τις καλές σχέσεις μεταξύ των δύο μερών.²⁵⁶

²⁵⁵ Οπ. π. Borshchevskaya Anna, "[Russia in the Middle East](#)", σελ. 34.

²⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 34.

(δ) Σχέσεις με Τουρκία

Όπως αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα ο Πούτιν από την αρχή της προεδρίας του είχε καταφέρει οι δύο χώρες, παρά τις πολιτικές και διπλωματικές διαφορές, να βρουν κοινή γλώσσα στην οικονομική συνεργασία τους. Αυτό σταμάτησε με τη ρίψη του ρωσικού αεροσκάφους τον Οκτώβριο 2015 στα σύνορα Τουρκίας – Συρίας.

Βέβαια επειδή στις Διεθνείς Σχέσεις τίποτα δεν είναι σταθερό, υπήρξε μία αναθέρμανση των σχέσεων με πρωτοβουλία της Τουρκίας, με τον πρόεδρο Ταγίπ Ερντογάν να στέλνει επιστολή στον Ρώσο ομόλογό του, Βλάντιμιρ Πούτιν, με την οποία εξέφραζε την βαθιά του λύπη για την κατάρριψη του ρωσικού πολεμικού αεροσκάφους, τον Νοέμβριο του 2015 και τα συλλυπητήριά του στην οικογένεια του Ρώσου πιλότου, που είχε χάσει τη ζωή του από πυρά Σύρων ανταρτών στο έδαφος, λίγο μετά.²⁵⁷ Περαιτέρω βελτίωση στις σχέσεις σημειώθηκε μετά την απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία στις 15 – 16 Ιουλ 2016, χάριν της υποστήριξης που παρείχε η Ρωσία στον πρόεδρο Ερντογάν, αλλά και στην υποψία της Τουρκίας ότι πίσω από το πραξικόπημα βρισκόταν οι ΗΠΑ.

Την περίοδο που διανύουμε η Τουρκία διεξάγει επίσης περιορισμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Συρία και κανείς δεν μπορεί να προβλέψει το μέλλον στις σχέσεις των δύο χωρών. Αν και η Τουρκία, είναι ένας από τους μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους της Ρωσίας στους τομείς της ενέργειας και του τουρισμού, η γεωπολιτική, φέρνει τη Ρωσία και την Τουρκία να έχουν βαθέως ανταγωνιστικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή, όπου επιπλέον υπάρχει μεγάλος τουρκογενής πληθυσμός και οι σχέσεις των δύο κρατών σε όλα τα επίπεδα διέρχονται αυτή την περίοδο μεγάλη κρίση, καθόσον η Τουρκία επιδιώκει έναν ηγεμονικό ρόλο στην περιοχή εκμεταλλευόμενη τη στρατηγική της θέση.

(ε) Σχέσεις Ρωσίας με τα υπόλοιπα κράτη της Μέσης Ανατολής

Οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ είναι σε κρίση λόγω της επέμβασης της Ρωσίας στη Συρία. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η πλειοψηφία των Ρώσων μουσουλμάνων είναι Σουνίτες θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη, καθώς η πολιτική της στη Μέση Ανατολή είναι φιλική κυρίως με τη Συρία και το Ιράν, ότι η συνεργασία της με την Αίγυπτο, τον Σουνίτη ηγέτη του Μπαχρέιν και την Παλαιστίνη όχι μόνο ανοίγει τους ορίζοντες της

²⁵⁷ “Στο Σότσι η συνάντηση Λαβρόφ - Τσαβούσογλου, μετά την αναθέρμανση σχέσεων Τουρκίας – Ρωσίας”, Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Τρίτη, 28 Ιουνίου 2016 16:16, <http://www.naftemporiki.gr/story/1121535/sto-sotsi-i-sunantisi-labrof-tsabousoglou-meta-tin-anathermansis-xeseon-tourkias-rosias>, accessed in 17 Nov 2016.

Ρωσίας αλλά επίσης βοηθάει στην αποδοχή της από τους Ρώσους μουσουλμάνους.²⁵⁸

Αυτό βέβαια το γεγονός, δε σημαίνει ότι η Ρωσία δεν προσπαθεί, για άλλη μία φορά, να επιδιώξει την οικονομική συνεργασία με κράτη με τα οποία οι σχέσεις της βρίσκονται σε κρίση. Τον Ιούνιο του 2015, ο Πρίγκιπας Muhammad bin Salman συναντήθηκε με τον Πούτιν στο Saint Petersburg International Economic Union και ανακοινώσανε την υπογραφή έξη συμφωνιών, συμπεριλαμβανομένης και πυρηνικής συνεργασίας, στην οποία περιλαμβάνεται και η βοήθεια της Ρωσίας για την κατασκευή 16 πυρηνικών σταθμών ενέργειας στη Σαουδική Αραβία. Αυτή η συμφωνία, σύμφωνα με Ρωσικές πηγές, δημιουργεί για πρώτη φορά στην ιστορία των σχέσεων των δύο χωρών, μία νομική βάση για την συνεργασία τους στην πυρηνική ενέργεια. Άλλες συμφωνίες αφορούσαν συνεργασία στο διάστημα, στην προμήθειες Ρωσικού οπλισμού και σε υποδομές. Τον Ιούλιο του 2015, το Ριάντ δεσμεύθηκε να επενδύσει στη Ρωσία 10 δις δολάρια, η οποία είναι η μεγαλύτερη συμφωνία του αραβικού βασιλείου μέχρι σήμερα. Αυτές οι συμφωνίες, δείχνουν ότι οι ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών είναι παρελθόν, δείχνοντας ότι η πολιτική των ΗΠΑ έχει σημειώσει σημαντικά λάθη τα οποία η Ρωσία τα εκμεταλλεύεται στο έπακρον.²⁵⁹

(5) Η Στρατιωτική Επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία

Η στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία στα τέλη του 2015, έγινε προς έκπληξη της διεθνούς κοινότητας, καθώς πριν την επέμβαση, δεν το θεωρούσε κανείς δυνατό, ότι ο πρόεδρος Πούτιν θα χρησιμοποιούσε στρατιωτικά μέσα στη Μέση Ανατολή, πράγμα το οποίο απέφυγαν οι ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, όπως είδαμε σε προηγούμενα Κεφάλαια. Με αυτή της την ενέργεια η Ρωσία, υπερασπιζόμενη τα συμφέροντά της στη Συρία, ενεργεί ως ισάξια με τη Δύση, αφού επιδεικνύει όχι μόνο αποφασιστικότητα αλλά και υπευθυνότητα με τις πράξεις της.²⁶⁰

Σύμφωνα με το Ρώσο Πρέσβη στην Αθήνα Μάσλοβ Αντρέι Μ, ο κύριος λόγος επέμβασης της Ρωσίας στη Συρία είναι η καταπολέμηση και εξόντωση των τρομοκρατών πέρα από τα σύνορα της Ρωσίας, προκειμένου να μην απειληθεί η εσωτερική της ασφάλεια. Οι μέχρι τώρα απώλειες των τρομοκρατών είναι τεράστιες και σύμφωνα με εκτιμήσεις, ταυτόχρονα με το ISIS, σκοτώθηκαν περίπου 2000 ισλαμιστές μαχητές από τη Ρωσία εκ των οποίων 17 πολέμαρχοι.²⁶¹

²⁵⁸ “Στο Σότσι η συνάντηση Λαβρόφ - Τσαβούσογλου, μετά την αναθέρμανση σχέσεων Τουρκίας – Ρωσίας”, Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Τρίτη, 28 Ιουνίου 2016 16:16, <http://www.naftemporiki.gr/story/1121535/sto-sotsi-i-sunantisi-labrof-tsabousoglou-meta-tin-anathermansis-xeseon-tourkias-rosias>, accessed in 17 Nov 2016.

²⁵⁹ Οπ. π Borshchevskaya Anna, “Russia in the Middle East”, σελ. 42.

²⁶⁰ Οπ. π. Znvagelskaya Irina, “Middle Eastern quicksand: Why Russia got involved in Syria”.

²⁶¹ Μάσλοβ Αντρέι Μ., Πρέσβης της Ρωσίας στην Ελλάδα σε Διάλεξη στη ΣΕΘΑ, Αθήνα 21 Μαρ 2016.

Άλλοι λόγοι που η Ρωσία προέβη σε αυτή την στρατιωτική επέμβαση υπέρ του καθεστώτος Άσαντ, είναι η ενίσχυση της στρατιωτικής σχέσης της με τις ηγετικές σιιτικές δυνάμεις στη Μέση Ανατολή – κυρίως του Ιράν, Ιράκ, Χεζμπολάχ - ως αντίβαρο στις δυνάμεις των σουνιτών και ιδιαίτερα στον εξτρεμισμό του ISIS, καθώς επίσης και να μεταφέρει τη διεθνή συζήτηση και το ενδιαφέρον μακριά από την Ουκρανία και να εξαναγκάσει τη Δύση να μεταφέρει το ενδιαφέρον της στη Συρία.²⁶²

Η μέχρι τώρα επιχείρηση για την καταστροφή του ISIS, δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για τον ενδοσυριακό διάλογο και για ειρήνευση χωρίς τους τρομοκράτες, καθώς οι στρατιωτικές επιχειρήσεις δείχνουν να γέρνουν την πλάστιγγα υπέρ του καθεστώτος Άσαντ.²⁶³

Η Ρωσική ενέργεια στη Συρία δεν έχει ιστορικό προηγούμενο, ούτε στην εποχή της Ρωσικής Αυτοκρατορίας ούτε της Σοβιετικής Ένωσης. Ο συνδυασμός αεροναυτικών δυνάμεων, είναι ένα στοιχείο που αιφνιδίασε τη Δύση σε στρατηγικό επίπεδο. Νέοι τύποι οπλισμού και εξοπλισμού, συνδυασμένες αεροπορικές επιχειρήσεις με πιλότους υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου είναι επίσης στοιχεία που δεν έχουν προηγούμενο.²⁶⁴ Με τη στρατιωτική επέμβαση τους πρώτους μήνες, η αεροπορική επιχείρηση πέτυχε τους σκοπούς της στο έδαφος: διόρθωσε τη στρατιωτική ισορροπία βοηθώντας την κυβέρνηση να επιβιώσει και αποτρέποντας την ολοκληρωτική νίκη του DAESH. Για το σκοπό αυτό η Ρωσία επέδειξε ένα μεγάλο αριθμό των σύγχρονων στρατιωτικών της ικανοτήτων, με της νέας γενεάς οπλικών συστημάτων και εξοπλισμού δοκιμάζοντάς τα, πολλά από αυτά για πρώτη φορά, σε συνθήκες μάχης.²⁶⁵

Η πολιτική της Ρωσίας στη Συρία μπορεί να επιφέρει τις παρακάτω εκτιμήσεις²⁶⁶:

(α) Η κατάσταση στη Συρία επέτρεψε στη Ρωσία να επιδείξει την αναχώρησή της από το μεταψυχροπολεμικό σύστημα, σύμφωνα με

²⁶² Cohen Josh, “*Putin Is Achieving His Goals in Syria*”, *The Moscow Times*, Nov. 12 2015 13:41 Last edited 13:42, βλ. <http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/putin-is-achieving-his-goals-in-syria-op-ed/548890.html>, accessed in 05 Jul 2016.

²⁶³ Οπ. π. Μάσλοβ Αντρέι Μ., Πρέσβης της Ρωσίας στην Ελλάδα σε Διάλεξη στη ΣΕΘΑ.

²⁶⁴ Zvyagelskaya Irina, “*Russia in a Changing Middle East*”, *International Middle Eastern Studies Club*, 11 December 2015 01:31, βλ. <http://www.imesclub.org/tribune/item/395-russia-in-a-changing-middle-east>, accessed in 12 Nov 2016.

²⁶⁵ Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, “THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE”, Valdai Discussion Club, MOSCOW, August 2016, βλ. <http://valdaiclub.com/a/reports/report-the-middle-east-in-a-time-of-troubles/>, accessed in 12 Nov 2016

²⁶⁶ Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, “THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE”, Valdai Discussion Club, MOSCOW, August 2016, βλ. <http://valdaiclub.com/a/reports/report-the-middle-east-in-a-time-of-troubles/>, accessed in 12 Nov 2016, σελ. 28-29

το οποίο βασιζόταν η Δυτική άποψη ότι η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης ισοδυναμούσε με ήττα. Η Ρωσία αντιλήφθηκε την πρόθεση της Δύσης να επισημοποιήσει την ήττα της, με την εξάπλωση του NATO και των σφαιρών επιρροής της, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας, ως ασέβεια σε ένα ασθενέστερο οικονομικά συνέταιρο. Μέρος της Ρωσικής κοινωνίας, πολιτικές ομάδες και ειδικοί εκτίμησαν, ότι η Μέση Ανατολή είναι μία περιοχή όπου η Ρωσία μπορεί να σηκώσει το ύψος της ενάντια στις ενέργειες τη Δύσης, προκειμένου να υπογραμμίσει την Ρωσική επιρροή σε διεθνές επίπεδο, επιδεικνύοντας την ισχύ της σε μια περιοχή η οποία είναι υψίστης σημασίας για τη Ρωσία. Η Ρωσία υποστηρίζει τον Ασαντ, διότι θεωρεί ότι δε μπορεί να αποδεχθεί η νόμιμη κυβέρνηση ενός κράτους, ότι μπορεί να ανατραπεί πραξικοπηματικά με την υποστήριξη εξωτερικών δυνάμεων. Αυτή η τάση φοβίζει τη Ρωσία, αλλά είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται τα γεγονότα στην Ουκρανία και στη Συρία.

(β) Η πιθανή ανατροπή της κυβέρνησης Άσαντ, θα οδηγούσε πιθανότατα σε καταστροφικά αποτελέσματα για όλη την περιοχή, με το πιο πιθανό αποτέλεσμα να δημιουργηθεί χάος με αρνητικές συνέπειες, συμπεριλαμβανομένης και της κατάληψης της Δαμασκού από το DAESH. Με πρακτικούς όρους, η Ρωσία προτίμησε να συνδιαλέγεται με τη ασφαλή κυβέρνηση της Συρίας, η οποία θα μπορούσε να κάνει μεταρρυθμίσεις για να αποτρέψει την εξάπλωση του ριζοσπαστισμού πέρα από τη Μέση Ανατολή. Η ανάπτυξη ρωσικών δυνάμεων στη Συρία μπορεί να θεωρηθεί ως μία επιτυχή προσπάθεια αλλαγής της ισορροπίας δυνάμεων στον πόλεμο υπέρ του Ασαντ. Οι επιθετικές επιχειρήσεις του Συριακού στρατού, των Κούρδων παραστρατιωτικών και της Χεζμπολάχ, υποστηριζόμενες από τις Ρωσικές αεροδιαστημικές δυνάμεις, αρνήθηκαν τη νίκη των τζιχαντιστών και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για έναρξη συνομιλιών εκεχειρίας με τις ΗΠΑ.

Η μέχρι τώρα στρατηγική της, έχει δείξει ότι παρά τις τακτικές επιτυχίες της στη Συρία, δεν κλιμακώνει στη στρατιωτική της εμπλοκή με τη χρήση υπερβολικών δυνάμεων, γεγονός που θα οδηγούσε σε πιθανή αποτυχία, αλλά προσπαθεί να επιτύχει την απαραίτητη αλλαγή σε περισσότερη αποτελεσματική διεθνή συνεργασία για ένα ισορροπημένο τελικό πολιτικό διακανονισμό.²⁶⁷

Η στρατιωτική επιχείρηση της Ρωσίας στη Συρία από τον Οκτώβριο του 2015 μέχρι σήμερα ήταν άμεση, με αποτέλεσμα η Δύση να μη μπορέσει μέχρι τώρα να οργανώσει μία συνεκτική αντίδραση. Στο εσωτερικό της Ρωσίας, η επιχείρηση ερμηνεύθηκε ως χειρουργική και αποτελεσματική, η οποία έφερε σε πέρας την αποστολή της, ενώ η περιορισμένη εμπλοκή της, δεν είχε μεγάλο κόστος σε προσωπικό και σε οικονομικούς όρους. Διεθνώς, η χειρουργική

²⁶⁷ Stepanova Ekaterina, “Russia in the Middle East: Back to a “Grand Strategy” – or Enforcing Multilateralism?”, *Politique étrangère*, vol. 81, No.2, Summer 2016, βλ. <https://www.ifri.org/en/publications/politique-etrangere/articles-de-politique-etrangere/russia-middle-east-back-grand>, accessed in 22 Nov 2016, σελ. 9.

χρησιμοποίηση των στρατιωτικών δυνάμεων, η οποία επανάφερε τη συζήτηση για πολιτική επίλυση, ήρθε σε μεγάλη αντίθεση με τις μαζικές και φιλόδοξες επεμβάσεις, όχι μόνο των ΗΠΑ στην περιοχή, αλλά και άλλων περιφερειακών δυνάμεων όπως της Τουρκίας και της Σαουδικής Αραβίας, δείχνοντας ότι η Ρωσία διδάχθηκε από τις αποτυχίες των άλλων.²⁶⁸

Σύμφωνα με το Ρώσο Πρέσβη στην Αθήνα Μάσλοβ Αντρέι Μ, ο τερματισμός του πολέμου στη Συρία, θα βοηθήσει στο τέλος της μεταναστευτικής κρίσης που βιώνει η Ελλάδα, καθώς η μετανάστευση είναι απόρροια της αποσταθεροποίησης στη Μέση Ανατολή λόγω των επεμβάσεων της Δύσης.²⁶⁹

²⁶⁸Οπ. π. Stepanova Ekaterina, “*Russia in the Middle East: Back to a “Grand Strategy” – or Enforcing Multilateralism*, σελ. 9-10.

²⁶⁹ Οπ. π. Μάσλοβ Αντρέι Μ., Πρέσβης της Ρωσίας στην Ελλάδα σε Διάλεξη στη ΣΕΘΑ.

10. ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Η»: Συσχέτιση Πολιτικών της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή του Σήμερα και του Παρελθόντος

α. Περιφερειακή Ασφάλεια στη Μέση Ανατολή Σήμερα

Η κατάσταση στη Μέση Ανατολή σήμερα χαρακτηρίζεται αυξημένα περίπλοκη και χαοτική για τις Διεθνείς Σχέσεις. Η βαρύτητα και η αστάθεια της κατάστασης είναι συγκρίσιμη με τον Τριαντακοσαετή Πόλεμο στην Ευρώπη και του δύο παγκοσμίου πολέμους. Μπορεί επίσης να ειπωθεί σε εισαγωγικά, ότι έχουμε ένα «νέο Ψυχρό Πόλεμο», όπου σε μία περιφέρεια όπως η Μέση Ανατολή έχει μεταφερθεί η αντιπαράθεση μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων προκειμένου να αποφύγουν μία παγκόσμια σύρραξη. Η Μέση Ανατολή είδαμε σε προηγούμενα Κεφάλαια ότι μπορεί να μας δώσει πολλά παραδείγματα στο παρελθόν, όπου περιφερειακοί πελάτες, χρησιμοποιούσαν παγκόσμιους παίχτες για δικά τους συμφέροντα, ωθώντας τις Μεγάλες Δυνάμεις στο χείλος του πολέμου. Ένα από τα χαρακτηριστικά των περιφερειακών δυνάμεων σήμερα, είναι η ικανότητα να παράγουν εντάσεις με τη μορφή υβριδικού πολέμου και διακρατικών εχθροπραξιών μεταξύ στρατού και εμφυλίων πολέμων. Πολλές συγκρούσεις είναι ασύμμετρες, συμπεριλαμβανομένης και της τρομοκρατίας. Αυτές οι ασύμμετρες και υβριδικές συγκρούσεις, όπως στη Συρία, το Ιράκ, τη Λιβύη και την Υεμένη, είναι μία κληρονομιά του Διπολικού Κόσμου, όπως της αραβο-ισραηλινής και της Δυτικής Σαχάρας σύγκρουσης στο παρελθόν. Η έλλειψη κατανόησης, μεταξύ περιφερειακών και εξωτερικών δυνάμεων, οδηγεί σε ενέργειες μονομερείς και δημιουργεί σοβαρά εμπόδια στις διεθνείς προσπάθειες αποκλιμάκωσης των συγκρούσεων. Την ίδια στιγμή, η εποχή όπου η ασφάλεια βασιζόταν στην αμοιβαιότητα μεταξύ περιφερειακών συμμαχιών, συμφωνιών και στρατιωτικών συμφώνων αποτελεί παρελθόν, δίνοντας τη θέση της σε μία νέα παγκόσμια τάξη, η οποία εξαπλώνεται πέρα από σύνορα και σφαίρες επιρροής, δημιουργώντας μία ισορροπία συμφερόντων σε διαφορετικές περιοχές.²⁷⁰

Παρατηρώντας την σε εξέλιξη έκρυθμη κατάσταση στη Μέση Ανατολή από περιφερειακής άποψης, φαίνεται ξεκάθαρα η συσχέτισή του με την γενικότερη τάση ρευστότητας που επικρατεί παγκόσμια. Νέες συμμαχίες αντικατέστησαν τις παλιές, σε ένα σύστημα Διεθνών Σχέσεων που μετασχηματίζεται. Στην πραγματικότητα η κατάσταση σήμερα στη Μέση Ανατολή αντιπροσωπεύει²⁷¹:

(1) Τις διεθνείς διεργασίες για περισσότερη παγκόσμια α-κυβερνησία.

²⁷⁰ Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, "THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE", Valdai Discussion Club, MOSCOW, August 2016, βλ. <http://valdaiclub.com/a/reports/report-the-middle-east-in-a-time-of-troubles/>, accessed in 12 Nov 2016, σελ. 30-31

²⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 23-23.

(2) Την επιβεβαίωση της ισχύος ως το σημαντικότερο παράγοντα στις Διεθνείς Σχέσεις.

(3) Το σημαντικό ρόλο της συνέπειας.

(4) Την παγκόσμια αναζήτηση ανάμεσα στην ιδέα του έθνους – κράτους και της εθνικής ταυτότητας.

Δυστυχώς τα αποτελέσματα του μέχρι τώρα μετασχηματισμού, είναι ανησυχητικά, καθώς αυτό που παρατηρείται είναι η εξασθένηση ή η καταστροφή κρατικών θεσμών σε κάποιες χώρες, εμφύλιοι πόλεμοι με χιλιάδες νεκρούς, ανθρωπιστικές κρίσεις, τρομοκρατία και την άνοδο του DAESH ως παγκόσμια απειλή.

Η ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα σε παγκόσμιες και περιφερειακές δυνάμεις αλλάζει. Στο Ψυχρό Πόλεμο οι περιφερειακές δυνάμεις προσπαθούσαν να εμπλέξουν τις δύο υπερδυνάμεις στις περιφερειακές συρράξεις προς όφελός τους. Η εν εξελίξει διαμάχη στην εύθραυστη Μέση Ανατολή, όπου κράτη πολεμούν για να διατηρήσουν το παλιό στάτους κβο ή να δημιουργήσουν νέα τάξη πραγμάτων, οδήγησε στην κατάσταση που παρατηρούμε σήμερα.²⁷²

Η απουσία στρατηγικού οράματος για την ειρήνευση στην περιοχή, με τις περιφερειακές δυνάμεις να επιζητούν την ενδυνάμωση της θέσης τους, και η αποτυχία καθορισμού «κόκκινων γραμμών» στον ομορτισμό, έχει δημιουργήσει μία κατάσταση, όπου όλοι βασίζονται στη στρατιωτική δύναμη, ενώ η ήπια ισχύς περιορίζεται σε παραδοσιακούς δεσμούς και δεσμεύσεις σε επίπεδο εθνικό, θρησκευτικό, δυνασטיών και φυλών.²⁷³

β. Διεθνές Πλαίσιο της Ρωσικής Στρατηγικής Σήμερα

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι δύο υπερδυνάμεις εξισορροπούσαν η μία την άλλη στο πλαίσιο της παγκόσμιας επιρροής και ιδεολογίας, το οποίο εξασφάλιζε σταθερότητα στην παγκόσμια τάξη, βασιζόμενη στον αμοιβαίο σεβασμό των εκατέρωθεν σφαιρών επιρροής. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου άνοιξε την πόρτα αναθεώρησης των αρχών του Διεθνούς Συστήματος του Ψυχρού Πολέμου, με τις ΗΠΑ να αναλαμβάνουν τον ηγετικό ρόλο, και ως συνέπεια ο επεμβατισμός²⁷⁴ που ακολούθησε, είχε τις ρίζες του στην υψηλή στρατηγική

²⁷² Οπ. π. Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, *“THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE”*.

²⁷³ Στο ίδιο

²⁷⁴ Σύμφωνα με τον John Mearsheimer στην έγκυρη επιθεώρηση *The National Interest* τον Φεβρουάριο του 2014 με τίτλο “America Unhinged”, η τραγική αποτυχία του αμερικανικού επεμβατισμού, δεν είναι συνάρτηση του αμερικανικού ρεαλισμού. Τουναντίον, είναι αποτέλεσμα μίας επιπόλαιης επεμβατικής ιδεολογίας που συνοψίζεται στο περίφημο «δόγμα Clinton» γνωστό ως democracy by force (επιβολή της δημοκρατίας με τη βία), το οποίο οδήγησε τον ευρύτερο γεωπολιτικό χώρο της Μέσης Ανατολής σε μία κοινωνική μηχανική διάλυσης, αστάθειας και χάους, που μία ορθολογική ανάλυση κόστους-οφέλους δείχνει ότι έβλαψε τελικά τα ζωτικά αμερικανικά συμφέροντα σε στρατηγικό και σε διπλωματικό επίπεδο. Ο αμερικανικός επεμβατισμός, υπογραμμίζει χαρακτηριστικά, επέβαλε και διέσπειρε μία δηλητηριώδη κουλτούρα ανεντιμότητας και ανειλικρίνειας (a poisonous culture of dishonesty) στις ΗΠΑ, η οποία δεν καταστρέφει μόνο το πολιτικό σώμα, αλλά και την ίδια τη μακρά φιλελεύθερη και ρεπουμπλικανική παράδοση (Tradition) της αμερι-

της παγκόσμιας ηγεμονίας των ΗΠΑ, βασισμένης στη φιλελεύθερη ιδεολογία. Ο πυρήνας αυτής της στρατηγικής, είναι η ιδέα ότι οι ΗΠΑ αποτελούν πρότυπο για τον κόσμο και συνεπώς οι αξίες τους και οι θεσμοί τους είναι υπεράνω από κάθε τι άλλο. Αυτή η ιδεολογία παρείχε το ηθικό υπόβαθρο που δικαιολογούσε τον επεμβατισμό σε άλλα κράτη.²⁷⁵

Η Ρωσία ως ο νόμιμος διάδοχος της Σοβιετικής Ένωσης στο Διεθνές Σύστημα, δεν αποδέχθηκε την παγκόσμια ηγεμονία των ΗΠΑ και προσπαθεί να αντιμετωπίσει την παγκόσμιή της κυριαρχία. Πήρε το λιγότερο μία δεκαετία στη μετα-σοβιετική Ρωσία, να προσαρμοσθεί στις νέες διεθνείς πραγματικότητες, ξεκινώντας από μία κρίση ταυτότητας ως έθνος και στη συνέχεια επαναπροσδιορίζοντας το νέο της ρόλο και τη θέση στον κόσμο.

Οι σχετικές αρχές αυτής της πολιτικής έχουν σχέση με τα παρακάτω²⁷⁶ :

(1) Μία σταδιακή αλλά σταθερή αλλαγή από το μονοπολικό Διεθνές Σύστημα και την παγκόσμια ηγεμονία των ΗΠΑ της δεκαετίας του 1990 και των αρχών του 2000, σε έναν πολυπολικό Διεθνές Σύστημα όπου κυριαρχεί ο πολυκεντρισμός, με αρκετά νέα κέντρα ισχύος και ασφαλείας. Σε αυτό τον νέο κόσμο, η μακροπρόθεσμη φιλοδοξία σε παγκόσμιο επίπεδο της Ρωσίας είναι να αποτελεί και αυτή ένας πόλος στο Διεθνές Σύστημα.

(2) Η περιφεριοποίηση της παγκόσμιας πολιτικής, που εκδηλώνεται με την άνοδο περιφερειακών δυνάμεων και θεσμών, περιλαμβανομένων συμμαχιών. Η Ρωσία επανάφερε, ως ηγέτιδα δύναμη, το ρόλο και τη θέση της στη ζωτική για αυτή μετα-σοβιετική περιοχή της Ευρασίας. Σε αυτή την περιοχή η

κανικής δημοκρατίας, όπως τη θεμελίωσαν οι Ιδρυτικοί Πατέρες. Κυρίως ο επεμβατικός παραλογισμός των ΗΠΑ, τονίζει, αποψιλώνει καίρια το αμερικανικό *κράτος δικαίου* (rule of law) μέσα από την κατάφορη παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία εδράζονται στον σκληρό πυρήνα της φιλελεύθερης κοινωνίας και επιχειρηματολογίας. Μέσα από αυτό το νέο πολιτικό-στρατηγικό μόρφωμα που ορίζει ως «κράτος εθνικής ασφάλειας», καταλήγει, η Αμερικανική Δημοκρατία των *ελέγχων και εξισορροπήσεων* (checks and balances) μετασχηματίζεται σε μία *sui generis* «αυτοκρατορική Προεδρία». Το ένδοξο αμερικανικό πολίτευμα, ουσιαστικά, αυτο-καταλύεται. Η δημόσια σφαίρα, όπως θα έλεγε η Hannah Arendt και ο Jürgen Habermas, υπάγεται στις αθέατες και ενίοτε σκοτεινές αναγκαιότητες του *απόρρητου* (secrecy) Συνεπώς, καταλήγει και συμπυκνώνει τη σκέψη του, «η καλύτερη προσέγγιση για τις ΗΠΑ δεν είναι να επεμβαίνει σε άλλες χώρες για να επηρεάσει πολιτικά συστήματα ή ηγέτες. Η *έξυπνη στρατηγική* (smart strategy) είναι να αφήσουμε τους άλλους λαούς να αποφασίζουν για το πολιτικό μέλλον τους και με μία πολιτική carrots and sticks να προσπαθούμε να καλλιεργούμε σχέσεις που υπηρετούν τα αμερικανικά συμφέροντα». Αυτός είναι ο ορισμός του πολιτικού ρεαλισμού, που ο John Mearsheimer τον ορίζει με σημερινούς όρους ως *έξυπνη στρατηγική* και φέρνει τη φιλοσοφική σφραγίδα του μετριοπαθούς ρεαλισμού του Θουκυδίδη. Βλ. *Mearsheimer John J, "America Unhinged", The National Interest, Number 129, Jan/Feb 2014, pp. 9-30, βλ. <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/America%20Unhinged.pdf>, accessed in 22 Nov 2016.*

²⁷⁵ Layne, C. "The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present", New York: Cornell University, 2006, σελ. 118-133

²⁷⁶ Οπ. π. Stepanova Ekaterina, "Russia in the Middle East: Back to a "Grand Strategy" –or Enforcing Multilateralism?"

Ρωσία δημιούργησε μία περιφερειακή συμμαχία ασφαλείας, την Collective Security Treaty Organization, και σε επίπεδο οικονομίας την Eurasian Economic Union, αναμένοντας τα συμφέροντά της ως *primus inter pares* να αναγνωρισθούν από τους παίκτες κλειδιά της παγκόσμιας τάξης συμπεριλαμβανομένης των ΗΠΑ και της Ε.Ε.

(3) Η Ρωσική αντίθεση στην ανατροπή των καθεστώτων με τη βία ειδικά όταν προέρχεται από το εξωτερικό, έγινε κόκκινη γραμμή στην πολιτική της όχι μόνο στη Μέση Ανατολή αλλά και γενικότερα. Αυτή η αντίθεση έχει τις ρίζες της στις αποκαλούμενες «έγχρωμες επαναστάσεις» που εκδηλώθηκαν στην μετασοβιετική Ευρασία από το 2000 και μετά και συγκεκριμένα στην Γεωργία (2003), Ουκρανία (2004) και Κιργιστάν (2005 και 2010). Για τη Μόσχα αυτές υποκινήθηκαν από εξωτερικές δυνάμεις, στο όνομα της δημοκρατίας και αποτέλεσαν απειλή για τη Ρωσία. Η Αραβική Άνοιξη για τη Ρωσία ήταν κάτι αντίστοιχο με τις «έγχρωμες επαναστάσεις» στην Ευρασία και κατά ένα τρόπο γενίκευσαν την αντίθεσή της σε τέτοιες δραστηριότητες οπουδήποτε και αν συμβούν. Ειδικότερα η Ουκρανική κρίση το 2013, οδήγησε σε παγκόσμιο επίπεδο στη μεγαλύτερη κρίση στις σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση τη μετασοβιετική περίοδο. Αυτός ο παραπάνω συνδυασμός παραγόντων εξηγεί σε μεγάλο βαθμό της απόφαση της Ρωσίας να υποστηρίξει στρατιωτικά τη Συρία.²⁷⁷

Η νέα «Αντίληψη Εξωτερικής Πολιτικής του 2016» της Ρωσίας αναφέρει την προώθηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας μέσω μίας «**δημοκρατικής παγκόσμιας τάξης**». Για τη Ρωσία αυτό σημαίνει ότι αναφέρεται σε μία παγκόσμια τάξη **με πολλά κέντρα ισχύος**, σε αντίθεση με την πολυπολική παγκόσμια τάξη η οποία θεωρείται μη δημοκρατική. Η βασική αρχή της «δημοκρατικής παγκόσμιας τάξης» είναι η ισότητα, με την έννοια ότι η Ρωσία πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ίσος εταίρος από τις ΗΠΑ και τους Δυτικούς συμμάχους της, όπως αναφέρεται στην «Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας» του 2015 που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Στο πλαίσιο αυτό η Ρωσία προσπαθεί να βρει εναλλακτικές λύσεις συνεργασίας πέρα από τη Δύση, αυξάνοντας τη συνεργασία με τις χώρες των BRICS, με τριμερείς συνεργασίες με Κίνα και Ινδία, με την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση, το Asia-Pacific Economic Cooperation φόρουμ, τους G20 κλπ.²⁷⁸

²⁷⁷ Οπ. π. Stepanova Ekaterina, “Russia in the Middle East: Back to a “Grand Strategy” –or Enforcing Multilateralism, σελ. 3-4

²⁷⁸ Ieva Berzina, “Sovereignty, Democracy and the Emergence of a Polycentric World Order”, Centre for Security and Strategic Research National Academy of Defence of the Republic of Latvia, βλ. <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/00991ba1-72fc-4f93-9ef2-e82d95cc76c3.pdf>, accessed in 4 Dec 2016.

γ. Ρωσικές Πολιτικές στη Μέση Ανατολή Σήμερα και στο Παρελθόν

Έχουμε δει σε προηγούμενα κεφάλαια ότι η Μέση Ανατολή έχει ειδική σημασία για τη Ρωσία λόγω της γεωπολιτικής και της οικονομικής της σπουδαιότητας, συμπεριλαμβανομένης και της ενέργειας. Ως ο νόμιμος διάδοχος της ΕΣΣΔ, η Ρωσία κληρονόμησε τις πολιτικές προτεραιότητες που επιδιωκόταν για δεκαετίες. Όμως η Ρωσία έπρεπε να αλλάξει αυτήν την πολιτική. Από την μία μεριά η Ρωσία αρχικά δεν είχε τις ικανότητες που είχε ο προκάτοχός της ώστε να ισχυρισθεί το καθεστώς της μεγάλης δύναμης, η οποία εφαρμόζει περιφερειακές πολιτικές για υψηλότερες φιλοδοξίες. Από την άλλη όμως αλλάζοντας στον πραγματισμό στις διεθνείς σχέσεις και την κατάρρευση της διπολικής παγκόσμιας τάξης, υπογράμμισε τα θεμελιώδη στοιχεία μια νέας προσέγγισης στη διαχείριση των Διεθνών Σχέσεων. Δεν υπάρχει πλέον η ιδεολογική διαμάχη όπου οι πλευρές επιδιώκουν να αυξήσουν τις σφαίρες επιρροής. Η διπολικότητα έδωσε τη θέση της στην οικονομική και στρατιωτική ασυμμετρία της Ρωσίας με τις ΗΠΑ, ενώ άλλα κράτη και οργανισμοί έγιναν ισχυρότερα και αποδείχθηκαν ικανά να αλλάξουν τις ισορροπίες και να αποτρέψουν την ύπαρξη μίας μόνο κεντρικής δύναμης που θα κυριαρχεί σε ολόκληρο το σύστημα των Διεθνών Σχέσεων.²⁷⁹ Άλλωστε η ρεαλιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων προβλέπει ότι τα κράτη πυρήνες των μη δυτικών πολιτισμών θα συνενωθούν για να εξισορροπήσουν την επικρατούσα δύναμη της Δύσης.²⁸⁰

Η ουσία της Ρωσικής πολιτικής σήμερα είναι σημαντικά διαφορετική από αυτήν της παρουσίας της στον Ψυχρό Πόλεμο. Σε αυτό το γεγονός οφείλεται και η αποτυχία πολλών κυβερνήσεων να κατανοήσουν τη Ρωσική πολιτική στην περιοχή, καθώς θεωρούνε ότι αυτή προέρχεται από μία υψηλή στρατηγική με σκοπό την αναβίωση του Σοβιετικού ρόλου της στη Μέση Ανατολή, με την ίδρυση σφαιρών επιρροής μαζί με άλλους εξωτερικούς δρώντες. Στην πραγματικότητα όμως το κύριο χαρακτηριστικό της Ρωσικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή, πριν και μετά την κρίση στη Συρία, παραμένει ο πραγματισμός, με μη ιδεολογική προσέγγιση, και πάντα πρόθυμη να συνεργασθεί επιλεκτικά με τους περισσότερους περιφερειακούς δρώντες, παρά τις εντάσεις με κάποιους από αυτούς. Προς το παρόν, αυτή η συνεργασία επεκτείνεται πέρα από την υποστήριξη με τη Συρία και στην Αίγυπτο, συνεργάζεται με τη Σαουδική Αραβία στο εμπόριο πετρελαίου, συνεχίζει να διατηρεί καλές σχέσεις με το Ιράν, αναπτύσσει δεσμούς με το Ισραήλ, αλλά παρά την κρίση βελτιώνει τη σχέση της με την Τουρκία. Συνεπώς η επέμβαση στη Συρία δείχνει να μην είναι μία βεβιασμένη κίνηση αλλά περιλαμβάνει στοιχεία μιας ευρύτερης στρατηγικής σκέψης η οποία ξεπερνάει ακόμα και πλαίσιο της

²⁷⁹ Οπ. π. Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, “*THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE*”, σελ. 27.

²⁸⁰ Οπ. π. Huntington S. “*Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*”, σελ. 209.

ευρύτερης Μέσης Ανατολής. Με την στρατιωτική επέμβαση στη Συρία, η Ρωσία από τη μία αντιμετωπίζει τα ζητήματα ασφαλείας της πιθανής σύνδεσης της τρομοκρατίας της Μέσης Ανατολής με το εσωτερικό της, αλλά από την άλλη αντιμετωπίζει αποφασιστικά τις προβληματικές της σχέσεις με τη Δύση καθώς επανέρχεται στη Διεθνή Πολιτική, παρά τις κυρώσεις της Δύσης, χρησιμοποιώντας τον πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας ως ένα κοινό πρόβλημα με τη Δύση, σε μια περίοδο όπου οι τρομοκρατικές επιθέσεις είναι σε έξαρση. Ωθεί δηλαδή τις ΗΠΑ σε συνομιλίες ως ίση, μεταφέροντας της κρίση στην Κριμαία στο περιθώριο.

Το παράδοξο σε αυτή την στρατηγική, που έχει ευρύτερες συνέπειες, είναι ότι η Ρωσία για να επιτύχει πολυμερή διεθνή συνεργασία έπρεπε να επιδείξει την ικανότητα να ενεργήσει μόνη της, με ένα ανεξάρτητο και κυριαρχικό τρόπο, δείχνοντας αποφασιστικότητα, σε μία δύσκολη κλιμακούμενη κρίση και σε μια περιοχή με υψηλό διεθνές ενδιαφέρον από πλευράς ασφαλείας. Συνολικά θα λέγαμε ότι αν υπάρχει μία στρατηγική πίσω από τη στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία, **αυτή είναι η μονομερής ενέργεια για την επιβολή του πολυμερισμού**, τόσο στη Συρία και την Μέση ανατολή, αλλά και πέρα αυτής.²⁸¹

Επίσης πολλοί αναλυτές έχουν την τάση να συγκρίνουν την πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή την τελευταία δεκαετία με την παραδοσιακή Σοβιετική πολιτική – αποφασιστική, βασισμένη στην «σκληρή ισχύ» (όπως στην Συριακή κρίση) και το πιο σημαντικό, αντίθετη με τη Δύση. Αυτό όμως είναι αλήθεια μέχρι ένα σημείο καθώς από το 2000 έχουμε να κάνουμε με μία μίξη στοιχείων πολιτικής της Σοβιετικής εποχής από τη μία μεριά και από την άλλη μία νέα πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή. Σε προηγούμενα κεφάλαια είδαμε ότι κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, η συνεργασία της Μόσχας με συγκεκριμένες αραβικές χώρες είχε τη λογική της εναντίωσης με τη Δύση. Στη ουσία οι χώρες στη περιοχή είχαν διαιρεθεί σε Δυτικά και Σοβιετικά στρατόπεδα. Η ΕΣΣΔ επέκτεινε την επιρροή της σε κράτη τα οποία εφοδίασε με οπλισμό και χρηματοδότησε τις υποδομές τους κυρίως χορηγώντας δάνεια, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις ήταν ολοφάνερο ότι δεν θα εξοφλούνταν αφού κυριαρχούσε η λογική “first politics, then economies” πρώτα η πολιτική και μετά τα οικονομικά. Σήμερα η πολιτική της Ρωσίας αφορά τη συνεργασία της με όλες τις χώρες της Μέσης Ανατολής οι οποίες είναι ικανές να πληρώσουν. Η συνεργασία της Ρωσίας σχεδόν με όλες τις χώρες κυρίως στον εμπορικό τομέα, αφήνει τις Αραβικές χώρες ελεύθερες να διαλέξουν τους εταίρους τους στο στρατιωτικό και οικονομικό τομέα, χωρίς να σκέφτονται τη γεωπολιτική σύνδεση.

²⁸¹ Οπ. π. Stepanova Ekaterina, “Russia in the Middle East: Back to a “Grand Strategy” – or Enforcing Multilateralism?”, , σελ. 8-9

11. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Για την πρώην Σοβιετική Ένωση και νυν Ρωσία η Μέση Ανατολή, εξαιτίας της εγγύτητάς της με τις χώρες του «Εγγύς Εξωτερικού» (Near Abroad), αποτελεί περιοχή ιδιαίτερης σημασίας, όπου υπάρχουν παραδοσιακές σχέσεις από την περίοδο της ΕΣΣΔ, με κράτη τόσο σε πολιτικό-οικονομικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο, επειδή οι απειλές που προέρχονται από τη Μέση Ανατολή δεν αφορούν μόνο την εξωτερική αλλά και την εσωτερική της πολιτική.

Σε διαφορετικές περιόδους της ιστορίας η Ρωσία ενήργησε με διαφορετικές ιδεολογίες στα εθνικά της συμφέροντα. Η Σοβιετική ιδεολογία μεταμόρφωσε τα εθνικά της συμφέροντα, αντικαθιστώντας τα αυτοκρατορικά με την πίστη στον κομμουνισμό. Η νέα μετα- Σοβιετική ιδεολογία είναι ακόμα εν εξελίξει και περιλαμβάνει αρχές και αξίες του Ρωσισμού (Rossiyane) και του ισχυρού κράτους.

Εάν η Ρωσία είναι ασθενής συγκεντρώνει τη εξωτερική της πολιτική στην υπεράσπιση του κύρους της ως μεγάλης δύναμης. Όταν η Ρωσία διανύει περιόδους ανάπτυξης συμπεριφέρεται με αποφασιστικότητα στην υπεράσπιση των εθνικών της συμφερόντων.

Η πολιτική της Μόσχας στη Μέση Ανατολή έχει υποστεί πραγματικές αλλαγές από τους Σοβιετικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Η πολιτική της εξελίχθηκε από την δημιουργία σφαιρών επιρροής λόγω αντιπαλότητας με τη Δύση, σε μία αντίληψη για την περιοχή υπό το πρίσμα κυρίως οικονομικών συμφερόντων (2000s) και τελικά στην τωρινή πραγματιστική άποψη. Η τελευταία προσέγγιση, στην ουσία είναι μία μίξη των προηγούμενων δύο σταδίων, με τη Μέση Ανατολή να βοηθάει τη Ρωσία ως εφιαλτήριο για στρατιωτικούς και πολιτικούς ελιγμούς στην αντιπαράθεσή της με τη Δύση, ενώ ταυτόχρονα να αποτελεί μία πολλά υποσχόμενη αγορά για τον μοντέρνο Ρωσικό οπλισμό και βιομηχανία. Επίσης η Μόσχα βλέπει την περιοχή σήμερα ως πηγή οικονομίας, με την έννοια των δανείων και των επενδύσεων.

Η Χρυσόσοφική περίοδος αποτελεί τη χρυσή περίοδο της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή, καθώς μέχρι το 1970 οι Σοβιετικοί είχαν αναπτύξει ισχυρές σχέσεις με την Αίγυπτο, τη Συρία και το Ιράκ. Επίσης οι σχέσεις τους με το Ιράν και την Τουρκία βελτιώνονταν σταθερά. Οι επιτυχίες οφείλονται κυρίως στα σοβαρά σφάλματα εκτίμησης και υπολογισμούς της Δύσης, στην άσκηση κρατικής εξωτερικής πολιτικής εκ μέρους της ΕΣΣΔ, αν και πάντοτε προβάλλονταν ιδεολογικοί παράγοντες και στην ένταξη της Μέσης Ανατολής στο διπολικό σχήμα.

Η Μπρεζνιεφική περίοδος χαρακτηρίζεται από τον σκληρό διπολικό ανταγωνισμό με τις ΗΠΑ και τους δύο αραβο-ισραηλινούς πολέμους και ενώ η ΕΣΣΔ είχε καταφέρει να προωθήσει τα συμφέροντά της με τέτοιο τρόπο, ώστε να

θεωρείται ισχυρός παράγοντας στη γεωπολιτική περιοχή της Μέσης Ανατολής, η «εκδίωξή της» από την Αίγυπτο το 1973, αποτέλεσε την απαρχή της μείωσης της επιρροής της στη Μέση Ανατολή αφού κατέστη φανερό ότι η ισχύς της είχε κάποια όρια. Μία από τις αιτίες μείωσης της ισχύος τους στη Μέση Ανατολή, είναι ότι χρησιμοποίησαν μόνο πολιτικά, διπλωματικά και οικονομικά μέσα στη διαχείριση των αραβο-ισραηλινών κρίσεων, ενώ δεν έδειξαν διατεθειμένοι να επέμβουν με στρατιωτικά μέσα παρά την επιθυμία των Αράβων συμμάχων τους, σε τουλάχιστον πέντε περιπτώσεις.

Η Γκορμπατσοφική περίοδος ήταν «πολιτική της παρακμής», αφού μετέβαλε την παραδοσιακή αντίληψη της αύξησης της διπλωματικής επιρροής βάσει της στρατιωτικής ισχύος, με την αρχή της «νέας σκέψης», ότι η διπλωματική επιρροή όφειλε να συναρτάται με την ικανοποιητική και εύρυθμη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτικού συστήματος και την μετεξέλιξη της οικονομίας σε φιλελεύθερες κατευθύνσεις, με αρνητικές συνέπειες και στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Η στροφή της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ στη Μέση Ανατολή, συνίστατο στην προώθηση μιας νέας αντίληψης πολλαπλότητας – αναγνώρισης διαφορετικών συμφερόντων, νομιμότητα αντιθέσεων, στην προσπάθεια δημιουργίας νέων και σταθερότερων ισορροπιών στην περιοχή.

Η Ρωσία μετά την πτώση της ΕΣΣΔ ακολούθησε τρεις διαφορετικές τροχιές. Αρχικά προσπάθησε να συμμαχήσει με τη Δύση ενάντια σε αυτούς που θεωρούσαν ότι αυτό είναι απειλή για τα εθνικά της συμφέροντα. Στη συνέχεια η πορεία της ήταν αμυντική ανάμεσα σε ισορροπία για εσωτερική ανάκαμψη και ευέλικτες διεθνείς συμμαχίες. Τέλος η Ρωσία κατέφυγε στην αποφασιστικότητα προώθησης των πολιτικών της στόχων στο εξωτερικό.

Αν και στην περίοδο Γιέλτσιν απουσίαζε κάθε σκέψη προώθησης πολιτικών στόχων εκτός συνόρων της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένης και της Μέσης Ανατολής, στο ρωσικό κατεστημένο που καθόριζε την εξωτερική πολιτική, άκμαζε η βαθιά ριζωμένη επιθυμία για ένα ειδικό Ευρασιατικό ρόλο.

Ο Πούτιν απέκλεισε κινήσεις και επιλογές βασισμένες στον συναισθηματικό παράγοντα και προσπάθησε να αποϊδεολογικοποιήσει τη Ρωσική εξωτερική πολιτική, αντικαθιστώντας την με ένα «ψυχρό» πραγματισμό ή κατά άλλους ένα «πολιτικό ρεαλισμό».

Η πολιτική Πούτιν μέχρι την έναρξη της «Αραβικής Άνοιξης», κινούνταν από την νοσταλγία της Σοβιετικής επιρροής στην περιοχή, και σημείωσε ομολογουμένως σημαντικές επιτυχίες σε πολιτικό, οικονομικό και διπλωματικό επίπεδο με τα περισσότερα κράτη της Μέσης Ανατολής.

Αλλαγή στάσης στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή σημειώθηκε εξαιτίας της «Αραβικής Άνοιξης» και της έξαρσης του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Όταν η Ρωσία θεώρησε τα γεγονότα στον Αραβικό κόσμο ως μία μορφή Δυτικής «έγχρωμης επανάστασης», η πολιτική της αναθεωρήθηκε σύμφωνα με τα νέα ανταγωνιστικά συμφέροντα στην περιοχή και προχώρησε στη στρατιωτική επέμβαση στη Συρία, αποδεικνύοντας την αποφασιστικότητα του Ρώσου προέδρου Πούτιν, ο οποίος προέβη σε αυτή την ενέργεια ως μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, σε αντίθεση με τους ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης στο παρελθόν. Η ενέργεια της Ρωσίας στη Συρία, δεν έχει προηγούμενο από στρατιωτικής και πολιτικής σκοπιάς, καθώς συνδυάζει ναυτικές και αεροδιαστημικές επιχειρήσεις με μία στρατηγική και πολιτικές αποφάσεις που κυριαρχεί ο παράγοντας αιφνιδιασμός, καθώς επίσης και υψηλό επίπεδο συντονισμού. Η στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Συρία το Σεπτέμβριο του 2015 και ο ρόλος της στη διαπραγματευτική διαδικασία της Γενεύης από το Φεβρουάριο του 2016 δημιούργησε ένα νέο ρόλο της Ρωσίας στο Διεθνές Σύστημα ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με το διαδεδομένο στερεότυπο που επικρατούσε σχετικά με την μετα-ψυχροπολεμική αναχώρηση της Ρωσίας από τη Μέση Ανατολή.

Η αλλαγή της Ρωσικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή με το ρόλο της στην συριακή κρίση, έχει χαρακτηριστικά ενός στρατηγικού ρεαλισμού που αφορά την πολιτική της σε παγκόσμιο επίπεδο, σε σχέση με τα αναδυόμενα παγκόσμια κέντρα ισχύος και τα παγκόσμια θέματα ασφάλειας. Για τη Ρωσία, η Μέση Ανατολή είναι μία περιοχή που υποβάλλεται σε συστημική κρίση και είναι όχι μόνο κοντά στην Ευρασία αλλά αποτελεί αυτή τη στιγμή το κέντρο της παγκόσμιας πολιτικής και ανασφάλειας, κυρίως λόγω της υψηλής αστάθειας και των πολλαπλών συρράξεων. Ως αποτέλεσμα, δίνει το πεδίο στη Ρωσία να προωθήσει τα γενικότερα συμφέροντά της και τις ανησυχίες της, αλλά και το έδαφος για την επίτευξη ευρύτερων στόχων της εξωτερικής της περιοχής πέραν της Μέσης Ανατολής. Η υπόθεση της Συρίας, δεν αφορά μόνο την επιστροφή της στη Μέση Ανατολή, αλλά την επιδίωξη μιας υψηλής περιφερειακής στρατηγικής, με την οποία η Ρωσία επανέρχεται στην παγκόσμια σκηνή, παρά τις Δυτικές κυρώσεις με την τελική επιδίωξη να συνομιλεί με τις ΗΠΑ ως εταίρος.

Επιπλέον το ευρύτερο στρατηγικό μήνυμα σε αυτή την ρεαλιστική στρατηγική είναι το παράδοξο ότι η ρωσική μονομερής ενέργεια στη χειρότερη περιφερειακή σύγκρουση βοήθησε ως μέσο να επιβληθεί περισσότερος πολυμερισμός στη διαδικασία λήψης απόφασης για επίλυση της κρίσης μέσω της διεθνούς συνεργασίας.

Για τη Ρωσία η επίδειξη ικανότητας να ενεργεί αυτόνομα, με ένα άριστα οργανωμένο, άμεσο και αποφασιστικό τρόπο, είναι πολύ σημαντικό και είναι κάτι το οποίο λίγα έθνη μπορούν να το επιτύχουν σήμερα. Η μονομερής ενέργεια της Ρωσίας, δεν ήταν μόνο ένας στόχος μιας υψηλής στρατηγικής στη Μέση Ανα-

τολή επιθυμίας να γίνει ένας ακόμα «περιφερειακός ηγεμόνας», αλλά δημιούργησε τις προοπτικές για ισχυρές συμμαχίες και συνεργασίες σε όλα τα επίπεδα και πρόβαλε μια υψηλή περιφερειακή στρατηγική, με την οποία η Ρωσία επανέρχεται στην παγκόσμια σκηνή, παρά τις Δυτικές κυρώσεις, που αφορά στην πολιτική της σε παγκόσμιο επίπεδο, σε σχέση με τα αναδυόμενα παγκόσμια κέντρα ισχύος και τα παγκόσμια θέματα ασφάλειας.

Η πολιτική της Ρωσίας στο σημερινό κόσμο φανερώνει ένα έθνος που επιθυμεί να παίξει ηγετικό ρόλο στις παγκόσμιες υποθέσεις για τη διατήρηση της σταθερότητας και ασφάλειας σε έναν Πολυκεντρικό Κόσμο, διερευνώντας τα τρέχοντα οικονομικά και πολιτικά θέματα δημιουργίας της νέας πολυκεντρικής παγκόσμιας τάξης, μέσω των σχέσεων της με τα κύρια κέντρα ισχύος και τους διεθνείς εταίρους της. Η ενεργός συμμετοχή της στις διεθνείς υποθέσεις αναμφισβήτητα τη βοηθάει να διαχειριστεί τα εσωτερικά της προβλήματα.

Υπάρχει ένας εμφανής ανταγωνισμός, μεταξύ του τρόπου με τον οποίο η Ρωσία και οι ΗΠΑ αντιλαμβάνονται την ανάπτυξη της νέας παγκόσμιας τάξης, επιβεβαιώνοντας το κεντρικό ιδεολογικό στοιχείο των κονστρουκτιβιστών, που είναι οι διυποκειμενικές απόψεις (και ιδέες, αντιλήψεις και παραδοχές) που συμμερίζονται οι άνθρωποι στις Διεθνείς Σχέσεις. Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους ενεργήσαν από τη θέση ενός μόνο κέντρου ισχύος. **Για τη Ρωσία όμως η παγκόσμια τάξη πρέπει να είναι πολυκεντρική**, με την έννοια ότι η Δύση πρέπει να σέβεται τα συμφέροντα των διαφόρων κέντρων ισχύος, συμπεριλαμβανομένων και της Ρωσίας. Συνεπώς οι διεθνείς υποθέσεις στην μεταψυχροπολεμική περίοδο καθορίζονται από τον ανταγωνισμό δύο οραμάτων – ένα που αφορά στην δημιουργία ενός μονοπολικού συστήματος βασισμένου στις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας και της παγκόσμιας ηγεμονίας των ΗΠΑ και στο άλλο που αφορά στη δημιουργία ενός πολυπολικού συστήματος με αρκετά κέντρα ισχύος που εκπροσωπούν διαφορετικά μοντέλα πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Ήφαιστος, Παναγιώτης, *“Ο Πόλεμος και τα αίτιά του”*. Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2002.

Κεφαλά Βιβή: *“Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή”*, στο Γιαλουρίδης Χ.-Τσαρδανίδης Χ., *“Η Σοβιετική Ένωση: Από την μετεξέλιξη στην αποσύνθεση”*, Εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993.

Κούτσης Α., *“Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη”* Τόμος Α', Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 1992.

Κουσκουβέλης Η., Λίτσας Σ., Ραπτόπουλος Ν., Κυριακίδης Κ., *“Η Αραβική Άνοιξη-Μελέτες Διεθνών Σχέσεων”*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2012.

Κουσκουβέλης Η., *“Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις”*, ΣΤ έκδοση. Εκδ. ΠΟΙΟΤΗΤΑ 2010.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *“Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτικό σύστημα 1945-2002”*, Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Δ' Έκδοση, Αθήνα 2009.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *“Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα”*, Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Αθήνα 2008.

Σπυρόπουλος Γ, *“Μονοπολικότητα, Ηγεμονία και Στρατηγικές των Μεγάλων Δυνάμεων στον Μεταδιπολικό Κόσμο”*, Αθήνα, 2007., σελ 3

Τριανταφύλλου – Φωτίου Ελένη, *“Τουρκική Εξωτερική Πολιτική την Εποχή του ΑΚΡ. Προς μια Pax Ottomana;”*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010

Μεταφρασμένη στα Ελληνικά Βιβλιογραφία

Brzezinski Z, *“Η Μεγάλη Σκακιέρα”*, Εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1997.

Calvocoressi Peter, *“Διεθνής Πολιτική 1945-2000”*, Εκδόσεις ΤΟΥΡΙΚΗ, Αθήνα 2004.

Chase R., Hill.Em., Kennedy P., *“Τα κομβικά κράτη και η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ”*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2001.

Gilpin Robert, *“Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική”*, μετάφραση Κολιόπουλος Κ., Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, 2004, σελ. 151-170.

Huntington S. *“Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης”*, Εκδόσεις TERZO BOOKS, Αθήνα 1999.

Jackson R. & Sorensen G., “Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων”, Εκδόσεις GUTENBERG, 2006.

Kissinger Henry, “ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ”, Διεύθυνση – Επιμέλεια Σειράς: Νίκος Κοτζιάς, Εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1995.

Lacoste Y, “Dictionnaire de Geopolitique”, Flammarion ,Paris, 1995

Nye S. Joseph, “ΗΠΙΑ ΙΣΧΥΣ Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική”, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 2005.

Ξενογλωσση Βιβλιογραφία

Collelo Thomas ed. “*Syria: A Country Study*” Washington: GPO for the Library of Congress, 1987.

Curtis Glenn, “*Russia a Country Study*” Federal Research Division, Library of Congress, July 1996.

Fukuyama Francis, “*The Soviet Union and the Iraq Since 1968*” Prepared for the USAF, July 1980.

Gaddis John Lewis, “*We Now Know: Rethinking Cold war History*”, New York, Oxford University Press, 1997, σελ. 183.

Govrin, Yosef. “*Israeli–Soviet Relations, 1953–67: From Confrontation to Disruption*” 1st ed. Portland: Frank Cass, 1998. Pages 3–58, 221–324.

Hahn Peter L., “*Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East since 1945*”, Potomacbooks, Inc. Issues in the history of American foreign relations, 2005.

Ivanova N. I. “*Introduction*” στο Dynkin A & Ivanova N. I. “*Russia in a Polycentric World*”, Vas Mir Publishers, 2012.

Jentleson Bruce, “*American Foreign Policy-The Dynamics of Choice in the 21st Century*”, Fourth Edition, Duke University, New York, 2010.

Kirk George Eden, “*A short history of the Middle East: from the rise of Islam to modern times*”, Methuen, 1964.

Kissinger Henry, “*World Order*”, New York Times Bestseller, PENGUIN BOOKS 2015.

Layne, C. “*The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*”, New York: Cornell University, 2006, σελ. 118-133

Metz Helen Chapin, “*Iraq: A Country Study*” Washington: GPO for the Library of Congress, 1988.

McInerney, Audrey. "Prospect Theory and Soviet Policy Towards Syria, 1966-1967" *Political Psychology*. 13. 2 (1992), 265–282, <http://www.jstor.org/stable/3791681> (accessed May 10, 2011). pages 1–12.

Morozov, Boris, and Yaacov Ro'i. "The Soviet Union and the June 1967 Six Day War" Stanford: Stanford University Press, 2008. Pages 2–33.

Primakov, E M, and Paul M Gould. "*Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*", New York: Basic Books, 2009. Pages 60–113.

Primakov Yevgeni "Foreword" στο Dynkin A & Ivanova N. I. "*Russia in a Polycentric World*", Vas Mir Publishers, 2012.

Suny Ronald Grigor, "*THE CAMBRIDGE HISTORY OF RUSSIA volume III The Twentieth Century*", Cambridge University Press, 2006.

Tareq Y. Ismael. "*International Relations of the Contemporary Middle East. A Study in World Politics*" Syracuse University Press, New York, 1986, pp. 133-139.

Yodfat Aryeh, "*The Soviet Union and the Revolutionary Iran*" Routledge Library Editions, Iran 1984.

Zickel Raymond E., "*Soviet Union a country study*" Federal Research Division, Library of Congress, Chapter 10, May 1989.

Ελληνόγλωσση Αρθρογραφία

Βενέτης Ευάγγελος, "Το Σύμφωνο της Βαγδάτης", Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 08.12.2013, βλ. <http://www.kathimerini.gr/505791/article/epikairothta/kosmos/to-symfwno-ths-vagdaths> , accessed in 07 Nov 2016.

Βενέτης Ευάγγελος, "Η τουρκοσυριακή κρίση του 1957" Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14.09.2014, βλ. <http://www.kathimerini.gr/783773/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkosyriakh-krish-toy-1957> , accessed in 07 Nov 2016.

Λαζαρίδης Χρύσανθος, "Χώρες «μetailχμίου» και χώρες «ιστορικού βάθους»", 08 Φεβρουαρίου 2010, βλ. <http://www.antifono.gr>, accessed in 14 Sep 2016.

Πουκαμισάς Γεώργιος, "Περιγραφή και κριτική στο βιβλίο «Η Μεγάλη Σκακιέρα»", Το Βήμα, 07/06/1998, βλ. <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=100112>, accessed in 18 Sep 2016.

Réal Michel, (μτφ. Λογοθέτης Χάρης), "Όταν η Σοβιετική Ένωση προστάτευε το Ισραήλ", Le Monde Diplomatique , 27.09.2014, βλ. <http://archives.monde-diplomatique.gr/spip.php?article589%> , accessed in 14 Sep 2016.

Ξενόγλωσση Αρθρογραφία

Borshchevskaya Anna, "[*Russia in the Middle East*](#)", [The Washington Institute for Near East Policy](#), February 26, 2016, βλ. <http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/anna-borshchevskaya>, accessed in 18 Oct 2016.

Campbell John, "[*The Soviet Union in the Middle East*](#)", [Kennan Institute](#), USIA Conference Series on Soviet Foreign Policy, Washington, D.C., March 1984. βλ. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/op185_soviet_union_middle_east_Campbell_1984.pdf , accessed in 18 Sep 2016.

Chubin Shahram, "[*Gains for Soviet Policy in the Middle East*](#)", [The MIT Press](#), 2014, βλ. <http://www.jstor.org/stable/2538681>, accessed in 12 Nov 2016.

Cohen Josh, "[*Putin Is Achieving His Goals in Syria*](#)", [The Moscow Times](#), Nov. 12 2015 13:41 Last edited 13:42, βλ. <http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/putin-is-achieving-his-goals-in-syria-op-ed/548890.html>, accessed in 05 Jul 2016.

Eyal Zisser, "[*Russia's military campaign in Syria: The view from Israel*](#)" to "[*Russia' New Strategy in the Middle East*](#)" , [Russia Direct](#), October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9L1749I , accessed in 02 Nov 2016.

Fukuyama Francis, "[*Soviet Threats to Intervene in the Middle East 1956-1973*](#)", [Ford Foundation](#), June 1980, βλ. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2005/N1577.pdf>, accessed in 14 Oct 2016.

Galia Golan "[*The Soviet Union and the PLO*](#)", , [The International Institute for Strategic Studies](#), "ADELFI PAPERS", London 1976, βλ. <http://trove.nla.gov.au/work/11439093?selectedversion=NBD1031355> , accessed in 23 Sep 2016.

Hisham Melhem, "[*The Middle East Is Unraveling—and Obama Offers Words*](#)", [The Atlantic](#) MAR 11, 2016 accessed in 25 Sep 2016, βλ. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2016/03/obama-doctrine-middle-east/473178>, accessed in 25 Sep 2016.

Ieva Berzina, "[*Sovereignty, Democracy and the Emergence of a Polycentric World Order*](#)", [Centre for Security and Strategic Research National Academy of Defence of the Republic of Latvia](#), βλ. <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/00991ba1-72fc-4f93-9ef2-e82d95cc76c3.pdf>, accessed in 4 Dec 2016.

Jensen Donald, "[*Putin's Foreign Policy Framework Outlines a New Course*](#)", [Institute of Modern Russia](#), 03 March 2013, βλ. <http://imrussia.org/en/politics/404-putins-foreign-policy-framework-outlines-a-new-course> , accessed in 12 Nov 2016.

Kofman Michael, “Russia: Caught in the Middle East’s great game” to “Russia’s New Strategy in the Middle East”, *Russia Direct*, October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016.

Lynch Marc, “Obama and the Middle East Rightsizing the U.S. Role”, *Foreign Affairs*, Oct 2015, βλ. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/obama-and-middle-east>, accessed in 25 Jul 2016.

Malashenko Alexey, “Russia and the Arab Spring”, *Carnegie Moscow Center*, Moscow, 2013, βλ. http://carnegieendowment.org/files/russia_arab_spring2013.pdf, accessed in 25 Jul 2016.

Mearsheimer John J , “America Unhinged”, *The National Interest*, Number 129, Jan/Feb 2014, pp. 9-30, βλ. <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/America%20Unhinged.pdf>, accessed in 22 Nov 2016.

Olena Bagno-Moldavsky, “Russian Foreign Policy in the Middle East: No Change in the Offing Strategic Assessment” Volume 15, No. 4, January 2013, βλ. <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=2618>, accessed in 02 Oct 2016.

Shumilin Alexander, “Russia’s Diplomacy in the Middle east: Back to Geopolitics”, *Russie.Nei.Visions*, No 93, May 2016, βλ. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv93_version_uk_final_protege.pdf, accessed in 02 Nov 2016.

Satloff R., “The Greater Middle East Partnership, A Work Still Very Much in Progress, Policywatch#836”, *Washington Institute for Near East Policy*, February 25, 2004 βλ. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-greater-middle-east-partnership-a-work-still-very-much-in-progress>, βλ. accessed in 02 Oct 2016.

Stepanova Ekaterina, “Russia in the Middle East: Back to a “Grand Strategy” – or Enforcing Multilateralism?”, *Politique étrangère*, vol. 81, No.2, Summer 2016, βλ. <https://www.ifri.org/en/publications/politique-etrangere/articles-de-politique-etrangere/russia-middle-east-back-grand>, accessed in 22 Nov 2016.

Suchkov Maxim, “Understanding Moscow’s Strategy in the Middle East” to “Russia’s New Strategy in the Middle East”, *Russia Direct*, October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016.

Tareq Ylsmael, “Russian-Iraqi Relations: A Historical and Political analysis”, (2001), βλ. <http://findarticles.com/> accessed in 22 Oct 2016.

Trenin Dimitri, “Russia and Global Security Norms”, The Washington Quarterly, Spring 2004, βλ. <http://dcafsp.tripod.com/readings/Russia.pdf>, accessed in 12 Nov 2016.

Tsygankov Andrei P., “Change and Continuity in Russia’s Foreign Policy” San Francisco State University RUSSIAN ANALYTICAL DIGEST No. 109, 8 March 2012, βλ. <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-109-9-11.pdf> accessed in 07 Nov 2016.

Vitaly Naumkin, Vasily Kuznetsov, Nikolay Soukhov, Irina Zvyagelskaya, “THE MIDDLE EAST IN A TIME OF TROUBLES: TRAUMAS OF THE PAST AND CHALLENGES OF THE FUTURE”, Valдай Discussion Club, MOSCOW, August 2016, βλ. <http://valdaiclub.com/a/reports/report-the-middle-east-in-a-time-of-troubles/>, accessed in 12 Nov 2016.

Zvyagelskaya Irina, “Russia in a Changing Middle East”, International Middle Eastern Studies Club, 11 December 2015 01:31, βλ. <http://www.imesclub.org/tribune/item/395-russia-in-a-changing-middle-east>, accessed in 12 Nov 2016.

Zvyagelskaya Irina, “Middle Eastern quicksand: Why Russia got involved in Syria” to “Russia’s New Strategy in the Middle East” to Russia Direct, October 2015, βλ. http://www.russiadirect.org/archive?file=RussiaDirect_Report_RussiasNewStrategyInTheMiddleEast_October_2015.pdf&rid=RX4W409&termid=TMX1T9LI749I, accessed in 02 Nov 2016.

Διαδίκτυο

“Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation” Approved by President of the Russian Federation V. Putin on 12 February 2013, βλ. http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D , accessed in 02 Nov 2016.

“History of Russian-Egyptian Relations”, EMBASSY OF THE RUSSIAN FEDERATION TO EGYPT, βλ. <http://www.egypt.mid.ru/eng/hist/Index.html>, accessed in 02 Oct 2016.

“Iran-georgia-energy-and-wto-protocol-on-the-agenda”, The Heritage Foundation, 2006, βλ. <http://www.heritage.org/research/reports/2006/11/the-bush-putin-hanoi-summit>. accessed in 07 Nov 2016.

National Security Strategy”, THE WHITE HOUSE WASHINGTON, Feb 2015 βλ. https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf , accessed in 22 Nov 2016.

Kissinger, “H. Kissinger’s Vision for U.S.-Russia Relations” The National Interest, February 4 2016, βλ. <http://nationalinterest.org/feature/kissingers-vision-us-russiarelations-15111?page=show> , accessed in 24 Nov 2016.

“*Rebuilding America’s Defenses. Strategy, Forces and Resources For a New Century*” A Report of The Project for the New American Century, THOMAS DONNELLY (2000): 162. <http://cryptome.org/rad.htm> , accessed in 02 Nov 2016.

“*Soviet policy toward Middle East*” CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet Analysis, 1986, βλ. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf , accessed in 14 Sep 2016.

“*THE FOREIGN POLICY CONCEPT OF THE RUSSIAN FEDERATION*” Approved by Dmitry A. Medvedev, President of the Russian Federation, on 12 July 2008, βλ. http://www.russianmission.eu/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf accessed in 02 Nov 2016.

“*THE FOREIGN POLICY CONCEPT OF THE RUSSIAN FEDERATION*” Approved by the President of the Russian Federation V. Putin ,June 28, 2000, βλ. <http://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf> , accessed in 02 Nov 2016.

“*The Long Path: An Interview With Alexander Dugin*”, Open Revolt, Posted on May 17, 2014, βλ. <https://openrevolt.info/2014/05/17/alexander-dugin-interview/>, accessed in 25 Sep 2016.

“*The Russian Federation's National Security Strategy*”, Russian Federation President V. Putin, December 2015, βλ. <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russia-n-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf> , accessed in 23 Nov 2016.

“*United States withdraws offer of aid for Aswan Dam*”, HISTORY, 19 Jul 1956, βλ. <http://www.history.com/this-day-in-history/united-states-withdraws-offer-of-aid-for-aswan-dam>, accessed in 14 Oct 2016.

“*Yemeni-Russian relations across the history*”, The Nation Press, 2009-03-04 12:42:05, βλ. <http://www.thenationpress.net/news.php?lid=2&cat=40&newsi=1&newsid=7390> accessed in 16 Oct 2016.

“*5th Operational Squadron*” , βλ. http://schoolserver.xsce.org:3000/en_all_201505/A/5th_Operational_Squadron.html , accessed in 14 Sep 2016.

“*Η Ελλάδα, η Μέση Ανατολή, οι Διεθνείς Σχέσεις και η Πολιτειολογία της Γνώσης*”, Καιρίδης Δημήτριος, βλ. users.uom.gr/~keridis/files/article/article16.doc, accessed in 14 Oct 2016.

“*Η μη θεσπισμένη ισχύς στην διεθνή πολιτική*», Ήφαιστος Παναγιώτης 01 Ιούλ 2015. <http://ifestos.edu.gr>, accessed in 14 Sep 2016.

“*Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΗΠΑ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ. Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΙΣΧΥΣ*”

ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΤΗΣ ΜΕΤΑΨΥ-
ΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ”, Μακρής Σπύρος, βλ.
<http://www.imxa.gr/sfiles/%CE%9C%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%82.pdf> , accessed in 17 Nov 2016.

“Στο Σότσι η συνάντηση Λαβρόφ - Τσαβούσογλου, μετά την αναθέρμανση σχέσεων
Τουρκίας – Ρωσίας”, Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Τρίτη, 28 Ιουνίου 2016 16:16,
[http://www.naftemporiki.gr/story/1121535/sto-sotsi-i-sunantisi-labrof-tsabousoglou-
meta-tin-anathermansis-sxeseon-tourkias-rosias](http://www.naftemporiki.gr/story/1121535/sto-sotsi-i-sunantisi-labrof-tsabousoglou-meta-tin-anathermansis-sxeseon-tourkias-rosias), accessed in 17 Nov 2016.

Διαλέξεις

Μάσλοβ Αντρέι Μ., Πρέσβης της Ρωσίας στην Ελλάδα σε Διάλεξη στη ΣΕΘΑ, Α-
θήνα, 21 Μαρ 2016.

Δελτία Τύπου

“*Warsaw Summit Communique*” NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION,
Press Release, Issued by the Heads of State and Government participating in the
meeting of North Atlantic Council in Warsaw 8-9 Jul 2016, Last updated: 09 Jul.
2016 17:56.